

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUF

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİRANUR BAYLAN ASLAN

İSTANBUL 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUF

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİRANUR BAYLAN ASLAN

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. FATMA NÜKHET ŞEHNAZ ALİŞ

İSTANBUL 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
1. TASAVVUF	5
1.1. Tasavvufun Tanımı.....	5
1.2. Tasavvufun Mahiyeti	6
2. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFİ UNSURLAR.....	15
2.1. Arayış.....	15
2.2. Aşk	24
2.3. Dünyanın Geçiciliği	26
2.4. Fakr	37
2.5. Kanaat	40
2.6. Keramet	43
2.7. Mürşit-Şeyh	55
2.8. Mürit.....	46
2.9. Nefis	61
2.10. Rüya/Âlem-i Mana	66
2.11. Sabır.....	68
2.12. Sır.....	72
2.13. Şükür	83
2.14. Tekke-Dergâh	92
2.15. Teslimiyet-Rıza	97
2.16. Tevekkül	103
2.17. Tövbe	106
2.18. Zikir	113
SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA.....	119
TABLO.....	124
ÖZGEÇMİŞ.....	127

ÖNSÖZ

Gelenek ve tasavvuf Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin zemini oluşturur. Mustafa Kutlu, geleneği ve tasavvufu kendi modern mazmunlarıyla birlikte Türk hikâyesinde yaşatmaya devam eder. Kur'an-ı Kerim'de dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret olduğunun bildirilmesi Kutlu'nun tasavvufi düşüncesinin özüdür. Neredeyse bütün hikâyelerindeki temel tezi, dünyanın geçici olduğudur. Ancak tamamen dünyadan yüz çevirmek değil dünya nimetlerine gereğinden fazla meyl etmemek ve ahlâki değerleri kaybetmeyerek bir diğer ifadeyle tasavvufi kültürden ve gelenekten kopmayarak yaşamak, hikâyelerindeki esas meseledir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri ile ilgili yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışılmış muhtelif tezler bulunmaktadır. Kutlu'nun hikâyelerinde tasavvufun tespiti ile ilgili yapılan ilk çalışma, "Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde tasavvuf" başlığıyla "80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu"nda sunulan bildiridir. Bildiride tasavvufi unsurların tespiti *Yoksulluk İçimizde, Bu Böyledir ve Sır* hikâyeleriyle sınırlandırılmıştır. Konuyla ilgili tez düzeyinde, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda yapılmış olan "Mustafa Kutlu Hikâyelerinde Tasavvufi Temalar" tezi ise Kutlu'nun hikâyelerindeki tasavvuf temine ilahiyat disiplini içerisinden bir bakıştır. Türkoloji alanında, Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde tasavvuf temini merkeze alan bir tez çalışması yapılmamıştır.

Bu tezin amacı, Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde tasavvufi unsurları tespit ederek yazarın hikâyelerinin felsefi arka planını anlayabilmektir. Zira Kutlu'nun hikâyelerini kaleme almasının sebebi, estetik ve sanat kaygısının ötesinde hayatın içerisindeki hikmet ve âhenge temas ederek görünenin ardındaki hakikate dikkat çekmektir. Bu noktada, hikâyelerinde tasavvufi dil işlevsel olarak kullanılmıştır. Son kitabı *Sevincini Bulmak* hikâyesinde insanı din ile buluşturmayan sanatın fayda vermeyeceğini ifade eden yazar, sanatını oluştururken tasavvuf kültüründen istifade eder.

Tez, Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki tasavvufi unsurların tespit edilmesiyle sınırlıdır. Giriş hariç iki bölümden müteşekkildir. Tezin giriş bölümünde Mustafa Kutlu'nun hayat hikâyesinden hareketle hikâyeciliğini oluşturan safhalara değinilmiştir. Tezin birinci bölümünde tasavvufun tarifi yapılarak mahiyetiyle ilgili genel bir bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki tasavvufi unsurların tespit edilerek hikâyeciliğinin felsefi arka planı anlaşılmasına çalışılmıştır. Tasavvuf

kavramlarıyla ilgili detaylı bilgiler tezin ikinci bölümünde, Kutlu'nun hikâyelerde ele aldığı şekliyle detaylıca aktarılmıştır. Kavramlar tespit edilip analiz edilirken hikâyelerin kronolojik sırası esas alınmıştır.

Mustafa Kutlu'nun hikâyeciliğinin ilk ürünleri olan *Ortadaki Adam* ve *Gönül İşi* hikâyelerinin yeni baskıları -yazarın isteğiyle- yapılmaz ancak Kutlu'nun zihin dünyasının ilk akisleri olması sebebiyle tezde incelemeye değer görülmüştür. Hikâyeler incelenirken tasavvufi unsurların belirlenmesinde denemelerinden de –bilhassa *İlmihal Yahut Arzuhal* kitabından- istifade edilmiştir. Bunun yanında, Mustafa Kutlu'nun zihin dünyasını daha iyi anlayabilmek için yazarın hikâyeleri ve hikâyeciliği ile ilgili yapılmış olan *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu* sempozyumu bildirileri kitabı ve *Türk Edebiyatı Dergisi-Mustafa Kutlu'nun Hikâyeciliği* özel sayısından bilhassa istifade edilmiştir.

Tez çalışmam süresince daimi desteğini hissettiğim, bilgisinden ve tecrübesinden istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Fatma Nükhet Şehnaz Aliş Hanımefendi'ye müteşekkirim. Tez çalışmam boyunca manevi desteğini esirgemeyen kıymetli eşim Mehmet Fatih Aslan'a teşekkür ederim. Hayattaki en büyük şanslarım, canım babam Müslim Baylan'a ve canım annem Nermin Baylan'a eğitim hayatımda benim kadar emek vererek maddi-manevi desteklerini esirgemedikleri için minnettarım. Son olarak canım kardeşim Fatih Baylan'a bu süreçte karşılaştığım problemlerin halli noktasındaki yardımları için teşekkür ederim.

Hiranur BAYLAN ASLAN

İstanbul 2020

ÖZET

Tasavvuf konusunu Türk hikâyesinde kendine has, modern mazmunlarla ele alan Mustafa Kutlu, Türk hikâyeciliğinde özgün bir yere sahiptir. Hikâyelerini yazarken gelenekten beslenmiş olmasına rağmen kendi çağının dinamiklerini de yakalamıştır. Gerek anlatım tekniği gerekse üslûbu ile modern Türk hikâyesinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bulunduğu dönemin meselelerine bigâne kalmamış ve bu meseleleri ele alırken de tasavvuf dilini kullanmıştır.

Tezimizde, tasavvuf kavramlarının ve tasavvufî dilin Kutlu'nun hikâyelerinde nasıl tezahür ettiğini ortaya koymaya çalıştık. Kutlu, kimi hikâyelerinde tasavvuf meselesini modern mazmunlarla okuyucusuyla buluştururken kimi hikâyelerinde küçük temalarla ve tasavvuf dilini kullanarak bunu yapmıştır. *Yoksulluk İçimizde, Bu Böyledir, Sır, Hesap Günü* ve *Nur* hikâyesi, tasavvuf konusunun en yoğun olarak ele alındığı hikâyelerdir. Hikâyelerde en fazla karşılaştığımız kavramlar ise; arayış, dünyanın geçiciliği, sır, şükür ve tövbe kavramları olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Türk hikâyesi, Mustafa Kutlu

ABSTRACT

Mustafa Kutlu, who tackles the subject of Sufism in his Turkish story with his own modern masons, has a unique place in Turkish storytelling. Although he was fed by tradition while writing his stories, he also captured the dynamics of his age. It has a privileged place in modern Turkish story with its narrative technique and style. He did not observe the problems of the time he was in, and while dealing with these issues, he explained his problem by using Sufi language.

In our thesis, we tried to reveal how Sufi concepts and Sufi language are manifested in Kutlu's stories. While in some of his stories, Kutlu brought the issue of Sufism to his reader with modern mazmuns, while in some of his stories he did so with small contacts and using Sufi language. The Poverty Is Within Us, This Is It, The Secret, Account Day and Nur story are the stories where the subject of Sufism is dealt with most intensely. The concepts we encounter most in the stories are; The search has been about the temporality of the world, secret, thankfulness and repentance.

Keywords: Sufism, Turkish Stories, Mustafa Kutlu

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
Haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
Yay.	Yayımları

GİRİŞ

“Sanat kâinatın âhengine katılmaktır.”

Mustafa Kutlu

Mustafa Kutlu (6 Mart 1947) nahiye müdürü Nurettin Bey’in oğlu olarak Erzincan’ın Ilıç ilçesine bağlı Kuruçay nahiyesinde doğmuştur. Babasının sık sık yer değiştirmesi sebebiyle küçük yaşta farklı nahiyelerde bulunan Kutlu’nun zihninde, Kemah’ın Kamerik nahiyesinde yerleştikleri Sağıroğulları’nın kır evi önemli bir yer tutar. Burada kaldıkları iki yıl boyunca toprakla, ağaçlarla, kuşlarla, kır çiçekleriyle derin bir dostluk kuran Kutlu, babasının emekliliği sonrasında Erzincan’a avdet eder. İlk çocukluk arkadaşlarıyla da burada tanışır. Erzincan’a yeni tayin edilen bir hâkimin oğulları olan Atalay, Çağlayan ve Ercüment’in kitap sevgisi Kutlu’ya da yeni bir dünyanın kapılarını açar. Evlerinin kütüphaneye çevirdikleri bodrum katında Michel Zevaco, Feridun Fâzıl, Abdullah Ziya kitaplarını okumanın yanında burada Karagöz oynatır, tiyatro yaparlar. Daha sonra mahalleye gelen Muhasebe Müdürü’nün oğlu Atalay’ın futbol topu ile futbol oynar ve Atalay’ın abone olduğu haftalık *Pekos Bil* dergisini okurlar. Kutlu’nun resim kabiliyeti de çocukluk dönemlerinde farkedilir düzeydedir.¹

Ortaokulda ikinci sınıftayken babasını kaybeden Kutlu, geçim sıkıntısı sebebiyle yazları sebze halinde çalışır. Harçlıklarını biriktirerek gittiği Bezirci Sineması’nda başlayan sinema merâkı da futbol ve resim merâkı gibi hala devam eder.²

Lise yıllarında kitaplara karşı ilgisi, her gece bir kitap bitirecek düzeydedir. Aynı yıllarda kimsenin tesiri olmadan namaza başlayan Kutlu’nun okuduğu *Kıyamet ve Ahiret* kitabı, içinde dini ve mistik kıpırdanmalara vesile olur.³

Lise mezuniyetinden sonra Güzel Sanatlar Akademisi’nin eşliğinden dönerek Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne kaydını yaptırır. Buradaki hocaları Niyazı Akı, Kaya Bilgegil, Orhan Okay ve Selahattin Olcay, Kutlu’nun entelektüel çevresinin oluşmasını sağlamışlardır. Bir gün Orhan Okay’ın odasında *Hareket* dergisinin sahibi Ezel Elverdi ile karşılaşır ve önünde yeni bir ufuk açılır. *Hareket*’e gönderdiği kendi çizimi olan deseni derginin kapağında kullanılır. İlk hikâyesi “O” yine *Hareket*

¹ Beşir Ayvazoğlu, *Defterimde Kırk Suret*, Kapı Yay., İstanbul, 2013, s. 199-202.

² A.g.e. s. 202.

³ A.g.e. s. 203.

dergisinde yayımlanır.⁴ “Nurettin Topçu’nun önderliğinde bir sanat ve fikir çevresinin görüşlerini yansıtan ve Mustafa Kutlu için gerçek bir mektep olan *Hareket*, toprağa bağlılık, sosyal adalet, seviyeli sanat ve yüksek bir fikir zemini teklif etmekte, üstelik bütün bunların Müslüman kalarak da mümkün olduğunu göstermektedir.”⁵

Hikâye ve desen çalışmalarına bir süre birlikte devam eden Kutlu’nun resim kabiliyeti ve heyecanı yavaş yavaş hikâyesinin içinde erimiş ve onu besleyen bir kaynak haline gelmiştir. Hikâyeciliğinin önemli ipuçları ise kısaca özetlediğimiz hayat hikâyesidir.⁶

Mustafa Kutlu, geleneğe bir miras gözüyle bakmaktadır ve geleneğin özünden çıkarılacak muharrir güç ile yeni eserler oluşturmak gerektiği görüşündedir.⁷ Yazarın ilk iki hikâyesi *Oradaki Adam*⁸ (1970) ve *Gönül İşi*⁹ (1974) zemin yoklaması ve üslup arayışı olarak değerlendirilmekte, *Yokuşa Akan Sular*¹⁰ (1979) hikâyesiyle gerçek Mustafa Kutlu hikâyesi başlamaktadır.¹¹ Kutlu hikâyeciliğinin dönüm noktası olan bu kitabı; şark hikâye anlayışına yaslı çerçeve hikâye, dini duyarlılık, toplumsal değişim ve dönüşüme tanıklık, eleştirel bakış gibi Kutlu hikâyeciliğinin yapı ve üslubunun şekillendiği bir kitaptır.¹² *Gönül İşi* kitabının “Kanoluk” hikâyesinde Kutlu, üslup arayışı içinde olduğunu açıkça ifade eder:

“Yine istediklerimi yazamadım. Bu defter benim edebi kişiliğimi ne zaman olduğu gibi yansıtacak? Şu maddi meselelerden kurtulmak gerek ama nasıl?... Oysa kendimde bayağı istidat görmekteyim. Bakalım? İlerde. Her şey ilerde. Ufukları nurlu görmekteyim.”¹³

Kutlu’nun maddi meselelerden kurtulmak isteğinin neticesi, tasavvufi dili hikâyelerinde işlevsel olarak kullanması olmuştur. “Tasavvufi dilin günümüzde alacağı şekil, anlatı sanatlarında kullanılışı beni ilgilendiriyor”¹⁴ diyen Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*¹⁵ (1981) hikâyesini eski metinlerin gövdesine yaslayarak modern bir *Leyla Mecnun* hikâyesi havası oluşturmuş¹⁶ ve bunu yaparken tasavvufi dili kullanmıştır.

⁴ A.g.e. s. 204-205.

⁵ A.g.e. s. 205.

⁶ A.g.e. s. 205.

⁷ Mustafa Kutlu, *Şehir Mektupları*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018, s. 165.

⁸ Mustafa Kutlu, *Oradaki Adam*, Hareket Yay., İstanbul 1970.

⁹ Mustafa Kutlu, *Gönül İşi*, Dergâh Yay., İstanbul, 1974.

¹⁰ Mustafa Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, Dergâh Yay., İstanbul 2018.

¹¹ Beşir Ayvazoğlu, “1983’te Hikâye”, *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1984* (haz. Mehmet Doğan), Türkiye Yazarlar Birliği Yay., Ankara 1984, s. 223.

¹² Necip Tosun, *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, Dergâh Yay., İstanbul 2014, s. 13.

¹³ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 30.

¹⁴ Mustafa Kutlu, “hikâye”, *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1984*, (haz. Mehmet Doğan), Türkiye Yazarlar Birliği Yay., Ankara 1984, s. 237.

¹⁵ Mustafa Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, Dergâh Yay., İstanbul 2019.

¹⁶ A.g.e. s. 237.

Hikâyelerin arasına yerleştirdiği levhalarla tasavvufi dili yakalamaya çalışmış ve şark hikâyeciliği arayışı bu hikâyede hem biçimsel hem de muhteva olarak büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır.¹⁷

*Ya Tahammül Ya Sefer*¹⁸ (1983) hikâyesinde belirginleşen hikâye çizgisi¹⁹ *Bu Böyledir*²⁰ (1987) hikâyesinde kendi modern mazmunlarını ürettiği bir seviyeye ulaşır. *Sır*²¹ (1990) hikâyesi, tasavvufun ve tasavvufi dilin yoğun olarak karşımıza çıktığı hikâyedir. Tasavvuf kurumunun yozlaşmasının bir eleştirisi olan hikâyede, tasavvufun muhtevasına dair önemli temaslar da bulunmaktadır. “*Yokuşa Akan Sular* ile açtığı yeni hikâye bahsini *Sır*’la kapatan yazar *Arka Kapak Yazıları* (1995) ve *Hüzün ve Tesadüf* (1999)’teki kısa hikâyelerin ardından *Uzun Hikâye* ile yine yeni bir hikâye bahsine kapı açar.”²²

*Uzun Hikâye*²³ (2000) kitabı ile “uzun hikâye dönemine giren”²⁴ Kutlu’nun, *Beyhude Ömrüm*²⁵ (2001), *Mavi Kuş*²⁶ (2002), *Tufandan Önce*²⁷ (2003), *Rüzgârlı Pazar*²⁸ (2004), *Chef*²⁹ (2005), *Menekşeli Mektup*³⁰ (2006), *Kapıları Açmak*³¹ (2007), *Huzursuz Bacak*³² (2008), *Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı*³³ (2009), *Zafer Yahut Hiç*³⁴ (2010), *Hayat Güzeldir*³⁵ (2011), *Anadolu Yakası*³⁶ (2012), *Sıradışı Bir Ödül Töreni*³⁷ (2013), *Hesap Günü*³⁸ (2015), *Tirende Bir Keman*³⁹ (2016), *Nur*⁴⁰ (2016), *İyiler Ölmez*⁴¹ (2016), *Tarla Kuşunun Sesi*⁴² (2017), *Sevincini Bulmak*⁴³ (2018) hikâyeleri diğer uzun hikâyeleridir. Hikâyelerindeki süreklilik uzun hikâye olmalarının yanısıra dil ve üslup bakımından da

¹⁷ Tosun, *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, s. 14.

¹⁸ Mustafa Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019.

¹⁹ Tosun, *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, s. 14.

²⁰ Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019.

²¹ Mustafa Kutlu, *Sır*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019.

²² Alpay Doğan Yıldız, *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği Hikmet ve Âhenk*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019, s. 20.

²³ Mustafa Kutlu, *Uzun Hikâye*, Dergâh Yay., İstanbul, 2013.

²⁴ Necati Tonga, *Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde*, Akçağ Yay., Ankara, 2016, s. 25.

²⁵ Mustafa Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019.

²⁶ Mustafa Kutlu, *Mavi Kuş*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

²⁷ Mustafa Kutlu, *Tufandan Önce*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017.

²⁸ Mustafa Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, Dergâh Yay., İstanbul, 2015.

²⁹ Mustafa Kutlu, *Chef*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017.

³⁰ Mustafa Kutlu, *Menekşeli Mektup*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

³¹ Mustafa Kutlu, *Kapıları Açmak*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

³² Mustafa Kutlu, *Huzursuz Bacak*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019.

³³ Mustafa Kutlu, *Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

³⁴ Mustafa Kutlu, *Zafer Yahut Hiç*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

³⁵ Mustafa Kutlu, *Hayat Güzeldir*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019.

³⁶ Mustafa Kutlu, *Anadolu Yakası*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017.

³⁷ Mustafa Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

³⁸ Mustafa Kutlu, *Hesap Günü*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

³⁹ Mustafa Kutlu, *Tirende Bir Keman*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

⁴⁰ Mustafa Kutlu, *Nur*, Dergâh Yay., İstanbul, 2014.

⁴¹ Mustafa Kutlu, *İyiler Ölmez*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019.

⁴² Mustafa Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017.

⁴³ Mustafa Kutlu, *Sevincini Bulmak*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

devam etmektedir. Muhteva olarak farklılık arzeden hikâyelerin hemen hepsinde tasavvufi dil kullanımını ve tasavvuf disiplinine dair temasları görmekteyiz. Bu noktada Kutlu'nun ifadeleri mühimdir:

“Eski sanatlarımızda hikmet kendini tasavvufi dil ile ifade eder. Biz ıstılahları remizleri, sembolleri bilemezsek, kavrayamazsak; bu dilin hiç olmazsa alfabesini sökemezsek gelenekle bir bağ kuramayız.”⁴⁴

Kutlu'nun buradaki ifadelerinden ve hikâyelerinden tasavvufun muhtevasına ve diline hâkim olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla Kutlu'nun hikâyelerini tasavvufi açıdan anlayabilmek ve tahlil edebilmek için tasavvufun mahiyetini bilmek gerekmektedir. Bu sebeple çalışmamızın sınırları dâhilinde tasavvufun tarifini yapacağız. Yine çalışmamızın sınırları dâhilinde tasavvufun mahiyetini izah edeceğiz. Tasavvufi unsurları tespit ettiğimiz “Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvufi Unsurlar” başlıklı bölümde, hikâyede karşılaştığımız her unsurun tarifini yapmış olsak da giriş kısmında genel bir çerçevede tasavvufun mahiyetinin izahı, Kutlu'nun hikâyelerinin bu bağlamda daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır.

⁴⁴ Kutlu, *Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1984*, s. 236.

1. TASAVVUF

1.1. Tasavvufun Tarifi

Kur'an-ı Kerim'de tasavvuf kelimesi doğrudan kullanılmamakla birlikte doğrudan tasavvufun tarifi de yapılmamakta ve mahiyetiyle ilgili bir bilgilendirme bulunmamaktadır. Ancak sufiler, Kur'an'da bahsedilen şekilde ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine uygun bir şekilde İslâm'ı yaşama gayretindedir. Bu gayret neticesinde zamanla Kur'an'daki âyetler ve sünnetin uygulanması noktasında bir disiplin oluşmuş ve böylece tasavvuf ortaya çıkmıştır.

Tasavvuf kelimesinin kökeniyle ilgili muhtelif görüşler bulunmaktadır. Tasavvuf kelimesinin "Asr-ı saâdetteki ashâb-ı suffenin suffesinden, bir çöl bitkisi olan sufâden, duruluk ve temizlik anlamına gelen safâ ve safvetten, saff-ı evvelden, kendilerini halka hizmete veren Benu's-sûfeden, ense saçı ve kıl demek olan sûfetü'l-kafâdan, sıfat kelimesinden, Yunanca hâkim ve filozof anlamına gelen sofîadan, yün anlamına gelen sûftan."⁴⁵ türemiş olabileceği en çok üzerinde durulan ihtimallerdir. Genel kabul, kelimenin Arapça "sûf" kelimesinden türemiş olduğudur. Buradan hareketle etimolojik olarak tasavvuf kelimesini "yün giymek"; tasavvufa giren kişi manasında kullanılan sûfi kelimesini ise "yün giyen kişi" olarak açıklayabiliriz. Sufilerin yün elbise tercih etmeleri ise tesadüfi bir tercih değildir. "Yün o yıllarda zühdü ve dünyaya karşı tavır almayı sembolize eden bir kıyafetti."⁴⁶ Dolayısıyla yün elbise, tasavvuf ehlinin nişanesi gibidir. Ayrıca Kelâbâzi de yün elbisenin peygamberlerin ve evliyanın giyim tarzı olduğunu nakleder.⁴⁷

Tasavvufun bir disipline dönüşmeye başlamasından itibaren sufiler tasavvufu algılamalarına göre farklı tarifler yapmışlardır. Bu tarifler birbirinden farklı olmasına rağmen hakiki gayenin ve sufilerin içinde buldukları ruh hallerinin değişik şekillerde izah edilmiş halidir. "Ma'rûf el-Kerhî'ye göre tasavvufun iki yönü vardır: Birincisi dünyaya karşı zühd sahibi olmak, diğeri ise zâhirî mükellefiyetlerle yetinmeyip dinin hakikatine dikkat etmektir."⁴⁸ Gazali'ye göre tasavvuf, "kalbi Hakk'a bağlayıp masiva ile ilgiyi kesmektir."⁴⁹ Ebu Abdullah b. Hafif ise tasavvufu şu şekilde tanımlar:

⁴⁵ H. Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019, s. 24.

⁴⁶ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018, s. 24.

⁴⁷ Kelâbâzi, *Doğuş Devrinde Tasavvuf – Ta'arruf*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019, s. 61.

⁴⁸ Eb'ul-Alâ Afîfî, *Tasavvuf*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 41.

⁴⁹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 29.

“Kadere sabır, Hakk’ın verdiği rıza, hakikatleri aramak için dere tepe dolaşmaktır. Kalbi beşeri işlerle içiçe olmaktan tasfiye etmek, tabî huylardan ayrılmak, insanî sıfatları söndürmek, nefsanî iddialardan uzak durmak, ruhanî sıfatlarla bezenmek, hakikat ilimlerine bağlanmaktır.”⁵⁰

Fazlullah b. Ahmed, tasavvufun nefisle mücadele yönüne dikkat çekmiş ve tasavvufu “ubudiyete nefsi terketmek, rububiyetle kalbi bağlamak, bütünüyle Allah’a bakmaktır”⁵¹ şeklinde tarif etmiştir.

Tasavvufun mahiyeti ve muhtevasıyla ilgili tariflerin özü sayılabilecek kapsamlı tarifi Cüneyd-i Bağdâdî yapmıştır. Cüneyd-i Bağdâdî’ye göre tasavvuf, sehâ, rıza, sabır, işaret, gurbet, sûf giyme, seyahat, ve fakr olmak üzere sekiz haslet üzerine kurulmuştur.⁵²

“Cüneyd-i Bağdâdî tasavvufun dünya ile ilgili şeylerde azla yetinme, kalbiyle Allah’a dayanma, taat ve ibadete yönelme, dünyevî arzulara karşı sabretme, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, mâsivâdan uzaklaşıp Allah’a dönme, Allah’ı içten zikretme, vesveseye karşı ihlâsı gerçekleştirme, şüpheyi karşı yakîn elde etme, uzaklaşma ve yabancılaşımdan kurtulup Allah ile huzur bulma gibi konuları içerdiğini (Ebû Nuaym, I, 22) ve Hz. İbrâhim’in cömertliği, İshak’ın rızası, Eyyûb’un sabrı, Zekeriyâ’nın işareti, Yahyâ’nın garipliği, Mûsâ’nın yün giymesi, İsâ’nın seyahati ve Hz. Muhammed’in fakrı gibi hasletler üzerine kurulduğunu belirtmiştir.”⁵³

Tarifte de belirtildiği gibi kanaat, tevekkül ve zikir tasavvuf ehlinin en belirgin özelliğidir. Nihai amaç insan-ı kâmil olabilmek ve Allah’a yakınlaşabilmektir.

1.2. Tasavvufun Mahiyeti

Tasavvuf, ahlâkı güzelleştirmek suretiyle Allah’a yakınlaşmaktır. Dolayısıyla evvela bir ahlâk disiplini. Buradaki ahlâktan maksat elbette ki İslam ahlâkıdır. Kur’an ve sünnet temelli olan tasavvuf, insanın batınî yönünü esas alır. Beden insanın zahiri yönünü ifade ederken ruh batını yönü ifade eder. İnsan, ruhu terbiye ve nefsi tezkiye ile Allah’a yakınlaşabilir. Tasavvuf bunun eğitimini vermektedir. Nihai gaye, insan-ı kâmil olmak ve Allah’ın rızasına muvaffak olmaktır. Bu gayeye ulaştıracak yol, tasavvufi istilahta seyr-ü sülûk olarak tanımlanmaktadır; hayli meşakkatlidir, istikrar, sabır ve devamlı zikir gerektirir.

⁵⁰ A.g.e. s. 29.

⁵¹ A.g.e. s. 30.

⁵² Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşful Mahcûb*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018, s. 102.

⁵³ Reşat Öngören, “tasavvuf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XL, 2011, s. 119.

Tasavvuf yoluna girmiş olan sâlik, evvela nefsin dünyaya ait isteklerinden vazgeçmeli, tasavvufî dil ile ifade etmek gerekirse masivadan yüz çevirmelidir. Nefis terbiyesi bu noktada önemlidir.

Nefis yedi mertebeden oluşmaktadır; nefis-i emmâre, nefis-i levvâme, nefis-i mülheme, nefis-i mutmeinne, nefis-i râdiye, nefis-i merdiyye ve nefis-i kâmile.

Nefis-i emmâre: Günaha teşvik eden, kötülüğü emreden nefistir. Bu mertebedeki sâlikin zikri, “Lâ ilâhe illallah”tır.⁵⁴

Nefis-i levvâme: Yaptığı kötülüklerden pişmanlık duyarak tövbeye temâyül gösteren nefistir. Bu mertebedeki sâlikin zikri, “Allah”tır.⁵⁵

Nefis-i mülheme: Hayır ve şerri idrâk edebilme melekesine sahip olan, şehvetin isteklerine karşı direnme gücü bulunan, ilham ve keşfe mazhar olmaya başlayan nefistir. Bu mertebedeki sâlikin zikri, “Hû”dur.⁵⁶

Nefis-i mutmeinne: Kötü ve çirkin sıfatlardan kurtularak güzel ahlâk üzere olan nefistir. Bu mertebedeki sâlikin zikri, “Hakk”tır.⁵⁷

Nefis-i râdiye: Kendisi ve başkaları hakkında tecelli eden kaza hükümlerine, hayır da olsa şer de olsa teslimiyet gösterip razı olan nefistir. Bu makam sâlikin ilahi sırlara vakıf olduğu makamdır; zikri, “Hayy”dır.⁵⁸

Nefis-i merdiyye: Allah ile kul arasındaki rızanın karşılıklı olduğu, Allah’ın kuldan, kulun Allah’tan razı olduğu makamdır; zikri, “Kayyum”dur.⁵⁹

Nefis-i kâmile: Sâlikin bütün marifet sıfatlarını kazanarak irşad mevkiine yükeldiği mertebedir; zikri “yâ Kakhâr”dır.⁶⁰

Nefisle mücadelede sâlikin ulaştığı makamlar ve haller bulunmaktadır. Tasavvufun mahiyetini anlamak için makamların ve hallerin muhtevasını bilmek gerekir. Ebû Nasr Serrâc Tûsî *el-Lüma*’ eserinde makamları tevbe, vera’, zühd, fakr, sabır, tevekkül ve rıza olarak yedi başlıkta; halleri ise murâkabe, kurb, muhabbet, havf, recâ, şevk, üns, itmi’nân, müşâhede, yakîn olarak on başlıkta tarif etmektedir. Çalışmamızda bu tasnif esas alınarak tasavvuftaki makamlar ve hallerle ilgili bilgi verilecektir. Ebû Nasr

⁵⁴ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 235.

⁵⁵ A.g.e. s. 235.

⁵⁶ A.g.e. s. 235.

⁵⁷ A.g.e. s. 236.

⁵⁸ A.g.e. s. 236.

⁵⁹ A.g.e. s. 236.

⁶⁰ A.g.e. s. 236.

Serrâc Tûsî'nin eserindeki tasnifi esas almamızın sebebi; *el-Lüma*'nın tasavvuf ilminin kaynakları ve zuhuru hakkında bilgi veren ve tasavvuf kavramlarını en geniş biçimde ele alan ilk eser olmasıdır.⁶¹

Tevbe

Tövbe, günahlardan dolayı yaşanan pişmanlığı ve günahtan dönerek bir daha işlememeyi ifade eder. İslam inancına göre tövbe kapısı her daim açıktır, Allah Tevab'dır, tövbeleri kabul eder ve mağfiret eder. Hadiste de belirtildiği üzere; "günahından tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir."⁶² Tövbe, tasavvufi vahdet hayatının kapısı ve Allah ile insanın arasındaki hicabların kalkmasına vesile olan ilk makamdır.⁶³ Dolayısıyla tövbe kapısından geçmeden tasavvuf yoluna girmek mümkün değildir.

Vera'

Lügat manası sakınmak olan vera, günah ve haramlardan kaçınmayı ve nefsin isteklerini menetmeyi ifade eder.⁶⁴ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dinin temeli olarak tanımladığı vera, Ebu Nasr Serrâc Tusi'ye göre tasavvufta en şerefli makamdır.⁶⁵ Haram olup olmadığı şüpheli olan helalleri terk etmek olarak tanımlanabilir. En alt derecesi yasaklardan çekinmek, en yüksek derecesi ise Allah'ı zikretmekten alıkoyan şeylerden kaçınmak olan vera, zühdün başlangıcı olarak tarif edilmiştir.⁶⁶

Zühd

Arapça bir kelime olan zühdün lügat manası "rağbetsiz olmak, yüz çevirmek"tir.⁶⁷ Nefsin dünyaya dair isteklerine yüz çevirmek, masivayı terk etmektir. Zira dünya geçicidir ve asıl olan öte dünyadır. Dolayısıyla dünyaya ait nimetlere gönül bağlamak tasavvuf ahlâkına ters düşmektir. Cüneyd-i Bağdâdî'ye göre dünya; Allah ile kulları arasındaki bir denizdir, kul bu denizi geçmedikçe Hakk'a vasıl olamaz, bu denizi geçecek olan gemi ise zühddür.⁶⁸ "Zühd ile ver'a arasındaki fark: *Vera'* şübheli olanı terk, zühd ise, ihtiyacından fazlasını bırakmaktır."⁶⁹

⁶¹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 54.

⁶² Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2017, s. 156.

⁶³ a.g.e. s. 156.

⁶⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2016, s. 554.

⁶⁵ Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *İslâm Tasavvufu*, (haz. H. Kamil Yılmaz), Erkam Yay., İstanbul 2019, s. 44.

⁶⁶ Eraydın, *Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 172-173.

⁶⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yay., 2009, s. 734.

⁶⁸ H. Kâmil Yılmaz, *Gönül Erleri Kırk Veli*, Erkam Yay., İstanbul, 1991, s. 234.

⁶⁹ Eraydın, *Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 173.

Fakr

Lügatte “fakirlik, yoksulluk” olarak tarif edilen fakr, varlıktan kurtularak Allah’ta fani olmayı ifade etmektedir.⁷⁰ Lügat manası yoksulluk olsa da tasavvufta fakrdan maksat maddi fakirlik değil manevi fakirliktir. Her şeyin Allah’a ait olduğunu anlamak ve kavramaktır.⁷¹

Tasavvuf ehli kendisini fakîr olarak tanımlar. Bu tanımlama sûfinin Allah’tan başka kimseye muhtaç olmadığını ve halini yalnızca Allah’a arzettiğini ifade etmektedir.⁷² “Sûfi ‘fakîr’ ve ‘derviş’ diye tanınmakla iftihar eder, çünkü bu isimler onun, aklını Allah’tan başka tarafa çevirecek olan her düşünce ve istekten soyulmuş olduğunu gösterir.”⁷³

Sabır

Kur’an-ı Kerîm’in yüz üç yerinde farklı vezinlerle geçen sabır kelimesi, tasavvufta nefis terbiyesinin en mühim merhalesini ifade eder.⁷⁴ Allah’ın övdüğü yüce bir makamdır.⁷⁵ İnsanın başına gelen belalardan dolayı şikâyet etmemesi olarak tarif edilebilir. Sabır imanın esası, rıza ise İslâm’ın esasıdır. Belaya sabreden kişi kazaya razı olur.⁷⁶ Sabır üç türdür; Allah’a itaatte sabır, günah işlememek ve Allah’a isyan etmemekte sabır, belâ ve musibetlere karşı sabır.⁷⁷

Tevekkül

Tevekkülün lügat manası “güvenme, bel bağlama, vekil tayin etme, havale etme”dir.⁷⁸ Tasavvufi manada Allah’a güvenmeyi, vekil olarak Allah’ı kâfi görmeyi ifade eder. “Tevekkül, neticenin hâsıl olması için gerekli tedbirler alındıktan ve sebeplere tevessül edildikten sonra tedbir ve tevessülün kifayetini Allah’tan beklemektir.”⁷⁹ Kalpte gerçekleşen tevekkül, kulun Allah’a güvenmesi, Allah’a yönelmesi, gassalın önündeki ölü gibi ve rüzgâr önündeki yaprak gibi kendisini Allah’a teslim etmesi şeklinde üç derecedir.⁸⁰

⁷⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 204.

⁷¹ Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvufta Giriş*, Sufi Kitap, İstanbul 2017, s. 40.

⁷² Ekrem Buğra Ekinci, *Dinî Lügat*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 149.

⁷³ Reynold A. Nicholson, *İslâm Sûfîleri*, Büyüyenay Yay., İstanbul, 2014, s. 73.

⁷⁴ Mahir İz, *Tasavvuf*, Med Yay., İstanbul 1981, s. 140-141.

⁷⁵ Serrâc, *el-Lüma*, s. 48.

⁷⁶ Eraydın, *Tasavvuf Ve Tarikatlar*, s. 165.

⁷⁷ Hâris El- Muhâsibî, *Allah’a Dönüş*, Sufi Kitap, İstanbul, 2019, s. 55.

⁷⁸ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabcacı Yay., İstanbul, s. 357.

⁷⁹ A.g.e. s. 357.

⁸⁰ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 173.

Rıza

Rıza, lügatte “hoşnut ve memnun olmak, tasvip etmek, beğenmek” manasındadır.⁸¹ Makamların sonuncusu ve hallerin başlangıcı olan rıza makamı üstünde bir makam yoktur.⁸² Rıza, Allah ile rıza ve Allah’tan rıza olmak üzere iki kısımdır. Allah ile rıza O’nu müdebbir olarak tanıyarak rıza göstermektir. Allah’tan rıza, O’nun takdir ettiği kazaya ve kadere razı olmaktır.⁸³

Murakabe

Arapça bir kelime olan murakabenin lügat manası “denetleme, gözetleme, dikkati belli bir noktaya toplama”dır.⁸⁴ Tasavvuf kavramı olarak, “kulun gönlüne ve iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerine Allah Teâlâ’nın muttali olduğunu bilmesi ve bu sebeple kalbini zikr-i ilâhiden alıkoyacak kötü düşüncelerden arıtmasıdır.”⁸⁵ Mahir İz’e göre murakabe, bir nevi nefis muhasebesidir.⁸⁶

Kurb

Arapça “yakınlık” manasında olan kurb, ruhlar âleminde yapılan Allah ile kul arasındaki ahde uymayı ifade eden bir kavramdır.⁸⁷ Kurb hali, evvela kalple Allah’ın yakınlığını müşahede etmek sonra ise tâatle Allah’a yönelerek gizli ve aşikâr zikre devamla Allah’a yakınlaşmaktır.⁸⁸ Avâmın, havâssın, ehassu’l-hâvasın kurbu olmak üzere üç kısma ayrılır: “Avâmın kurbu, kalpten eşyânın güzelliğinin kaybolması; havâssın kurbu, gönlün gaybı bilen Allah’la sükûnet bulması; ehâss’ul-havâssın kurbu da kendisiyle Rabb’i arasındaki perdeyi kaldırmaktır.”⁸⁹

Muhabbet

Kelimenin lügat manası, “sevgi, aşk”tır.⁹⁰ Tasavvufi manada muhabbet, “kulun gözüyle Allah’ın verdiği nîmetlere; kalbiyle kendisine olan yakınlık, inâyet, hıfz ve

⁸¹ Süleyman Uludağ, “rızâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi* s. 56.

⁸² Hücviri, *Keşf’ul Mahcub*, s. 245.

⁸³ Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 802.

⁸⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 255.

⁸⁵ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 164.

⁸⁶ İz, *Tasavvuf*, s. 185.

⁸⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 383.

⁸⁸ Serrâc, *el-Lüma*, s. 56.

⁸⁹ Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 568.

⁹⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul, 2012, s. 329.

yardımına; îmân ve yakîn ile hidâyet ve inâyet nasîb etmesine bakarak Allah'ın kendisini sevdiğini görüp kendisinin de O'nu sevmesidir.”⁹¹

Havf

Arapça “korku” manasında olan havf, “Allah’ın kahrından korkarak dinde sabit olma”yı ifade eder.⁹² Serrâc, havf halini muhabbet ile birlikte zikreder ve bunun sebebini şu şekilde izah eder: “Sufiler içinde Allah’ın yakınlığına bakarak kalbine havf hâkim olanlar bulunduğu gibi, muhabbet hâkim olanlar da vardır.”⁹³ Kurb halinde Allah’ın azametini, heybetini, kudretini ve celâlini müşahede eden kimse bu durumdan dolayı havf, hayâ ve ürpertiye yönelir. Allah’ın lütfunu, ihsânını, ikramını, muhabbetini ve cemali düşünen kimsede ise muhabbet ve şevk hâsıl olur.⁹⁴ Dolayısıyla kurb, havf ve muhabbet birbirleriyle bağlantısı olan hallerdir.

Recâ

Lügatte, “umma, ümit etmek, olması arzu edilen husus, beklenti, gelecekle ilgili olumlu bir tahmin” olarak tarif edilen recânın zıddı ise yeis ve havftır.⁹⁵ Yüce bir hal olan recâ; Allah’ın sevabından ümitvar olmak, Allah’ın rahmetinin genişliğinden ümitvar olmak ve Allah’tan başkasından bir şey ummamak olarak üç çeşittir.⁹⁶ Büyük mutasavvıf Gazali’ye göre havf ve reca, Allah’ın yakınlığını kazanma yolunda yüce menzillere ulaşmak için iki kanattır ki bunlar olmadan cehennemden kurtulmak da cennete girmek de mümkün değildir.⁹⁷

Şevk

Arapça bir kelime olan, iştîyak ve özlemi ifade eden şevk; kalbin, sevgilisine kavuşmak üzere çekilmesi veya sevgili anıldığında heyecanlanmasıdır.⁹⁸ Bir sûfî şevki şu şekilde tarif eder: “Şevk Allah’ın velî kullarının kalbinde tutuşturduğu bir ateştir ki bu sâyede kalbde bulunan havâtır, istek, avâız türü şeyler yok olur.”⁹⁹

⁹¹ Serrâc, *el-Liüma*, s. 57.

⁹² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 257.

⁹³ Serrâc, *el-Liüma*, s. 59.

⁹⁴ A.g.e. s. 59.

⁹⁵ Uludağ, *Tasavvufun Dili*, s. 436.

⁹⁶ Serrâc, *el-Liüma*, s. 62.

⁹⁷ Uludağ, *Tasavvufun Dili*, s. 440.

⁹⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 608.

⁹⁹ Serrâc, *el-Liüma*, s. 63.

Şevk ehli; Allah'ın velî kullarına vaad ettiği sevap, keramet, fazl ve rızasına özlem duyanlar, Allah'a olan aşırı sevgisinden dolayı O'na kavuşma özlemiyle iştiyak duyanlar ve Allah'ın yakınlığını müşahede ederek kalbi O'nun zikriyle beslenen kimseler olarak üç derecedir.¹⁰⁰

Üns

Lügatte cana yakın olmak, ahabap canlı olmak şeklinde tarif edilmektedir.¹⁰¹ “Tasavvufî kavram olarak üns, İlahî cemâli/güzelliği temaşâ etmenin kalpte bıraktığı iz ve uyandırdığı hoş bir histir, bu da celâlin/ululuğun güzelliğinden ibarettir.”¹⁰² Serrâc'a göre ise Allah'a güvenmeyi, Allah ile sükûnet bulmayı ve Allah'tan yardım dilemeyi ifade eder.¹⁰³ Üns ehli; gûnahtan uzaklaşarak Allah'a tâata ünsiyet duyan ve gafletten kaçanların ünsü, Allah ile ünsiyet sonucunda kalbini meşgul eden her türlü havâtır ve avarızdan kurtulanların ünsü ve kurb, heybet hallerinin bulunması sebebiyle ünsü görmez halde bulunanların ünsü olarak üç derecedir. Üçüncü derece ünsün en üst derecesidir ve Allah'ın kendisine duyduğu heybet sebebiyle başkasıyla ünsiyetten alıkoyduğu kullarının derecesidir.¹⁰⁴

İtmi'nân

Arapça bir kelime olan itmi'nân, “kulun aklını tercih ederek îmânını güçlendirmesi, ilimde rûsûh kazanarak zikrinin duru ve hakikatının sâbit olmasıdır.”¹⁰⁵ Avâmın itmi'nânı, havâssın itmi'nân'ı ve ahasu'l-havâssın itmi'nânı olmak üzere üç türdür:

Avâmın itmi'nânı: Kalbin Allah'ı zikretmesinden dolayı mutmain olmasıdır. Belaların def'ini ve rızıkın bollaşmasını sağlayacak olanın Allah olduğuna inanırlar. “Ey itmi'nâna ermiş nefis”¹⁰⁶ âyetindeki itmi'nân bu manadadır.¹⁰⁷

¹⁰⁰ A.g.e. s. 63.

¹⁰¹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 368.

¹⁰² Uludağ, *Tasavvufun Dili*, s. 453.

¹⁰³ Serrâc, *el-Lüma*, s. 64.

¹⁰⁴ A.g.e. s. 64-65.

¹⁰⁵ A.g.e. s. 66.

¹⁰⁶ el-Fecr, 89/27.

¹⁰⁷ Serrâc, *el-Lüma*, s. 66.

Havâssın itmi'nânı: Kazaya rıza ve belaya sabır gösteren, ihlas, takva, sekînet ehli kimselerin itmi'nânıdır. Bu itmi'nan ehli kimseler, “Allah sabredenlerle beraberdir”¹⁰⁸ âyetindeki Allah ile beraberlik lafzıyla itmi'nan ve sekînet bulurlar.¹⁰⁹

Ahassu'l-havâssın itmi'nânı: “Bunlar, heybet ve azametinden dolayı, sırlarının Allah Teâlâya itmi'nâna ve O'nunla sekînete ermeye güç yetiremeyeceğini bilen kimselerdir.”¹¹⁰ “Hiçbir şey O'na denk değildir”¹¹¹ âyeti Allah'ın idrak olunabilecek bir nihai sınırları olmadığını delilidir.¹¹²

Müşâhede

Lügat manası “görme, perdenin açılması, temaşa ve seyretme” olan müşâhede, tasavvufta “Hakk'ın gönüllerde hazır olması”nı ifade eder.¹¹³ Hücvirî'ye göre müşâhede, iradenin ortadan kaldırılması neticesinde hâsıl olur. Çünkü irade, Allah ile kul arasında bir perdedir.¹¹⁴ “Müşâhede sahibi kendi zatını ortadan kaldırmış, ma'rifeti onu mahv haline geçirmiştir.”¹¹⁵

Yakîn

Kelimenin lügat manası, “şüphe ve tereddüde mahal olmayan doğru ve gerçek” bilgidir.¹¹⁶ Tasavvufi manada ise delillerle değil iman gücüyle apaçık olarak görmeyi, bir şeyin hakikati konusunda doyum halinde olan kalbi, her türlü şüpheyi ortadan kaldırarak tasdik edilen gaybın hakikatine ermeyi ifade eder.¹¹⁷ Kur'an-ı Kerîm'de muhtelif yerlerde ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l yakîn olmak üzere üç tür yakîn bildirilmektedir.¹¹⁸ İlme'l- yakîn; tereddüde mahal vermeyen kesin bilgiyi, ayne'l-yakîn; gözle görerek elde edilen kesin bilgiyi, hakka'l-yakîn ise bir şey hakkında o şeyi yaşayarak elde edilen kesin bilgiyi ifade eder.¹¹⁹

İzahını yaptığımız makamlar ve haller tasavvufun muhtevasını anlamak noktasında önemlidir. Her ne kadar bir tasnif üzere izah yapılmış olsa da belirtmek gerekir

¹⁰⁸ Bakara, 2/153.

¹⁰⁹ Serrâc, *el-Lüma*, s. 66.

¹¹⁰ Serrâc, *el-Lüma*, s. 66.

¹¹¹ İhlâs, 112/4.

¹¹² Serrâc, *el-Lüma*, s. 66.

¹¹³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 265.

¹¹⁴ Hücvirî, *Keş'ul Mahcub*, s. 395.

¹¹⁵ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 223.

¹¹⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 386.

¹¹⁷ A.g.e. s. 386.

¹¹⁸ Serrâc, *el-Lüma*, s. 68.

¹¹⁹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 222.

ki, tasavvuftaki makamlar ve haller keskin çizgilerle birbirinden ayrılmamaktadır ve birbirleriyle bağlantılı unsurlardır. Tezin ikinci kısmında da en belirgin olan tasavvufi unsurlar tespit edilerek inceleme yapılmıştır.

2. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE TASAVVUFİ UNSURLAR

2.1. Arayış

Arayış, tasavvufta seyr-i sülûka intikalin ilk ve en önemli adımıdır. Talip olmak, “matlubu bulmak ve murada nail olmak için O’nu araştırma”¹²⁰ yoluyla tasavvuf yoluna girilir. Zira talip olmadıkça tasavvufi yolculuk mümkün değildir. Bu bağlamda Beyazıd-ı Bestâmi’nin “aramakla bulunmaz; lakin bulanlar arayanlardır” sözü talip olmanın önemini arz eden mutasavvıfların temel prensibidir. “Tasavvufta her şey taleple başlar. Talip olmak, tasavvufa girişin ilk koşuludur. Allah’ı bulmak için ısrarla istemek gerekir.”¹²¹ Bu da hiç şüphesiz sabır ve istikrar gerektirir. Bu noktada tasavvufa girişte, arayış merhalesinde kararlılık ve ciddiyet önem taşımaktadır. “Çünkü bir sâlikin bidâyeti ne kadar hazırlıklı ve ciddi olursa nihâyeti de o kadar mükemmel olur.”¹²²

Arayış, Mustafa Kutlu’nun hikâyelerindeki tasavvufi unsurlardan biridir. *Yoksulluk İçimizde* hikâyesinde Süheylâ’nın bir arayış içinde olduğunu görmekteyiz. Hikâyenin bütününe tasavvufi bakış açısı ve tasavvufi dil hâkimdir. Hikâyenin künhünde var olan tasavvuf, Süheylâ’nın hayata dair sorgulamalarının ve arayış içinde olmasının aktarılmasıyla başlar.

“Hayatın ‘indirimli satışlar’ dan bir süveter almaktan öte mânaları olduğunu nereden bilecek. Sahi hayatın bu sıcağın civıymış asfaltlarda benzin kuyruğuna dadanmış arabalardan başka mânası yok mu? Yani ona bir deniz veya göl kenarında, müzik, yemek ve yataktan başka verebileceği bir şeyi. Sanat eserlerinin bile giderek bu ortama fon teşkil etmeye çabaladığını, hatta tarih boyunca bunun böyle olduğunu ve dünyanın bütün ünlü randevu evlerinin, otellerinin deniz veya göl kenarında inşâ edildiğini anlatacak. Çoğu kez ‘burada hayat yok’ der geçeriz. Süheylâ işte söylüyorum bu hayat bir imtihandır.”¹²³

Hayatın görünenin ötesinde manaları olduğunu düşünen ve görünenin ardındaki bu manayı arayan Süheylâ’ya göre içinde bulunduğu dünya yetersizdir.

“— Biliyor musun, dedi Süheylâ, bazan çıkıp gitmek istiyorum.

Nereye? Dedim. Bilmem işte dedi. Buralardan uzaklaşmak, bu evden bu ortamdan. İşinden, çevrenden, aileden kopmak gibi mi, dedim. Heyecanlandı. Evet, evet dedi. İlave etim. Bir başka dünyaya gider gibi mi, dedim? Şaşırdı, ah, tabii işte öyle dedi.”¹²⁴

¹²⁰ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 342.

¹²¹ Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, s. 32.

¹²² Süleyman Uludağ, “Bidâyet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, VI, s. 132-133.

¹²³ A.g.e. s.27

¹²⁴ A.g.e. s. 28.

İçinde bulunduğu dünya Süheylâ'yı tatmin etmemektedir. Başka bir dünya arayışındadır. Muhakkak ki bu başka dünya tasavvuf ehlinin dünyasıdır. Süheylâ, eski alışkanlıklarından, yaşantısından sıyrılıp yeni bir dünyanın kapılarını açacaktır.¹²⁵ Süheylâ'nın kendi ifadesiyle, "Müslüman"¹²⁶ olacaktır.

"Bir başka dünya var mı ki? Diye sordu.

— Var dedim.

Ezan perde perde yükseliyor, kıvrılıyor, içine işliyordu odanın.

— Bir başka Süheylâ, bir başka dünyadır dedim."¹²⁷

Süheylâ'nın bir başka dünya arayışı sorgulamalarla, mana arayışlarıyla kuvvetlendirilir. Kutlu'nun hikâyelerinde önemli bir yer tutan ezan sesi¹²⁸ Süheylâ'nın mana arayışında da işlevseldir. Ezanda geçen Hayyaalelfelâh ifadesinin manasını merak ederek arayışına bu noktadan başlayacaktır.¹²⁹ Süheylâ'nın değişimine tanıklık ederken değişiminin çıkış noktasının arayış olduğunu görmekteyiz. Bu arayış, bir mürşit arayışının ötesinde mana arayışdır. Sebepsiz yere ağlamasının dahi mutlaka bir manası olduğunu düşünmektedir.

"Süheylâ sebepsiz ve sessiz ağlamaya başladı.

Bu sebepsiz ve sessiz ağlama içinin derinliklerinde, çok derinlerde sanki bir tele dokundu. Bir titreşim, bir ürperti belki ve Allah'ın inayeti ile konuştu.

— Anne... Biraz Kur'an okur musun?

Nasıl da konuşmuştu, şaşıtı. Şaşkınlığını ve bu isteğini, hatta durup dururken ağlamasını bir şeye bağlamak istiyordu. Süratle bir şeye bağlanmalı ve mânalanmalıydı bunlar."¹³⁰

Bu arayış neticesinde Süheylâ'nın yolu dergâha varacak, hoca hanımın sohbetlerine katılacak ve dünyasını değiştirecektir. Hoca hanımın büyük şeyhlere bağlı olduğunun dile getirilmiş olması "Süheylâ'nın şahsi macerasının tasavvufla irtibatlı olduğuna işaret etmesi bakımından önemlidir."¹³¹

Hikâyenin nihayetinde diğer bir karakter Engin de içsel bir arayışla tasavvuf yoluna girmektedir. Hatta hikâyenin son cümleleri Engin'in bu arayışının devam edeceği

¹²⁵ Mustafa Kutlu'nun 2007 senesinde yayınlanan *Kapıları Açmak* hikâyesinde Süheylâ'ya benzer bir şekilde Zehra da eski yaşantısına tövbe ederek yeni bir yaşantının kapılarını açar.

¹²⁶ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 49.

¹²⁷ A.g.e. s. 30.

¹²⁸ Bkz. Turgay Anar, "Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Ezan Sesinin İşlevleri", *Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, s. 323-335.

¹²⁹ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 31.

¹³⁰ A.g.e. s. 45.

¹³¹ Ali Yıldız, "Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvuf", *80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (Haz. M.Fatih Andı, Ömür Ceylan), 2007, s. 87.

yorumunu yapmamızı mümkün kılar. Engin'in arayışının da istikrarlı olduğunu görmekteyiz.

“Arıyor Engin; bıkmak, yüksünmek ne demek. Uzaktan uzağa yankılanan bir ses, nadir gecelerde görülebilir bir rüyâ, yardıma muhtaç bir el ona yol gösterebilir.”¹³²

Tasavvufi bir muhtevaya sahip olan *Sır* hikâyesinde arayış kavramı, “Aramakla Bulunmaz” isimli bölümde karşımıza çıkar. Bölüm isimlendirmesinde “aramakla bulunmaz; lakin bulanlar arayanlardır” ifadesine bir atıf olmakla birlikte bölüm sonunda da yazarın sır olan şeyhi aradığı ifade edilir. Bu arayışı Mustafa Kutlu'nun hikâyelerine sirayet eden, şahsi içsel arayışı olarak yorumlamak mümkündür.

“— Biz çok konuştuk Mustafa Bey... Sıra sizde... Siz niye bu işin altını bu kadar eşiyorsunuz?

Cevabım hazır:

— Efendi'yi arıyorum...

Şaşkın:

— Ya!.. Demek onu arıyorsunuz... Peki nasıl bulacaksınız?

İkimizin de anlamakta güçlük çekeceği, meşhur olmuş bir sözü, hafifçe fısıldıyorum:

— Aramakla bulunmaz... Ama bulanlar ancak arayanlardır.”¹³³

*Hüzün ve Tesadüf*¹³⁴ hikâyesinde Kambur Hafız, kendisinden habersiz hayatının anlatılması üzerine hikâye yazarına hesap sormak için İstanbul'a yazarı aramaya gider. “‘Aramakla bulunmaz’ diye bir söz var ama ‘Arayan belasını da Mevlâsını da bulur’ diye başka bir söz daha var”¹³⁵ diyen Kambur Hafız'ın da bir arayış içinde olduğunu görmekteyiz. Fakat bu tasavvufi manada bir arayış olmamasına karşın tasavvufi dil kullanılarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla dünyevi bir arayışta dahi tasavvufi göndermeler yapıldığını söylemek mümkündür. Bu durum da Mustafa Kutlu'nun hikâye dilindeki tasavvuf etkisinin bir göstergesidir.

Anadolu Yakası hikâyesinde de *Hüzün ve Tesadüf* hikâyesine müşabih tasavvufi dil kullanımı mevcuttur. Arayan Mevlâsını bulur¹³⁶ kaidesine ve Beyazid-i Bestamî'nin “aramakla bulunmaz; lakin bulanlar arayanlardır”¹³⁷ sözüne bu hikâyede de gönderme

¹³² Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 101.

¹³³ A.g.e. s. 68.

¹³⁴ Mustafa Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

¹³⁵ A.g.e. s. 48.

¹³⁶ A.g.e. s. 204.

¹³⁷ A.g.e. s. 148.

yapılarak tasavvufi dil kullanımı olduğunu görmekteyiz. Bu da yazarın muhayyilesinde tasavvufun önemli bir yer tuttuğu yorumunu yapmamızı mümkün kılar.

Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesinde Nezaket'in iş kurma serüveninin başlangıcında yine "Aramakla bulunmaz ama bulanlar ancak arayanlardır"¹³⁸ mottosu üzerinden bekleyişine son vererek harekete geçtiğini ve bu arayış neticesinde el sanatları merkezi kurabileceği bir mekân bulduğunu görmekteyiz. Burada her ne kadar arayış neticesinde somut, maddi bir sonuca varılmışsa da yazarın Beyazıt'ı Bestami'nin sözüyle bu arayışı anlatması yine bizi tasavvuf dairesi içinde düşünmeye sevk eder. Zira Nezaket, arayışı neticesinde istediğini bulmuştur. Tasavvufta da bu böyledir. Nezaket'in aradığını bulması gibi seyr-i sülukunun başlangıcında olan kişinin de bulması için araması gerekmektedir.

Hayatın manasını arayan bir diğer karakter, *Hesap Günü* hikâyesindeki Bedir karakteridir. "Acaba ben şu hayattan ne istiyorum"¹³⁹ diye hayatının amacını sorgulayan Bedir, ilerleyen yaşında da hayatındaki boşluğu dolduramamıştır. Dizinde derman kalmamasına rağmen bulmayı ümit ettiği şeye doğru yürümeye ve mana arayışına devam etmektedir.¹⁴⁰ Hayatın manasını bulma noktasında kendisine yol gösterecek bir şeyhe intisap etme sürecinde olduğunu da görmekteyiz. Enver'in bağlı olduğu şeyh kabul ederse, Cenab-ı Hak nasip ederse hayatında yeni bir sayfa açacaktır.¹⁴¹ Ancak Bedir, arayışını nihayete erdiremeden, aradığını bulamadan vefat eder. Başka bir ifadeyle seyr-i süluku başlamadan bitmiş olur. Dolayısıyla hayatın manasını idrak, arayış safhasında kalır.

Nur hikâyesine adını veren Nur isimli karakterin hikâye boyunca arayışına tanıklık ederiz. Hikâyede yazar, bir mürşide bağlanmak ve eğitim almak için aramanın şart olduğunu ifade eder.¹⁴² Bu bağlamda, Nur'un arayışı sorgulamalarla başlar.

"İnsan kaderine karşı çıkabilir mi, kaderini değiştirebilir mi? Şu tavşanı görmesem ezecektim.

Bu kaza mı, kader mi?

Bilmiyorum.

Bilmeden yoluma gidiyorum.

Sahi bilmek ne acaba?

¹³⁸ A.g.e. s. 82.

¹³⁹ A.g.e. s. 94.

¹⁴⁰ A.g.e. s. 150.

¹⁴¹ A.g.e. s. 151.

¹⁴² A.g.e. s. 131.

Nasıl biliniyor?”¹⁴³

Nur’un sorgulamalarının sebebi kadim sorulara cevap bulabilmek ve en nihayetinde “eşyanın hakikatına” muvaffak olmaktır.¹⁴⁴ Bu amaç doğrultusunda Nur’un arayışının sorgulamalarla iç içe olduğunu görmekteyiz.

“Nur’un cevapsız soruları. Ondan da doğrusu, Nur’u yiyip-bitiren meseleler.

Ya işte böyle.

Nur, mistik-metafizik, dinî işlere takmış. Taktığı için konulan teşhis ‘Manik’. Yapma doktor, o topa öyle girme. Nur’la ilgilenen tüm doktorlara söylüyorum bunu. Neden ‘Manik’ olsun. Kadim sorular bunlar. Bunlarla ilgilenmeyen, bu soruları kendine sormayan öyle gelmiş, öyle gidecek.”¹⁴⁵

Nur’un hayata ve öte dünyaya dair cevap aradığı soruları vardır: “O içini kemiren; hayat, dünya, günah, sevap, cennet, cehennem düşüncelerinden kurtulamıyordu.”¹⁴⁶ Bu sorulara cevap ararken bilinçli bir tavır içinde olduğunu görmekteyiz. Felsefe ve tasavvufa dair okumalarla aradığını bulmayı umut etmektedir.

“Okumaları felsefeye kaydığı Heidegger, Kierkegaard, Kant, Bergson, Hint felsefesi Upanişatlar, Veda’lar karışık okudu. Oradan tasavvufa geçti. Batı’da işin aslını kavrayan birini bulamamıştı.

En iyisi İbn Arabî dediler.

İbn Arabî’den başladı.

Daha yüz sayfa okumadan bıraktı. Anlamıyordu. Acaba İbn Arabî okuyanlar anlayabiliyorlar mıydı? ‘Bilmek’ten ziyade ‘bulma’ya dayanan bir şey. Umut tükenmez. Cenab-ı Hak dilediğini hidayete eriştirir. Devam.

Oradan Mevlâna’ya geçti.

Zihninde kadim sorular: Varlık, sebep, eşya, kader, irade, hürriyet, suç ve ceza, vb.

En iyi Mesnevi şerhi Ahmet Avni Konuk’undur dediler. Onu da aldı okudu. Yine sükut-ı hayal. Yine bir şey anlamıyor.

Başkaları Mevlâna’dan ne anlıyor acaba?

Sonra işin aslı kafasına dank etti. Mesnevi öyle her önüne gelenin bir şerh okuyarak anlayacağı bir kitap değildi. Bu sebeple ‘Mesnevîhanlık’ denilen bir meslek vücut bulmuştu.

...

Bir gün derdini imama açtı. Adam mânalı bir tebessümle:

¹⁴³ A.g.e. s. 24.

¹⁴⁴ A.g.e. s. 109 / s. 153.

¹⁴⁵ A.g.e. s. 25.

¹⁴⁶ A.g.e. s. 72.

- Tasavvuf, kitaplardan öğrenilmez kızım. O bir yaşam biçimi, dedi.
- Yani?
- Bir mürşid-i kâmilin eteğini tutmalısın.
- Siz tavsiye etseniz.
- Filan yerde filan zat var. Git ona. Ali ihsan Hoca'nın gönderdiğini söyle."¹⁴⁷

Nur hikâyede adı verilmeyen yere giderek yine adı verilmeyen zatı bulur. Ancak bu zat, Nur'un nasibinin burada olmadığını ifade eder. Bu zat da arayışı Beyazıt-ı Bestamî'nin "aramakla bulunmaz" sözüne atıfla ifade eder. "Aramakla bulunmaz demişler, ama sen aramaya devam et"¹⁴⁸ diyerek Nur'un vazgeçmemesi gerektiğini söyler. Nur vuslatın kolay olmayacağını farkında, arayışında kararlıdır. Arayışına paralel olarak sorgulamaları da devam etmektedir. "Allah insanları neden yarattı?"¹⁴⁹ gibi sorularla hayatın, yaratılışın manasını arar. Bu noktada hikâyenin diğer karakteri Sinan'ın âyetlerle¹⁵⁰ açıklamalarda bulunduğunu görmekteyiz.

— Şimdi Cenab-ı Hak buyurdu ki: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım. Melekler: bizler hamd ile seni tesbih ve takdis edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacağın, dediler. Cenab-ı Hak onlara, 'Sizin bilemeyeceğinizi ben bilirim' diye cevap verdi.

Bir başka ifade de şudur: 'Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım', şeklindedir.

— İşte Sinan beni deryalara salan, ateşlerde yakan budur.

...

Hem kuzum sen neyin peşindesin?

Nur duraksadı, sonra kararlı bir sesle:

— Hakikatın, ruhun, kalbin. Kur'an'ı Kerim'in merkez kavramları sır dolu.

...

Cenab-ı Hak'ın veli kulları eşyanın hakikatına vakıf mıdır?

— Öyledir mutlaka. Allah dilediğine hidayet verir.

— Dua et bana da versin.

¹⁴⁷ A.g.e. s. 78.

¹⁴⁸ A.g.e. s. 78.

¹⁴⁹ A.g.e. s. 93.

¹⁵⁰ Alıntıda geçen âyetler şu şekildedir; Bakara Suresi 30. âyet ve Zâriyât Suresi 56. âyet.

Sonra sustular. İkisi de tehlikeli sularda yüzdüklerinin anlamıştı. Sinan tevekkül sahibi idi, Hakk'a teslim olmuştu. Nur daha fazlasına talipti.”¹⁵¹

Hikâyede Sinan, kendisinin de bilmediği, şaşkınlıkla karşıladığı bir durum yaşar. Nur'un babası İskender Bey yoğun bakımdayken ve doktorlar yapacak bir şey olmadığını söylerken Sinan'ın duası, Allah'ın hikmetiyle gözlerini açar. Nur, Sinan'ın cezbeye gelerek Allah nidasıyla birlikte oturduğu sandalyede yığılıp kalması ve akabinde İskender'in gözünü açmasını mucize olarak tanımlar.¹⁵² Bu olay üzerine aradığının bu olduğunu, başka bir tabirle arayışı neticesinde Sinan'ın ulaştığı mertebeye ulaşmak istediğini ifade eder. Hikâye boyunca hissettirilen Nur'un istediğine ulaşmasının ancak aramakla mümkün olduğu düşüncesini burada da görmekteyiz:

“— Bundan kimseye bahsetme. Bana bile. Çünkü ne olduğunu bilmiyorum.

Nur taşı gediğine koyuyor:

— İşte benim bilmek istediğim de bu.

— Bulursan bileceksin.

— Çare.

— Aramaya devam.

— Ama sen bulmuşsun işte.

— Bu bir lütuf. Belki bana, belki sana. Bir daha olacağını sanmam.”¹⁵³

Nur'un aradığı “eşyanın hakikati” olmakla birlikte, ona bu yolda rehber olabilecek bir mürşid-i kâmil arayışıdır. Zira tasavvufta mertebelere vuslat kişinin kendi çabasıyla mümkün değildir. Bunun bilincinde olan Nur, mürşid-i kâmil arayışına Bursa'dan başlar. Uğradığı bir mescit imamının tavsiyesi üzerine Seyyid Şerif Dergâhı'na ulaşır.¹⁵⁴ Aradığını bulmak Nur için kolay olmayacaktır. Burada Şeyh Efendi istihare neticesinde Nur'un nasibinin kendisinde olmadığını söyler. “Ama aşk ile yola çıkmışsın, merak etme ya sen onu bulursun ya da o seni”¹⁵⁵ diyerek arayanın aradığını bulacağı müjdesini verir.

Nur, İstanbul'da adını duymuş olduğu Bandırmalı Ali Efendi'yi bulmak üzere Bandırma'ya giderek arayışına buradan devam eder. Ancak Efendi'nin vefat ettiğini öğrenir. Burada da aradığını bulamayan Nur, Tire'ye giderek faal bir tekke yahut bir şeyh olup olmadığını sorar ancak olumsuz yanıt alır. Arayışının Tire'den sonraki durağı

¹⁵¹ A.g.e. s. 94.

¹⁵² A.g.e. s. 117-119.

¹⁵³ A.g.e. s. 120.

¹⁵⁴ A.g.e. s. 155.

¹⁵⁵ A.g.e. s. 158.

Kütahya'dır. Yine aradığını bulamaz. Bir sonraki durak ise Seydişehir'dir. Burada bir zat olduğunu önceden bilerek gelir ancak görüşmek nasip olmaz.¹⁵⁶

Nur, babasının ayağının kırılması dolayısıyla bu arayışına kısa bir ara verir. Belirtmek gerekir ki, Nur'un içsel arayışı hikâye boyunca devam eder. Ancak maddi arayışı kesintiye uğrar. Babasının ayağının kırılması dolayısıyla arayışına ara verse de babasıyla sohbeti dahi bu konu üzerinedir.

— Üzme kendini kızım, bulursun. Biz iyi bir sıvacı arıyoruz, zor bulunuyor.

İnsan-ı kâmil bu, kimbilir nerde?

— Nasip. Neyse, bir yerde bir zat öyle dedi zaten.

— Ne dedi?

— Ara kızım ara. Aramakla bulunmaz ama bulanlar ancak arayanlardır, dedi.

— Çelişik gibi duruyor cümle ama 'aramak' fiiline vurgu yapıyor."¹⁵⁷

İskender ve Nur'un sohbeti hikâyenin muhtevasını özetler niteliktedir. Zira bulmak evvelâ bir nasip işidir. Fakat bulmak için aramak gerekir. Arayış sürecinde bulmak da kolay gerçekleşen bir hadise değildir. Nur'un serüveni boyunca şahitlik ettiğimiz arayış hem içsel bir süreç hem de maddi bir süreç olarak meşakkatli bir şekilde sürdürülmektedir. Neticede bir sıva ustası dahi kolay bulunmazken insan-ı kâmil bulmak da kolay değildir. En nihayetinde de sabır işidir. Bir diğer ifadeyle, arayışın mührü sabırdır.

Sabırla arayışına Konya'da devam eden Nur, günlerce aradıktan sonra "hal ehli biri" olarak tanımladığı imamın yönlendirmesiyle¹⁵⁸ Karaman'a doğru Virane Şeyhi Beşir Efendi'yi aramaya gider. Onu bulduğunda arayışı aslında neticelenmemiştir. Beşir Efendi arayışında ona rehberlik edecek müşid-i kâmidir. Nur asıl isteğini ise "Her bakımdan sınırlı ve sonlu olan bu dünyanın ötesinde sonsuz ve sınırsız olanla nasıl münasebet kurabilirim?"¹⁵⁹ şeklinde ifade eder. Şeyh bu isteğin bir velayet makamı olduğunu, kendisinin ise fukara bir derviş olduğunu söylediğinde ise Nur'un arayışının esasını öğrenmiş oluruz. Nur, "Ben de gölgenizde kendimi bulmaya geldim."¹⁶⁰ diyerek aradığının ne olduğunu beyan etmiş olur. Kendini aramaktadır. Bu ifadeden Nur'un

¹⁵⁶ A.g.e. s. 158-161.

¹⁵⁷ A.g.e. s. 162.

¹⁵⁸ A.g.e. s. 173.

¹⁵⁹ A.g.e. s. 184.

¹⁶⁰ A.g.e. s. 184.

arayışının tamamen tasavvufi yönde olduğunu anlamaktayız. Tasavvufa göre kendini bilmek Rabbini bilmektir.

İyiler Ölmez hikâyesinde arayışa, Cihan ve Korsan'ın sohbeti sırasında cümle boyutunda yer verilir. Bütünsel olarak hikâyelerdeki arayış vurgusu düşünüldüğünde buradaki arayış bahsiyle ilgili de tasavvufi bir yorum yapmak mümkündür. Arayanın Mevlâsını bulabileceği söylenerek umudu kaybetmemek gerektiği ifade edilir.¹⁶¹ Bahse konu olan arayışın muhtevası birlikte bir iş yapmak olsa dahi aramakta ısrarcı ve sabırlı olduğunda neticeye ulaşılabileceği, tasavvufi bir göndermeyle yapılmaktadır.

Aynı hikâyede arayış, İhsan'a dükkân bulma sürecinde karşımıza çıkmaktadır. Yine arayanın Mevlâsını dahi bulabileceği söylendikten sonra, İhsan'a aranan dükkânın da hemen bulunduğu, dükkân devretmek isteyen birinin olduğu aktarılır.¹⁶² Yazarın genel tavrını göz önünde bulundurduğumuzda hayata tasavvuf penceresinden baktığını söylemek mümkündür. Tasavvuf inancına göre nasıl ki arayan Mevlâsını dahi bulabilecekse gündelik hayat içerisinde de bu düstur üzere arayış neticesinde İhsan'a uygun dükkân bulunmuştur.

Hikâyede son olarak karşımıza çıkan arayış, “aramakla bulunmaz, bulanlar arayanlardır” görüşünün farklı bir söylemle anlatılmasıdır. İnsanın nasibinin kendisini bulacağı ancak arayışın önemli olduğu¹⁶³ ve aramaktan vazgeçmemek gerektiği vurgusu yapılır.

“— Haklısınız ama bana o kapı kapandı. Hak ne zaman açarsa o zaman bakarız.

Hacı diretti:

— İyi de... kısmeti aramak lazım.”¹⁶⁴

Sevincini Bulmak hikâyesinde Suna, hayatın manası olduğuna inanan bir karakterdir.¹⁶⁵ “Hidayet nuru kalbini kaplayıncaya kadar” bu yolda yürümeye kararlıdır.¹⁶⁶ Tıpkı *Yoksulluk İçimizde* hikâyesinin karakteri Süheylâ gibi Ali ile birlikte “harama batmamış bir beldeye hicret etmeyi” düşlemektedir.¹⁶⁷ Bu noktada hayatın manasını arayan¹⁶⁸ bir diğer karakter Ali'dir. “Hayat bu mu dedim, aynada kendime

¹⁶¹ A.g.e. s. 62.

¹⁶² A.g.e. s. 78.

¹⁶³ Aynı ifade *Tirende Bir Keman* hikâyesinde de kullanılmıştır. Bkz. s. 136.

¹⁶⁴ A.g.e. s. 140.

¹⁶⁵ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 13.

¹⁶⁶ A.g.e. s. 232.

¹⁶⁷ A.g.e. s. 239.

¹⁶⁸ A.g.e. s. 182.

sordum: Sen kimsin? İnsan bu sorulara yakalanmaya görsün”¹⁶⁹ diyen Ali’nin mana arayışında ayna unsuru dikkat çekmektedir.¹⁷⁰ Ancak Ali’nin arayışı Suna gibi istikrarlı olmamış, Ali nefsine esir olmuştur.¹⁷¹ Yazar bu hikâyesinde de “arayanın bulacağı”¹⁷² ifadesini tekrar ederek ısrarlı arayışın neticesiz kalmayacağını vurgular.

2.2. Aşk

Arapça bir kelime olan ve aşırı derecedeki sevgiyi¹⁷³ ifade eden aşk kelimesi sarmaşık manasındaki “ışık” kelimesinden alınmıştır. Sarmaşığın sarıldığı yeri kaplaması gibi aşk, girdiği kalbi ve insan vücudunu sarar.¹⁷⁴

Tasavvufun özü olan “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım” kudsi hadisinin içeriğinde aşk mevcuttur. Vahdet-i vücud felsefesine göre de Allah’ı bilmek ve tanımak aşk yoluyla gerçekleşmektedir. İnsan-ı kâmilin Allah’a kavuşması masivadan yüz çevirmekle mümkündür. Bu da nefse hâkim olarak kendi benini (egoyu) öldürmeyi gerektirir ki ancak o zaman fenâfillaha erişerek sevgiliye kavuşulur. Çünkü Allah’ın zatına ait olan aşkıta, Allah’ın sırrı ve tecellinin remzi gizlidir.¹⁷⁵

Mustafa Kutlu’nun aşka bakış açısı da sufilerin bakış açısı gibidir. *Yoksulluk İçimizde* hikâyesinin Levha IV bölümü Eşrefoğlu Rûmî’nin aşk tarifıyla başlar.

“Cihânı hiçe satmaktır adı aşk
Döküp varlığı gitmektir adı aşk
Elinden şekkeri ayrığa sunup
Ağuyu kendi yutmaktır adı aşk
Belâ yağmur gibi gökten yağarsa
Başını ona tutmaktır adı aşk
Bu âlem sanki oddan bir denizdir
Ona kendini atmaktır adı aşk

¹⁶⁹ A.g.e. s. 171.

¹⁷⁰ Ayna unsuru “sır” başlığı altında diğer hikâyelere temasla detaylandırılmıştır.

¹⁷¹ A.g.e. s. 239.

¹⁷² A.g.e. s. 181. / s. 238.

¹⁷³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 65.

¹⁷⁴ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 203.

¹⁷⁵ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 38.

Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakikat

Vücûdu fâni etmektir adı aşk”¹⁷⁶

Hikâyenin bidayetinde Ataullah İskenderi'nin *Hikem-i Ataiyye*'sinden yapılan alıntılarda tövbe kavramı karşımıza çıkarken buradaki şiirde aşk kavramıyla karşılaşmaktayız. Bu iki kavram tasavvuftaki içsel yolculuğun aşamalarındandır. Tövbe yolculuğunun bidayetini aşk ise nihayeti göstermektedir. “Şiirde aşk ile ilgili olarak dile getirilen tanım, hikâyede Süheylâ'nın eriştiği ve daha sonra Engin'in de erişeceği hali göstermekte, açıklamaktadır.”¹⁷⁷

Mavi Kuş hikâyesinde nuranî çehreli olarak tarif edilen Hacı Hâdi Efendi'nin, Hamzanâme, Müzekki'n-Nüfus, Yunus Emre Divanı okumakta olduğu ve bazen tarikat neşvesiyle çoşup dükkândan dışarı fırlayıp “*Hak bir gönül verdi bana / Ha demeden hayran olur*” gibi ilahiler okuduğu¹⁷⁸ nakledilerek aşkının doruklara çıktığı ifade edilmiş olur.

Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı* hikâyesinde tasavvufi bir göndermeyle pervanenin yanacağını bilerek kendisini mumun alevine attığını ve bundan zevk duyduğunu yazmaktadır.¹⁷⁹ Divan edebiyatında şairler kendisini mumun etrafında dönen pervanelere benzetir ve bununla iftihar eder. Pervanenin mumun alevinde kendisini yok etmesi, onun sadık bir âşık olduğunu gösterir. Tek bir ışık etrafında dönerek kendini yok eder. Vahdet yolundaki dervişin yok oluşu da böyledir. Işık ilahi aşk, pervane ise bu aşka kendini kaptırarak yanıp kavrulan ehl-i tariktir.¹⁸⁰

Nur hikâyesinde Nur karakteri de kendisini Allah yoluna adamak isteyen, Allah âşığı olarak tanımlanan bir karakterdir.¹⁸¹ Yazar, aşkın tarifini Nur ve Sinan'ın sohbeti sırasında yapar.

“‘Kenz-i Mahfi’ meselesi var, ‘gizli hazine.’ Şöyle ki: Cenab-ı Hak buyurmuş ‘Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, kâinatı yarattım.’

Bu ifadenin hadis olduğu söylenir; ama İbn Teymiye aslı yoktur diyor.

Burada geçen ‘istedim’ (ahbebtü) yani muhabbet, bilinmek ise (u’refü) marifet kökünden geldiği için mutasavvıflar kâinatın yaratılışını muhabbet ve marifetle açıklamışlardır.

¹⁷⁶ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 53.

¹⁷⁷ Ali Yıldız, “Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvuf”, *80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (Haz. M.Fatih Andı, Ömür Ceylan), 2007, s. 87.

¹⁷⁸ Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 9.

¹⁷⁹ Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, s. 75.

¹⁸⁰ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 370.

¹⁸¹ Kutlu, *Nur*, s. 107 / s. 153.

Hakk bilinmeyi istemiş, böylece ilk olarak sevgiyle tecelli etmiştir. ‘Tayyün-i hubbi’ derler buna. Fakat bu bilinme sıfat ve isimlerinin zuhur etmesi şeklidir. Zatı yine gizli kalmıştır.

İşte tasavvuf ehlinin aşk, muhabbet, Allah sevgisi dedikleri hep buradan geliyor. İbn Arabî “Benim dinim muhabbet dinidir” diyor. Mevlâna ve diğer Hak âşıkları bu yoldadır.

Yüce Allah hem seven hem sevilendir. Hz. Peygamber’in ‘Habib-i Kibriya, Mahbub-i Huda’ olması O’nu da bir muhabbet kaynağı haline getirmiştir. Her varlık muhabbetten iz taşır. Bu yüzden sevilendir, sevindir. Her varlık Allah tarafından, insanlar ve diğer varlıklar tarafından sevilmektedir. Onlar da Allah’ı sevmektedir. Bütün kâinat bu âşk ile sarhoş olmuş, dönmektedir. Güneş, yıldızlar, atomun içindeki elektronlar, dünya, her şey.”¹⁸²

Hikâyenin nihayetinde Nur’un secdeyi ıslatacak kadar gözyaşıyla, aşkla ibadet ettiğini görmekteyiz.¹⁸³

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde yazar, mutasavvıf şair Yunus Emre’nin *Dertli Dolap* şiirine de temas ederek yine tasavvufi bakış açısıyla aşkı tarif eder.

“Bu taşın sesini dinleyeceksin. Buğdayın taşa, taşın buğdaya anlattığını. Derler ki bu iki unsur birbirine âşıktır. Suyun sesi ilâhidir. Dönüp durmak semadır. Zerre sema eder, âlem sema eder. Ay döner, gezegenler döner, dünya durmaz döner. Neden? Çünkü kâinat aşk sarhoşudur. Taş ile buğdayın aşkı birbirini yakar, bir kokulu buğu çıkar. Un öğütenler bilir. Ne demiş karındaşımız: Benim adım dertli dolap. Dolap niçin iniler? O da aşk sarhoşudur. Bunlara teknoloji diyenler çarpılır.”¹⁸⁴

2.3. Dünyanın Geçiciliği

İslam inancına göre dünya hayatı -her canlı için ölümle son bulduğu gibi- kıyametle birlikte ebediyyen son bulacak ve esas olan ahiret hayatı başlayacaktır. İnsan, Allah’a ibadet ve kulluk için yaratılmıştır ve dünya ahiretini hazırlamak için geçici bir süre yaşayacağı mekândır. Sufiler bu idrakla, dünyadan yüz çevirmek suretiyle zikir ve ibadetle Allah’a yakınlaşmayı murat eder. Çünkü dünya bir oyun ve eğlenceden ibarettir ve nefsin dünyaya dair istekleri kişinin ahiretinin mahvına sebep olabilir. Mustafa Kutlu’nun da bu düşüncüyü hikâyelerinde sıklıkla ve kendine has anlatım tarzıyla, ürettiği modern mazmunlarla işlediğini görmekteyiz.

¹⁸² A.g.e. s. 94.

¹⁸³ A.g.e. s. 194.

¹⁸⁴ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 51.

Mustafa Kutlu dünyanın geçiciliğini, ilk defa *Gönül İşi* kitabının “Cabadan” hikâyesinde ifade eder. Dünyanın ve insanın fani olduğunu ifade eden yazar, bu dünyada çekilen sıkıntıların ahiret refahı olacağı görüşündedir.¹⁸⁵

Yoksulluk İçimizde hikâyesinde *Levha II*'de dünya nimeti için zaaf haline düşüp ona doğru koşmamak tavsiyesi yer alır.¹⁸⁶ Hikâyede Süheylâ'nın “bir araba, bir kat, bir de koca” diyenlerin dünyasından çıkma niyetinde olduğunu ve yavaş yavaş dünyasını değiştirmeye başladığını görmekteyiz.¹⁸⁷ Kutlu'nun “bir dünyadan vazgeçiş”¹⁸⁸ olarak nitelediği bu dünya, fani olan dünyadır. Sevdiği her şeyden vazgeçen¹⁸⁹ Süheylâ, masivadan yüz çevirmektedir. Bu değişimini “Müslüman olmak”¹⁹⁰ diye niteleyen Süheylâ, hayatın bir imtihan olduğunu ve ahirete inandığını ifade ederek dünyanın geçiciliğine, faniliğine vurgu yapar.¹⁹¹

Kutlu, hikâyesinde yeryüzünün devasa bir tiyatro sahnesi olduğunu söyler ve burada Allah'ı unutmuş olmayı eleştirir.

“Yeryüzü devasa bir tiyatro sahnesidir, herkes rolünü ezberlemeli.

— Siz hangi rolde oynuyorsunuz?

— Ben alçak rolündeyim.

— Ya siz?

— Aldatılmış koca.

— Peki sizin rolünüz nedir?

— Para yiyorum; küçük bir rol ama mühim, dedi rejisör.

— Aranızda Allah korkusu duyan var mı? Hep bir ağızdan çılgık çılgığa:

— Onu unuttuk, ne mutlu bize onu unuttuk...”¹⁹²

Ya Tahammül Ya Sefer hikâyesinde “Ey müminler biz sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden yana eksiltme ile andolsun imtihan

¹⁸⁵ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 141.

¹⁸⁶ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 17.

¹⁸⁷ A.g.e. s. 48.

¹⁸⁸ A.g.e. s. 43.

¹⁸⁹ A.g.e. s. 48.

¹⁹⁰ A.g.e. s. 67.

¹⁹¹ A.g.e. s. 69.

¹⁹² A.g.e. s. 81.

edeceğiz”¹⁹³ âyeti¹⁹⁴ zikredilerek dünyanın imtihan yeri olduğu Kurâni bir göndermeyle ifade edilir.

Bu Böyledir hikâyesi daha kitabın kapağında itibaren fanilik vurgusunun yapıldığı bir hikâyedir. Kitap kapağında hüsn-i hattın Dîvânî türünde yazılmış hiç ifadesi bulunmaktadır. “Tasavvufa göre bu dünya bir ‘hiç’tir, asıl olan ‘öte dünya’dır.”¹⁹⁵ Tasavvuftan beslendiğini söyleyen Kutlu, *Bu Böyledir*’in de Kur’an’dan alınma bir ifade olduğunu söyler. Âyetleri ve hadisleri kullanmasını şuuraltından hikâyeye akan şeyler olarak değerlendirmektedir.

“Burada yeni mazmunlar almam gerekti. Geleneği yenilemezseniz o gelenek kurur. Geleneği yenilemek için yeni mazmunlar buldum. Dünya metaforu oluşturdum. Lunaparkı dünyaya benzettim. Dünyanın iki kapısı vardır. Birinden girilir birinden çıkılır. Hayat da iki kapılıdır. Doğum vardır ölüm vardır. Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Eğer siz buna kendinizi kaptırırsanız yolunuzu bulamazsınız. Hikâyedekiler de kendilerini kaptırıyorlar yollarını bulamıyorlar. Böyle birçok metafor var içinde. Tasavvufu bilmeyen bu kitabı anlayamaz.”¹⁹⁶

Hikâyede dünyayı sembolize eden lunapark ışıl ışıl¹⁹⁷ ve büyülü parıltısı¹⁹⁸ ile durmaktadır. Ailesiyle eğlenmeye gelen Süleyman, çıkışı olmayan bir yerdedir artık. Hırsları onu burada kalmaya teşvik etmektedir. Bir defa da ben devirsem şu tavşanı¹⁹⁹ diye hırslanmaktadır. Lunaparktan çıkmak mümkün değildir. “Görünürde çay bahçesi falan olmadığı gibi çıkış da yoktu”²⁰⁰, “ne çıkış ne de başka bir şey”²⁰¹, “çıkış falan yok”²⁰², “çıkış mıkış yok...”²⁰³ gibi ifadelerle lunaparktan çıkışın olmadığı sıklıkla tekrar edilir. “Kutlu, hikâyenin kahramanı Süleyman’ın lunapark içine girdikten sonra, yani dünyanın yapısına dahil olup entegrasyonu gerçekleştirdikten sonra çıkışı bir daha bulamamasından yola çıkarak, bundan geri dönüşün olmadığına vurgu yapar.”²⁰⁴ Kur’an-ı Kerim’de dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret olduğu bildirilmiştir.²⁰⁵ Sûfiler de bu düstur üzere dünyaya meyli hoş görmez ve masivadan yüz çevirir. Hikâyenin tezi de

¹⁹³ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, s. 78.

¹⁹⁴ Bakara 2-3/155.

¹⁹⁵ M.Fatih Andı, “Metinler Arası İlişkiler Açısından Mustafa Kutlu’nun *Bu Böyledir* İsimli Eseri”, 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildiri Kitabı, 2007, s. 73.

¹⁹⁶ Kadriye Alev, *Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Dünya Algısı*, FSMVÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 298.

¹⁹⁷ Kutlu, *Bu Böyledir*, s. 24.

¹⁹⁸ A.g.e. s. 60.

¹⁹⁹ A.g.e. s. 17.

²⁰⁰ A.g.e. s. 77.

²⁰¹ A.g.e. s. 80.

²⁰² A.g.e. s. 85.

²⁰³ A.g.e. s. 89.

²⁰⁴ Ercan Yıldırım, *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği*, Ebabel Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 93.

²⁰⁵ Ankebüt 29/64; Muhammed 47/36

dünyanın bir oyun ve eğlence merkezi oluşu ve dünya zevkine, eğlencesine kapılanın Süleyman gibi çıkışı bulamayacağıdır.

Dünya metaforu *Sır* hikâyesinde de karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede efendinin sırlandıktan sonraki hayatı üç safhadan oluşmaktadır. Efendinin her safhada karşılaştığı çocuk, tasavvufi manada bir müşahededir. Çocuklardan ilki bir değirmen, ikincisi meyve bahçesi üçüncüsü ise bir şehir kurar. Tasavvufi eserlerde, bilhassa İbn Arabî'nin eserleri gibi sembolik anlatımın yoğun olarak kullanıldığı eserlerde, tasavvufi kavramların mücessem şekilleri olarak insanlardan ve gençlerden bahsedilerek onlarla yapılan konuşmalar nakledilmektedir. Hikâyede kurgulanan üç çocuk da benzer niteliktedir. Çocuklardan ilki bir değirmen kurduktan sonra çamurdan eşek, buğday çuvalı ve ihtiyar adam yapar. Kurduğu değirmende anlatıcıyla birlikte ihtiyarın buğdayını öğütürler. Buradaki değirmenin dünyayı, taneler ise insanları temsil etmektedir.²⁰⁶

Arka Kapak Yazıları'nın "5402" bölümünde hayatın göz açıp kapamakla tamamlanan bir süreç olduğu, bir "an" olduğu ve gelip geçici olduğu ifadesi yer almaktadır.²⁰⁷

Beyhude Ömrüm daha hikâyenin adından itibaren insanın dünyadaki çabalarının beyhude olduğunu anlatır niteliktedir. Hikâye kahramanı Yedigâr, bütün ömrünü bahçe uğrunda harcar ki fani olan dünyaya verilen bu emek beyhudedir. Hikâyede dünyanın oyun ve eğlenceden ibaret olduğu tekrar edilir.²⁰⁸ Faniliğin bahçe imgesiyle işlendiğini görmekteyiz. "Zira *Beyhude Ömrüm*'ün dünya içre dünya kaygısından kaynaklı bahçe imgesi, bir niyet olarak ahiret bahçelerinden bir bahçe olma ile aşılması gereken fani dünya arasında sarkaç gibidir."²⁰⁹

Kutlu, dünyanın fani olduğunu düşüncesini esas almakla birlikte ahirette verilecek bir hesap olduğunu²¹⁰ ve dünyanın Sultan Süleyman'a dahi kalmadığını²¹¹ satır aralarında belirtmektedir. Bu idrakla, terk-i dünya diyerek²¹², yola çıkan Deli Derviş niyetini tamama erdiremez. Çoluk çocuğa karışıp dünya derdiyle boğuşur hale gelir.²¹³

²⁰⁶ Ali Yıldız, "Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvuf", *80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bidirileri Kitabı* (Haz. M.Fatih Andi, Ömür Ceylan), 2007, s. 99.

²⁰⁷ Mustafa Kutlu, *Arka Kapak Yazıları* Dergâh Yay., İstanbul, 2018, s. 92.

²⁰⁸ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 138.

²⁰⁹ Yıldırım, *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği*, s. 118.

²¹⁰ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 148.

²¹¹ A.g.e. s. 149.

²¹² A.g.e. s. 119.

²¹³ A.g.e. s. 159.

Mavi Kuş hikâyesinde yazar, bu defa otobüs ve yolları simgesel olarak kullanır. Dünya otobüs, yollar ise ömürdür.²¹⁴ Yorumu ileri düzeye taşıyarak, yolun sonunun ise ölüm olduğunu söylemek mümkündür. Hikâyede farklı yaşantıları olan insanlar aynı otobüste yolculuk yapmaktadır. Hikâyenin nihayetinde ise meydana gelen sahnenin film seti olduğu ifade edilir.²¹⁵ Dünya da böyledir. Uzaktan bakıldığında bir tiyatro sahnesi, film seti gibi görünür. Herkesin bir rolü, bir yaşantısı vardır. Ancak ömür sınırlıdır ve dünya fanidir. Baki olan öte dünyadır.

Tufandan Önce hikâyesinde diğer hikâyelerdeki gibi, dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret oluşunun hikâyede Cuma hutbesi sırasında hocanın söyledikleri ve Şemsettin'in iç konuşmasıyla yansıtıldığını görmekteyiz. Hutbenin mevzuu, dünya hayatı ile ahiret hayatının mukayesesidir.

“En’am suresi otuz ikinci âyette buyrulur ki:

‘Dünya hayatı sadece bir oyun ve oyalanmadan ibarettir. Âhiret yurdu sakınanlar için daha hayırlıdır.’ Bu hüküm Ankebut suresi altmış dördüncü âyette şöyle geçmektedir: ‘Bu dünya hayatı sadece oyun ve oyalanmadır. Asıl hayat ahiret yurdundaki hayattır. Keşke bilseler.’

Aziz cemaat, bakınız mesele Kasas suresi altmışıncı âyette daha bir açıklık kazanıyor. Cenab-ı Hak buyuruyor ki: ‘Size verilen şeyler dünya hayatının geçim vasıtası ve debdebesidir. Allah katında olanlar ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Buna hâlâ aklınız ermeyecek mi?’²¹⁶

Hutbe sırasında Şemsettin'in iç konuşmasıyla yazar, dünyanın geçiciliği üzerinde durmaya devam eder.

“Belediye Başkanı bir ara minberin ahşap işçiliğine, motiflerine dalıyor. Ahşaptan ağaca, ağaçtan ormana gidiyor.

Sisli, karanlık bir orman. Yol belli değil, iz belli değil. Bir ürperme sarıyor vücudunu, silkinip hayalden uzaklaşıyor.

Ama bu yolunu kaybetme düşüncesi zihnine yapışmış.

‘Yanlışa mı kapıldık’ diye esefle iş geçiriyor.

Sonra bir çetin muhasebe başlıyor.

‘Yahu şu adaylık işinden vazgeçsem artık. Nedir ulan Şemsettin, şu üç günlük dünyadan alıp veremediğin nedir? Mevki ise mevki, makam ise makam, para ise para, sevgi ise sevgi. Niçin doymak bilmiyorsun? Mebus olacaksın da boyun mu uzayacak teres. Bırak bu ayakları. Bak imam efendi ne güzel anlatıyor. Bu dünya hayatı bir oyun ve eğlence. Sen ise yeterince tattın, doğup

²¹⁴ Yıldırım, *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği*, s. 105.

²¹⁵ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 204

²¹⁶ Kutlu, *Tufandan Önce*, s. 63.

büyüdüğün beldeye belediye başkanı oldun. Hıh, neredeyse değışmez başkan. Bırak artık, bırak da babanın yolunu tut. Bu yıl için seçimde adaylığa değıl, Hacca gitmeye niyet et. Yüzünü azıcık da âhirete çevir.”²¹⁷

Hikâyede dünyanın faniliğini âyetlerle temellendiren Kutlu, dünya hayatıyla ilgili hadislerden de istifade eder.

“Aziz cemaat, Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifte şöyle buyurmuştur:

‘Tüm düşüncesi âhret olan kimsenin kalbini Allah zengin kılar. Onun işlerini derleyip toparlar ve dünya ona boyun eğerek gelir.

Kimin de bütün kaygısı dünya olursa Allah onun gözlerinin arasına fakirliği yerleştirir, işlerini darmadağın eder.’

Yine Efendimiz bir başka hadisinde ise şöyle buyurmaktadır:

‘Eğer insanoğlunun iki vadi dolusu altını olsa üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun gözünü ancak toprak doyurur...’²¹⁸

Dünya, Kutlu’ya göre ebedi bir mekân değıldir. Dünya için gam yemek ahmaklıktır.²¹⁹ Önceki hikâyelerinde kendine has, modern mazmunlar geliştirerek bu düşüncesini yansıtan Kutlu, *Tufandan Önce* hikâyesinde de hem açıktan âyet ve hadisleri zikrederek hem de çarpıcı bir kurguyla düşüncesini yansıtmayı sürdürmektedir. Hikâyede, bir anlamda dünyaya temel atmak olarak yorumlanabilecek²²⁰ temel atma töreni sırasında büyük bir tufan meydana gelir. Tüm protokol çamurlara batar, makam arabaları bulanık sular içinde yuvarlanmaktadır.²²¹ Temel kaybolmuş, ne makam ne de mevki kalmıştır. Çetin’in “oyun bitti... oyun bitti...”²²² nidası ile dünya hayatının son bulacağı, oyunun biteceğı tekrar hatırlatılır. Yazarın hikâye içindeki kendi ifadesiyle, Sultan Süleyman’a kalmayan dünya²²³ kimseye kalmayacaktır.

Yazar, *Rüzgârlı Pazar* hikâyesinde üç günlük dünya²²⁴ olarak tanımladığı dünyanın ötesi de olduğunu²²⁵ vurgular. Hikâyede dünyanın geçici olduğunu unutarak dünyaya kendilerini kaptırmış ve nereden gelip nereye gittiklerini sorgulamayı unutmuş insanlarla karşılaşmaktayız.

²¹⁷ A.g.e. s. 64.

²¹⁸ A.g.e. s. 65.

²¹⁹ A.g.e. s. 100.

²²⁰ Yıldırım, *Mustafa Kutlu Hikâyeciliğı*, s. 90.

²²¹ Kutlu, *Tufandan Önce*, s. 204.

²²² A.g.e. s. 203.

²²³ A.g.e. s. 77.

²²⁴ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 61.

²²⁵ A.g.e. s. 159.

“İnsanlar nereye gittiklerini biliyor mu acaba? Nereden gelip nereye gittiklerini. Duran çocuk; şunu bil ki, işte bu yollar, bu arabalar, bu sel olmuş akan sarı kırmızı ışıklar arasında âdemoğlu bu sorunun cevabını unuttu. Hatırlamak da istemiyor. Hatırlamak isteyenleri tersliyor, saf dışı bırakıyor.”²²⁶

Kutlu’nun, insanlar nereye gittiklerini biliyor mu? Sorusu, Tekvir Suresi yirmi altıncı âyette geçen “nereye gidiyorsunuz?” sorusunu hatırlatmaktadır. Dünyanın geçiciliğini modern mazmunlarla hikâyelerine temel almış olan Kutlu’nun, buradaki ifadesini de insanların dünyaya meylini eleştirmek olarak yorumlayabiliriz. Dünya fanidir ve insanların ahiretine yatırım yapabileceği bir mekândır. Dolayısıyla insanlar nereden gelip nereye gittiklerini unutmamalıdır. Bunu hatırlatacak unsurlar yine dünyanın içindedir. Yazar buna dair ipuçlarını vermeyi de ihmal etmez.

“Mevsimler neler anlatır insanlara? Dünyanın ne menem bir şey olduğunu anlatır. Başlangıcı ve sonu fısıldar. İyiliği ve güzelliği mırıldanır. Hayatı ve ölümü ifşa eder. İşlerinin, aşklarının, alacak-vereceklerinin, ihtiraslarının peşinde kendini kaybedip koşanlara seslenir. Eeey!... Âdemoğlu!... Dur biraz biraz nefes al. Etrafına bak. N’oluyor. Nedir derdin diye sorar.”²²⁷

Chef hikâyesinde bu dünyada hepimiz turistiz²²⁸ diyen Kutlu, yine dünyanın ve insanların bâki olmadığını hatırlatır. *Menekşeli Mektup* kitabında ise daha önceki hikâyelerde kullandığı ifadeyi tekrar ederek dünyanın Sultan Süleyman’a dahi kalmadığını²²⁹ hatırlatan yazar, dünyanın yalnızca bir gölgelik²³⁰ olduğunu ifade eder.

Kutlu, *Huzursuz Bacak* hikâyesinde, mezar taşında “dünya bir gündür, o da bugündür – Çarşambalı Deli Remzi”²³¹ ifadesini naklederek Çarşambalı Deli Remzi’nin ya deli ya veli olduğunu söyler. Dünyanın faniliğini idrâkin velilere mahsus olduğunu söyleyerek tasavvuf ehlinin dünyaya bakışını hikâyesine yansıtır.

“Hangi ihtiyara sorsan ‘Ömrün nasıl geçti diye; ‘Göz açıp kapayıncaya kadar.’ der. Çarşambalı Deli Remzi haklı. Sûfiler haklı. Ama bu haklılık insan hayatını pek değiştirmiyor. Çünkü biz ömrün çok kısa olduğunu duyuyor, düşünüyor ama az sonra unutuyoruz. İnsanoğlu unutkan ve nankördür. Elindekinin kıymetini bilmez, kaybedince mızıldanır. Biz her zaman bu işi bir hatırlar, bir unuturuz. Sürekli hatırda tutmak velilere mahus. Ölmeden ölenlere. Bizim gibi faniler hep unutacak ve yeniden hatırlayacak.”²³²

Hikâyede İstanbul’un manevi atmosferi anlatılırken şehrin üzerine asırlardır melekler indiği söylenir. “Öyle bir medeniyet inşa edilmiş ki, bunu yapanlar yalan

²²⁶ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 33.

²²⁷ A.g.e. s. 50.

²²⁸ Kutlu, *Chef*, s. 171.

²²⁹ Kutlu, *Menekşeli Mektup*, s. 11.

²³⁰ A.g.e. s. 81; s. 97.

²³¹ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 48.

²³² A.g.e. s. 50-51.

dünyadan ebedî âleme geçerken bu meleklerin kanadı üzerinde uçuyorlar”²³³ ifadesiyle yine dünyanın geçiciliğine temas edilir.

Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı hikâyesinde ney mazmunu dünyanın geçici olduğunu ve öte dünyanın varlığını ifadede kullanılmıştır. İnsan, ruhu beden kafesine hapsolup Hakk ile arasına masiva perdesi çekilerek dünyaya gelmeden önce ilâhi âlemdeydi. Tıpkı neyin evvelinde kamışlıkta olması gibi.²³⁴ Hikâyede Tahir Sami Bey, ney sesi ile fânî dünyadan çıkarak öte dünya düşlerine dalar.²³⁵ Yahya Kemâl'in “bir tel kopar âhenk ebediyyen kesilir”²³⁶ mısrasına atıfla hiç bitmeyecek zannedilen dünya hayatının bir gün son bulacağı hatırlatılır.

Zafer Yahut Hiç hikâyesinde “dünya fani, ahret baki”²³⁷ diyen yazar, satır arasında dahi olsa dünyanın faniliğine değinmeyi ihmal etmez.

Hayat Güzeldir hikâyesinde insanın yaratılış amacını, Allah'a ibadet etmek ve iyi bir kul olmak şeklinde ifade eden yazar, dünyanın ahirete hazırlık yurdu olduğunu bir kez daha hatırlatır.²³⁸

Anadolu Yakası hikâyesi, fanilik vurgusuyla karşılaştığımız bir diğer hikâyedir.

“Yaprak da fânî, insan da.

— Ama yaprak baharda yeniden çıkıyor be abi.

— O yaprak eski yaprak değil. Bir babanın oğlu gibi. Baba toprağa karışıyor, oğlan hayatı sürdürüyor, Cenab-ı Hakk'ın kanunu bu.

Bir çayır kuşu öttü. Bir daha öttü.

Gözümden yaş damladı. Bilmem neden?

— Abi bu çok mühim. Neden ağladın?

— Cevabı yok. Her yan metafizik. Hayat, ölüm, yaprak, kuş. Kimse bir şey açıklayamaz. İnsan orada aciz olduğunu anlıyor ve inancı varsa dua ediyor.

Dua insanın Allah'a en yakın olduğu an.

Belki bu sebeple gözlerimden yaş geldi.”²³⁹

²³³ A.g.e. s. 117.

²³⁴ Ömer Tuğrul İnancer, *Dinle Neyden*, Sufi Kitap Yay., İstanbul, 2009, s. 29.

²³⁵ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, s. 126.

²³⁶ A.g.e. s. 86.

²³⁷ Kutlu, *Zafer Yahut Hiç*, s. 14.

²³⁸ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 52.

²³⁹ Kutlu, *Anadolu Yakası*, s. 75.

Kutlu, aynı hikâyede dünyanın fani olduğu düşüncesini sinema ve Karagöz oyununu örnek vererek pekiştirir. Hikâyede sinemanın bir hayal perdesi, bir nevi Karagöz olduğunu söyleyerek Karagöz perde gazellerinin de tasavvufi boyutuna dikkat çeker ve beyitlerden örnek verir.

“Süret-i zâhiri bir zıll-ı hayaldir perde

Âlem-i kevni temaşaya misaldir perde

Bu perde çeşm-i ehl-i zâhire bir nakş-i surettir

Rumuz erbabına ammâ ki temsil-i hakikattir”²⁴⁰

Karagöz, evvela mucidinin bir şeyh olması bakımından önemlidir. Karagözdeki perde Şeyh Mehmet Küşteri tarafından müritlerine dünya hayatını anlatmak için kullanılmıştır. Dünya da perde gibi dört köşelidir ve bu dört köşe Marifet, Hakikat, Şeriat ve Tarikat kapılarını temsil eder.²⁴¹

Kutlu’nun Karagöz örneğini vermesi, dünyanın faniliği düşüncesinin kaynağını tasavvuftan aldığını göstermektedir. Diğer hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyede de düşüncesini kendine has tarzda yansıtmıştır. Sinemada ve Karagözde perdeye yansıyanlar gibi insan hayatı da dünyada bir yansımadır. İnsan, dünyanın bâki olduğunu düşünürse aldanıştadır. Yahya Kemal’in ifadesiyle, “bir bitmeyecek şevk verirken beste / bir tel kopar ahenk ebediyyen kesilir.” Dolayısıyla dünya hayatının bekâsı ölüme kadardır ve ebedi olan öte dünyadır.

Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesi, dünyanın Sultan Süleyman’a dahi kalmadığının ifade edildiği²⁴² ve ironik bir tarzda dünyanın faniliğinin aktarıldığı bir hikâyedir. Hikâye boyunca kasabada düzenlenecek olan ödül töreni için yapılan hazırlıklar aktarılır. Nezaket’in hazırlıklarını titizlikle yürüttüğü, her ayrıntının düşünüldüğü ödül töreni sırasında yaşananlar töreni sıradışı bir hale getirir. Tören bitiminde Nezaket’in bir tepeden törenin yapıldığı tiyatroya inerken gördüğü manzara aktarılır.

“Ne olmuştu burada böyle?

Bir meydan savaşı mı? Dionysos şenliği mi?

Yoksa Pompei’nin son günleri mi?

Kusmuklara, şişe kırıklarına basmamaya dikkat ederek inişini sürdürdü.

²⁴⁰ A.g.e. s. 139.

²⁴¹ Çiğdem Kılıç, “Karagöz Oyunlarında Tasavvuf İzleri”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, s. 5.

²⁴² Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, s. 49.

Hafif bir esinti gazete parçalarını, naylon poşetleri titretiyordu.

Bir iki sokak köpeği kalabalığın arasında yarısı yenmiş sandviçleri kemiriyor.”²⁴³

Nezaket’in gördüğü manzara dünya hayatının temsili gibidir. Ödül törenin tiyatro sahnesinde yapılmış olması bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Dünya hayatının bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu her fırsatta vurgulayan yazar, bu hikâyesini de bir tiyatro sahnesinde sonlandırır. Dünyanın temsili olan sahneye ve burada yaşananlara dışarıdan bakan Nezaket, yönünü hakikate çevirir. “Sonra tüm bu sızmışları, sarılmış yatanları, yarısı içilmiş şişeleri, horultu ve iniltileri, teki kaybolmuş terlikleri, arzuları ve ihtirasları, ödül ve alkışı ardında bırakıp ezan sesine doğru yürüyerek”²⁴⁴ *Yoksulluk İçimizde* hikâyesindeki Süheylâ gibi ezan sesi ile seyr-i sülûkuna başlar.

Dünyanın faniliğini ilk hikâyelerinde modern mazmunlarla anlatan Kutlu, hikâyeciliğinin devamında değişik kurgularla aktarır. *Hesap Günü* hikâyesi adından itibaren dünyanın faniliğini anlatan bir hikâyedir. Dünya hayatı bir gün nihayete erecek ve bâki olan hayat başlayacaktır. Kutlu, dünyada iyi insan olmanın yeterli olmayacağını ve hesap günü ibadetlerin, helal ve haramın hesabının verileceğini açıkça ifade eder.²⁴⁵ Hikâyenin ana karakteri Bedir, musalla taşında ve tabut içinde karşımıza çıkmaktadır. Bedir ekseninde dünya hayatının muhasebesi yapılır.

“İnsan dünyaya kendini kaptırınca zamanın nasıl geçtiğini bilemez. Bir akıntıya düşüp tüm ömrünü koşturarak geçiren çoktur. Belki insanlığın tamamı.

Onları uyarıcı peygamberler bile yolundan döndüremez.

Velhasıl dünya hayatı ‘İş’ dediğimiz oyun ve eğlenceden ibarettir.

Ne demek yani iş yapmayacak mıyız?

Güldürmeyin adamı elbette yapacağız ama dünyaya kazık çakamayız. Ömür göz açıp kapayıncaya kadar geçiyor. İş dediğimiz şey bizi ibadetten, şefkatten, merhametten, Allah yolundan ayırmamalı.”²⁴⁶

Kutlu, dünyaya karşı tavrın nasıl olması gerektiğini yukarıdaki cümlelerle aktardıktan sonra meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için somut bir örneklendirme yapmaktadır.

“Hani bir şarkı çıkar piyasaya, çok etkiler insanları, çok güzeldir. İnsanlar bu güzelliği hoyratça kullanır, sömürür. Her köşe başında bu şarkı çalınır. Günde belki on kez duyarsınız. Yavaş yavaş

²⁴³ A.g.e. s. 152.

²⁴⁴ A.g.e. s. 153.

²⁴⁵ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 85.

²⁴⁶ A.g.e. s. 103.

bir bıkkınlık uyanır, yeter yahu demeye başlarsınız. O güzelim şarkı artık orta malı haline gelmiştir. Yıpranır, pörsür, etkisini kaybeder, bir köşeye atılır. Hatta unutulur. Yıllar sonra bir daha duyduğunuzda kalbinizde bir yer kanar. ‘Vay be! Bu bizim şarkımızdı’ dersiniz. Aslına bakarsanız tüm dünyevî şeyler böyledir. Adına masiva diyorlar. Fâni şeyler.”²⁴⁷

Yazar, dünyanın faniliğini kendi lisanınca anlatmakla birlikte hesap gününe²⁴⁸, kabir azabına, cennete, cehenneme²⁴⁹, mahkeme-i kübraya²⁵⁰ da satır aralarında temas eder. Yunus Emre’nin “Mal da yalan, mülk de yalan”²⁵¹ ifadesiyle var biraz da sen oyalan demektedir.

Hikâyede bir deprem sahnesine yer verilir ki bu sahne kıyameti hatırlatır. Yaş günü partisi sırasında meydana gelen deprem, “çılgınlık ile kaçışanlar, kırılan bardaklar, açılan kapılar, korku, panik...”²⁵² ifadeleriyle tasvir edilir. Deprem sırasında Aylin’in dayandığı trabzan kırılır ve Aylin, zemin kattaki cam masanın üzerine düşerek ölür. Dünya eğlencesi –yaşgünü partisi- böylece son bulur. Dünya hayatı da kıyametin kopmasıyla birlikte ölümle son bulacaktır. Hikâyesini nihayete erdirirken dünyanın bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu tekrar eder.²⁵³ Son cümlelerinde *Rüzgârlı Pazar* hikâyesindeki sorusunu yineler; “Heey! İnsanlar! Nereye gidiyorsunuz?”²⁵⁴

Tirende Bir Keman hikâyesinde hayatın hep aynı çizgide seyredeceğini düşünen insanoglunun aldanişta olduğunu²⁵⁵ söyleyen yazar, *Nur* hikâyesinde dünyanın faniliğini ifade ederken yeni bir söylem geliştirir: “Yalan dünya.”²⁵⁶ Dünyanın bir gölgelik olduğunu²⁵⁷, dünya hayatının geçici ve kısa olduğunu, asıl sonsuz hayatın ahirette yaşanacağını ifade eder.²⁵⁸ Hikâyede Nur’un babası İskender, Kur’an meali okuyarak dünya hayatının geçici olduğunu idrâk eder²⁵⁹ ve “ben bu dünya defterini kapattım”²⁶⁰ diyerek dünyaya karşı tavır alır.

İyiler Ölmez hikâyesinde dünyaya dair “Sultan Süleyman’a kalmayan dünya”, “yalan dünya” nitelemeleriyle beraber “alçak dünya, hain dünya, kötülerin dünyası”

²⁴⁷ A.g.e. s. 119.

²⁴⁸ A.g.e. s. 10.

²⁴⁹ A.g.e. s. 31.

²⁵⁰ A.g.e. s. 74.

²⁵¹ A.g.e. s. 62.

²⁵² A.g.e. s. 105.

²⁵³ A.g.e. s. 156.

²⁵⁴ A.g.e. s. 157.

²⁵⁵ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, s. 52.

²⁵⁶ Kutlu, *Nur*, s. 65/ s. 114./ s. 123./ s. 159/ s. 193.

²⁵⁷ A.g.e. s. 126.

²⁵⁸ A.g.e. s. 71.

²⁵⁹ A.g.e. s. 122.

²⁶⁰ A.g.e. s. 124.

nitelemeleri de dikkat çekmektedir.²⁶¹ Hikâyede Mehdi Usta “fani dünyada hiçbir şeyin bâki olmadığını”²⁶² idrak etmiş bir karakterdir.

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde dünyanın bir gölgelik olduğu ve insanın bu gölgelikte bir miktar dinlenip ebedi yurduna döneceği ifade edilir.²⁶³ Yer ve gök Allah’ındır, insan yalnızca emanetçidir.²⁶⁴ Kutlu’ya göre dünya, “ahiret için çalışılacak bir imtihan mekânıdır.”²⁶⁵ İnsan emaneti yüklenerek dünyaya mesul olarak gelmiştir ve mesuliyet ahlâkını kuşanmak gerekir.²⁶⁶ Bir gün nihayete erecek dünya hayatının son durağı mezarlıktır.²⁶⁷

Sevincini Bulmak hikâyesinde “yalan dünya”²⁶⁸ ifadesi kullanılmaya devam eder. “Dinle neyden çıkan sesi ne hikâyet ediyor/Ayrılıktan şikayet ediyor”²⁶⁹ beyiti ile *Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı* hikâyesinde kullanılan ney mazmunu ile tekrar karşılaşmaktayız. Dünyanın geçiciliğinin vurgulanmasında, neyin ana vatanı kamışlıktan ayrılması örneği kullanılmıştır.

2.4.Fakr

Fakrın lügat manası, “yoksulluk ve züğürtlük”²⁷⁰tür. Kur’an’da fakr olarak bir âyette ve kelimenin çoğulu fukara olarak on iki âyette geçmektedir.²⁷¹ Bu kelimeler maddi veya manevi ihtiyaç manasında kullanılmış olup manevi anlamı; zenginliğin Allah’a mahsus olması ve bütün insanların Allah’a muhtaç olmasıdır.²⁷² Bu noktada “fakirlik benim iftiharımdır” hadis-i şerifi maddi fakirliği değil, her şeyin Allah’a ait olduğunu anlamayı, kavramayı ifade eder.²⁷³

Tasavvufta fakr kavramıyla maddi manada yoksulluk, fakirlik değil manevi fakr kastedilmiştir. Diğer bir ifadeyle tasavvufta, manevi fakirlik efdaldır. Dünya sevgisini,

²⁶¹ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 41.

²⁶² A.g.e. s. 70.

²⁶³ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 89 / s. 177.

²⁶⁴ A.g.e. s. 105.

²⁶⁵ A.g.e. s. 87.

²⁶⁶ A.g.e. s. 69.

²⁶⁷ A.g.e. s. 56.

²⁶⁸ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 58.

²⁶⁹ A.g.e. s. 267.

²⁷⁰ Uludağ, *Tasavvufun Dili*, s. 568.

²⁷¹ Uludağ, “fakr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XII, s. 132.

²⁷² A.g.m. s. 132.

²⁷³ Kılıç, *Tasavvufta Giriş*, s. 40.

dünyaya ait hırsları, malı, mülkü, mevkiyi gönlünden çıkarabilen kişi fakirdir. Masivadan yüz çevirmek fakrın bir gereğidir.

Kutlu'nun hikâyelerinin bütününde var olan dünyanın faniliği vurgusu, fakr kavramıyla birlikte düşünülebilir. Dünya bir gölgeliktir ve bâki olan öte dünyadır. Dolayısıyla dünya sevgisini kalpte barındırmamak gerekir. Bu da fakrı ifade eder. *Ortadaki Adam* kitabında “gözümde bir lokma, bir hırka cennet”²⁷⁴ diyen Kutlu, *Yoksulluk İçimizde* kitabının girişinde Ataullah İskenderî'nin *Hikem-i Atâiyye*'sinden ilhamla yazdığı bölümde, içinde bulunduğu yer, konuştuğun kimse sana feyz vermiyorsa terke bir mani olmadığını söyler ve içindeki yoksulluğu hissediyorsan bu senin için en hayırlı vakittir der.²⁷⁵ Dolayısıyla Kutlu'nun fakr kavramına bakışı mutasavvıflar gibidir; yoksulluk maddiyatta değil maneviyatta yani içimizdedir. “Zenginlik dış unsurlarla ve eşyaya bağlılıkla değil, içimizi zenginleştirmekle olur ki eşyadan ve onun bizi kendisine çeken kuvvetinden kurtulmanın yolu manevî değerlere yönelmektir.”²⁷⁶

Hikâyede nakledilen âyet, Süheylâ'nın değişiminin temelini oluşturmaktadır. Süheylâ hoca hanımın sohbetine katılır ve hoca hanım sohbeti sırasında Âl-i İmran suresi 92. âyet olan “Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe siz birr'e eremezsiniz mamafih her ne infak eyleseniz Allah onu bilir” âyetini okur.²⁷⁷ Âyetin hikâyedeki önemi; Levha-VI'te karşımıza çıkan Ebu Talha, çok sevdiği *Birha* isimli hurma bahçesini âyet nazil olduktan sonra İslâm devletine hibe etmiştir.²⁷⁸ Âyet, Ebu Talha gibi Süheylâ'nın hayatına da tesir eder. Evvela işinden istifa eder ve sevdiği şeylerden vazgeçer.²⁷⁹

“...daha geçen gün ne dese beğenirsin bu evde ne kadar fazla eşya var şunların bir kısmından kurtulalım demez mi hey Allah ne cevap vereyim bilmem ki zaten ne kadar üstü başı var torladı topladı bir kenara kaldırdı bir münasip fukara bulursa verecekmiş iki kat elbise bana yeter de artar diyor hani o haftada bir gittiği sohbet toplantıları var ya işte onlara giderken birini giyiniyor ötekini de evde”²⁸⁰

Tasavvufta haramdan zühd edilebildiği gibi helalden de zühd edilir. Helalden zühdde “nasibine düşenin azıyla yetinip artanı fakirlere tasadduk etmek gibi bir fazilet vardır.”²⁸¹ Bu bölümde Süheylâ'nın helalden zühd ettiğini görmekteyiz. Kendisiyle

²⁷⁴ Kutlu, *Ortadaki Adam*, s. 84.

²⁷⁵ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 17.

²⁷⁶ Tonga, *Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde*, s. 30.

²⁷⁷ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 46.

²⁷⁸ Tonga, a.g.e. s. 46.

²⁷⁹ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 48.

²⁸⁰ A.g.e. s. 60.

²⁸¹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 734.

birlikte ömrünün her anını mal biriktirmeye harcayan Engin'in de dünyadan yüz çevirmesini, bugünkü hayatından vazgeçmesini istemektedir.²⁸²

Hikâyenin nihayetinde Engin'in dünyayı sorgulamaya başladığını görmekteyiz. “Yaşanan mekâna ve zamana verilen bu fevkalade ehemmiyetten kurtulmalı”²⁸³ diyen Engin, evvela elindeki altın yüzüğü koparıncasına çıkarıp ondan kurtuluyor.²⁸⁴ Yüzüğün altın olduğunun belirtilmesi ayrıca ehemmiyetli bir husustur. Zira İslâm'da altın takmak erkeğe haram kılınmıştır. Dolayısıyla Engin dünyadan yüz çevirmeye bir haramdan kurtularak başlamaktadır. Daha sonra kravatından ve arabasından kurtulduğu da belirtilir²⁸⁵ ki bu iki unsur onu dünyaya bağlayan iki unsurdur.

Ya Tahammül Ya Sefer hikâyesinde “kendime bir dünya kurmaya çalışıyorum”²⁸⁶ diyen İlhan maddi dünyadan uzaklaşmaktadır. İlhan'ın da Engin gibi haramdan uzaklaştığını, erkeğe haram olan ipek gömleğine veda ettiğini görmekteyiz.²⁸⁷

Hayat Güzeldir hikâyesinde, “‘yokluk’ bir mertebedir ki ona ulaşmak her babayığidin harcı değildir”²⁸⁸ ifadesi yazarın bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. Yazar, *Hesap Günü* hikâyesinde fakr kavramına bakışını açıkça ifade eder.

“Öyle bir müslüman bul alnından öpeyim. Nasıl yani? Şöyle: Malını İslâm yolunda harcayacak, Hz. Ebubekir gibi.

...

Peki hocam, zengin olmak mı efdal fakir kalmak mı? Önderimiz Hz. Peygamber'in hayatına bakarsan onun fakirliği seçtiğini görürsün. Zaten paygamberler miras bırakmaz. Efendimiz dünyasını değiştğinde geriye birkaç parça değersiz eşyası kaldıydı. Peki sonra? Sonrası Hz. Ebubekir halife olarak malını İslâm yolunda harcadığında fakir kalmıştı.

Hız. Ömer hutbeye yamalı elbiseyle çıkardı.

Hatta âlimlerin ‘uydurma’ dedikleri bir hadis dahi vardır. Bunu sûfiler çok kullanıyor. Ancak incelik şurada. Buradaki fakirlik manevî mânadadır. Yani mülk Allah'ındır. Kulun elinde bir şey yoktur, o Allah'a muhtaçtır.”²⁸⁹

²⁸² Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 69.

²⁸³ A.g.e. s. 96.

²⁸⁴ A.g.e. s. 98.

²⁸⁵ A.g.e. s. 100.

²⁸⁶ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, s. 60.

²⁸⁷ A.g.e. s. 101.

²⁸⁸ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 59.

²⁸⁹ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 9.

İyiler Ölmez hikâyesinde Mehdi Usta “fani dünyada hiçbir şeyin bâki olmadığını”²⁹⁰ idrak etmiş bir karakterdir ve onu dünyaya bağlayan atelyesinden kurtulur. Masivayı terke yönelir. Hikâyede adı verilmeyen fotoğrafçı Mehdi Usta gibi dükkânını devrederek dünyadan el etek çekmeyi isteyen bir diğer karakterdir.²⁹¹

2.5. Kanaat

Arapça bir kelime olan kanaat, “tutumlu, gönlü zengin ve tok gözlü olma, hırslı ve açgözlü olmama”²⁹² manasındadır. Çalışıp kazanarak sahip olduğuyla yetinme, fazlasını istememe, dünya nimetlerine karşı hırslı olmama kanaatkârlığın göstergesidir. Kur’an’da ve hadislerde ve dahi sufilerin eserlerinde kanaat sahibi olanlar övülmüş, kanaatin önemi anlatılmıştır.

Kur’an-ı Kerim’deki “Erkek veya kadın müminlerden sâlih amel işleyenleri hoş bir hayata kavuştururuz”²⁹³ âyetindeki “hoş hayat” tabiri ile, birçok tefsir âlimine göre dünyada kanaatkâr olmak kastedilmiştir.²⁹⁴ Yine İnfitar suresi 13-14. âyetlerde geçen “iyiler nimet içindedir, günahkârlar azap içindedir” ifadelerinde nimetten maksat kanaatkâr olmak, azaptan maksat dünyada haris olmaktır.²⁹⁵ Hz. Muhammed (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde, “kanaatkâr ol ki, nimetin kıymetini en çok bilen (şükreden bir) kimse olasın”²⁹⁶ buyurmuştur. Kur’an âyetleri ve hadisler zemininde sufiler de kanaatle ilgili düşüncelerini belirtmiştir. Necmüddin Kübra kanaati, “Yaşamak için zarurî olan ihtiyaçların dışında kalan bütün nefsî arzu ve hayvanî isteklerden ölü bir kimsenin uzak kaldığı gibi uzak durmak, yeme içme ve oturlan ev konusunda israfa gitmemek özellikle yemeği asgarî sınıra indirmek demektir”²⁹⁷ şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir mutasavvıf Ebu Süleyman Darâni’ye göre ise kanaat, rızanın ilk merhalesidir.²⁹⁸ Muhammed b. Ali Tirmizî’ye göre kanaat, “insanın kısmetine düşen rızka râzı olmasıdır.”²⁹⁹

Mustafa Kutlu’ya göre kanaat, tükenmez bir hazine ve insanoğlunu terbiye edecek en güçlü ilkedir.³⁰⁰ Bu bakış açısı hikâyelerine de sirayet eder. *Huzursuz Bacak*

²⁹⁰ A.g.e. s. 70.

²⁹¹ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 78.

²⁹² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 206.

²⁹³ Nahl, 16/97

²⁹⁴ Abdülkerim Kuşeyri, *Risale*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017, s. 246.

²⁹⁵ A.g.e. s. 247.

²⁹⁶ A.g.e. s. 246.

²⁹⁷ Necmüddin Kübra, *Tasavvufî Hayat*, Dergâh Yay. İstanbul, 2015, s. 54.

²⁹⁸ Kuşeyri, *Risale*, s. 246.

²⁹⁹ A.g.e. s. 246.

³⁰⁰ Mustafa Kutlu, *Fırtınayı Kucaklamak*, Dergâh Yay., İstanbul, 2019, s. 103.

hikâyesinde “dünyayı ve kendini tüketmeye devam eden”³⁰¹ insana “Tüketim Ekonomisi” yerine “Kanaat Ekonomisi”ni tavsiye eder. İnsanlığın kapitalizme teslim olmasına razı olunamayacağını ve mutlaka bir çıkış yolu olduğunu ifade eder. Bu çıkış yolu ise “Kanaat Ekonomisi”dir.³⁰² Tasavvuftaki az yemek, az uyumak ve az konuşmak düsturunun insan hayatına tatbik edilmesinin elzem olduğu görüşündedir.³⁰³

Kutlu’nun kanaatle ilgili görüşlerini, hikâyelerindeki kahramanların şahsi olarak içselleştirdiklerini görmekteyiz. *Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı* hikâyesindeki hikâye karakteri Ziya Usta, geçimini ciltçilik ile sağlamaktadır; “Ziya Usta az ama kaliteli iş yapıyor, ‘Allahıma şükür’ deyip geçiniyordu.”³⁰⁴ Yaptığı iş az olmasına rağmen Ziya Usta’nın kanaat ettiğini görmekteyiz.

Zafer Yahut Hiç hikâyesinde Tepeköy’de optik açan Oğuz’un geçimiyle ilgili, “atalar ne demiş: ‘Dükkân kapısı Hak kapısıdır. Hakk’a yalvar-Çeşmim gibidir akmasa da damlar’”³⁰⁵ ifadesine yer verilerek aza kanaat ifade edilir. Aynı ifade *Kapıları Açmak* hikâyesinde de kullanılır.³⁰⁶

Hayat Güzeldir kitabının bütün hikâyelerinde ilk göze çarpan “küçük hikâyeler, kısa cümleler, kanaatkâr insanlar, şükredenler ve elbette ki bu şükürde ve kanaatte mutluluğu bulanlar”dır.³⁰⁷ *Çiçek Tefsiri* hikâyesinde raporları temiz çıkan karakterin tefekküre dalarak Allah’a şükrettiğini ve kanaati benimsediğini görmekteyiz. Mevcut dükkânını boşaltarak daha küçük bir dükkâna yerleşmeyi düşünen karakter ve oğlu arasındaki diyalog, Mustafa Kutlu’nun hayata bakışının yansıtılmasıdır.

“—Yahu baba, eller her geçen gün büyüyor, biz küçülüyoruz. Oldu mu yani.

Babası acıyla gülümsedi.

—Oldu, oldu. Küçük güzeldir.”³⁰⁸

Aynı kitapta *Paranın Yükü* başlıklı hikâyede Âdil Efendi ve karısıyla ilgili “Şimdiye kadar tencerede pişirmiş, kapağında yemiş, Yaradan’a şükretmişler”³⁰⁹ ifadesine yer verilerek kanaat ehli oldukları vurgulanır.

³⁰¹ Mustafa Kutlu, *Vitrinde Olmak*, Dergâh Yay., İstanbul, 2015, s.48.

³⁰² Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 163.

³⁰³ Kutlu, *Vitrinde Olmak*, s. 49.

³⁰⁴ Kutlu, *Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı*, s. 61.

³⁰⁵ Kutlu, *Zafer Yahut Hiç*, s. 65.

³⁰⁶ Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 52.

³⁰⁷ Alâattin Karaca, “‘Ortakdaki Adam’dan ‘Hayat Güzeldir’e Mustafa Kutlu’nun Hikâyesi”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, 462. Sayı, Nisan 2012, s. 47.

³⁰⁸ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 21.

³⁰⁹ A.g.e. s. 44.

Hayat Güzeldir kitabının *Caney* hikâyesinde “İnsanlarımız kanaat denilen şeyi biliyor, her vesile ile hatırlamak istiyor”³¹⁰ ifadesi ile kanaat unsuruna yer verilir.

Hesap Günü hikâyesinde Kutlu, Müslümanın evvela kanaat sahibi olması gerektiğini ve israftan, lüksten uzak durması gerektiğini ifade eder.³¹¹ Enver’in Bedir’e önerisi mütevazı bir yaşamdır. “Azıcık aşım, ağrımaz başım”³¹² diyen ve hikâyedeki anlatımla tarikat ehli olduğunu bildiğimiz Enver, tasavvufi bir bakışla arkadaşına kanaati tavsiye eder. Hikâyede kanaati benimseyen bir diğer karakter ise Asuman’dır.

“Asuman’ın ‘gezelim, eğlenelim, kâm alalım dünyadan’ gibi bir eğilimi yoktu. Kanaati benimsemişti. Sonradan görmüşler gibi etrafa saldırmıyordu. Arkadaşları ‘Eh! Paşazâde ile evlendin artık sana karada ölüm yok’ dedikçe o bir pantolon bir gömlekle idare ediyor; yine yarım kilo etten üç kap yemek yapıyor, dışarıda yemeyi istemiyor, gece hayatını sevmiyordu.”³¹³

Tirende Bir Keman hikâyesinde ana karakter Kenan’ın annesi Naime, ehl-i tarik bir karakterdir. Tasavvuf adabına uygun bir şekilde kanaat ve şükür sahibidir.³¹⁴

Nur hikâyesinde Nur’un şeyhine intisap ettikten sonra tekkeye yerleşme sürecinde, kanaat unsurunun farklı bir şekilde yansıtıldığını görmekteyiz. Nur tekkeye yerleşiyor olmasına rağmen henüz kanaati benimsemiş değildir.

“Elektrikli fırından kettle’a, yatak yorgan battaniyeye. Nur kıştan korkuyordu. Kahve takımları, gece lambası, ilaçlar, yahu bir ev eşyası sanki aman açılır-kapanır masayı unutmamalım. Önce yorgancıya gitti, kerevet ölçüsünde bir pamuk ince yatak, bir yün yorgan ısmarladı. Bir de battaniye, yorgancı ‘Onu ben alırım abla merak etme’ demişti. Sonra öteki eksikleri teker teker almaya başladı. İyi bir lokantaya girdi, tavsiye üzerine tirit yedi. Güzelmiş. El fenerine kadar her şeyi aldı.

Bütün bunlar, iki gününü kapladı. Küçük bir buzdolabı, piknik tüp, küçük fırın her şey var, ama o minnacık hücreye nasıl sığacaklar.

İşte eskilerle farkımız bu.

Onlar bir hasır, bir tabak, bir testi ile yetinmişler, böyle bir hayat tarzı benimsemişler.

Oysa şimdi...

Eşyalar bizi boğuyor.”³¹⁵

³¹⁰ A.g.e. s. 80.

³¹¹ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 83.

³¹² A.g.e. s. 63.

³¹³ A.g.e. s. 118.

³¹⁴ A.g.e. s. 23.

³¹⁵ Kutlu, *Nur*, s. 185-186.

Sevincini Bulmak hikâyesinde yazar, “aza kanaat edeni Cenab-ı Hak dara düşürmez”³¹⁶ diyerek yine dikkati kanaatin önemine yöneltir.

2.6. Keramet

Lügatte ikrâm manâsına gelen kerâmet kelimesi, tasavvufî istilâhta “mümin ve sâlih bir kimsede meydana gelen hârikulâde haller”³¹⁷ manasında kullanılır. Evliyânın su üzerinde yürümek, hayvanlarla konuşmak, az zamanda uzun mesafe katetmek, bir şeyin mahallinden ve mevsiminden başka bir yerde ve zamanda zuhur etmesi gibi kerameti vardır³¹⁸ ancak tasavvufta kerameti gizlemek esastır. “Su üstünde yürürsen saman çöpü olursun, havada uçarsan sinek olursun, bir gönül ele al ki adam olasin”³¹⁹ sözü sûfilere aittir ve kerametle ilgili görüşlerini anlamak için önemlidir.

Bu Böyledir hikâyesinde geleneğin timsali olan Hafız Yaşar’ın dükkânı, kendisi gibi modernleşmeye âdeta başkaldırmış; “çok katlı binaların, bankaların ve mağazaların, tıkiş tıkiş arabaların arasında”³²⁰ büzülüp kalmıştır. “Eski usûl döşenmiş yosunlu kiremitlerine, ahşap gövdesine aldirmeden, planlara, plançılara, istimplâke, fırlayan emlâk fiyatlarına aldirmeden; orada, görenlerin ‘Yahu şuncacık dükkânı temizleyip de koca yolu geçiremediniz mi buradan?’ dedirtecek şekilde varlığını korumuş”³²¹ tur. Dükkânın yıkımı esnasında Hafız Yaşar’ın kerameti olarak değerlendirilebilecek garip olaylar meydana gelir:

“Güya yıkıma gelen dozercilerden birine felç inmiş. Makinelerin dişleri toprağa değer değmez eğrilivermiş. Yol inşaatını yürüten mühendis garip rüyalar görmeye başlamış da ‘Beni bu işten alın.’ Diye yalvarıp duruyormuş. İlgililer hop oturup hop kalkmış, Belediye Reisi köpürmüş. Bakanlıktan birkaç kişi gelmiş dükkânı görmeye.”³²²

Keramet unsuruyla karşılaştığımız bir diğer hikâye olan *Sır* hikâyesi adı verilmeyen mürşidin, kendisinden sonra posta rençberlik yapan müridinin geçeceğini bildirmesiyle başlar. Müridi bunu kabul etmese de mürşidi, âlem-i manada böyle görüldüğünü söyleyerek haftasına varmadan bekâ âlemine geçer.³²³ Burada mürşidin

³¹⁶ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 34.

³¹⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 123.

³¹⁸ Kelâbâzi, *Doğuş Devrinde Tasavvuf – Ta’arruf*, s. 118.

³¹⁹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 120.

³²⁰ Kutlu, *Bu Böyledir*, s. 45.

³²¹ A.g.e. s. 46.

³²² A.g.e. s. 46.

³²³ Kutlu, *Sır*, s. 11.

vefat etmeden çok kısa bir süre evvel posta geçecek kişiyi belirlemiş olması, vefatının yaklaştığını bilmesi dolayısıyla keramet göstermesi olarak yorumlanabilir.

Aynı hikâyenin “Aramakla Bulunmaz” bölümünde şeyhin himmetiyle, kerametiyle müridin hayatının tamamen değişmesi konu edilmektedir. Evvelinde sarhoş olan ve bir türlü içkiyi bırakamayan karakter, efendiye gittikten sonra içki meclislerinde bir daha içki içemez hale gelir.

“O sıra Efendi’nin hayali önümde dikiliyor... Bana sert sert bakıyor, hatta konuşuyor... Ne dediğini(düşünüyor biraz) bilemiyorum tabii... Ama ben anlıyorum ki, ‘içme, içme bırak şunu’ falan gibi şeyler söylüyor...”³²⁴

Karakterin Efendi’ye gittikten sonra içkiyi bırakması hiç şüphesiz Efendi’nin kerametidir. İçkiyi bırakmasının yanında Efendi’ye gittikten sonra, onun başka kerametleri de karakterin hayatında zuhur etmiştir.

“Efendinin elini tuttum, her bir yandan nasibim açıldı...”

— Ne gibi?

— Söylemesi ayıp... Üç kız çocuğu peş peşe gelmişti... Anadolu işi, bilirsiniz, oğlan olmayınca suratlar asılıyor. Bu da ayrı bir dert idi. Şükür Allah’a bir oğlan verdi... E, elde yok, avuçta yok, nâna muhtaç hale gelmişiz, işler birden açıldı. Yani nasıl söylesem. Tuttuğum altın oluyor, diyeyim anla. Para oluk gibi akmaya başladı.”³²⁵

Hikâyede “Mürit” başlıklı bölümde âlem-i manada Efendisini gören mürit yola revân olur. Binddiği otobüste şoför, yolculuğunun ne tarafa olduğunu sorar. Bunun üzerine, müridin şoförün kalbini gördüğü aktarılır. Müridin şoförün kalbini görmesi onun bir kerameti olarak değerlendirilmelidir.

“Mürit onun gözlerinin içine baktı. Gözlerinin içinde kalbini gördü. Bu kalbin karanlığına karşı, ‘Dün gece âlem-i mânada Efendimi gördüm’ diyemedi.”³²⁶

Aynı bölümde yolculukta mola verdikleri sırada, müridin azığını otobüstekilerle paylaşmasına rağmen azığının azalmadığı aktarılır.

“Mürit azık torbasından mendile sarılmış tulum peyniri ile tandır ekmeğini çıkardı. Lokantaya taze sağılmış süt kokusu ve çiğnenmiş çimen kokusu birlikte yayıldı. Sofradakiler müridin peynirinden ve ekmeğinden “hele şöyle bir tadalım” diye bir iki lokma aldılar.

³²⁴ A.g.e. s. 66.

³²⁵ A.g.e. s. 67.

³²⁶ A.g.e. s. 71.

“Yahu bu ne güzel peynir böyle, bu ne tatlı ekmek” deyip yumuldular. Onlar yedikçe mürit sevindi, onlar yedikçe mürit ‘buyurun aç kalmayın, karnınızı doyurun’ dedi. Yediler yediler bitiremediler. Sonunda mürit sanki hiç el sürülmemiş gibi azığını topladı. Kısacık bir yemek duası yaptı...

Bereket yağdı.

Bereket az bir süre lokantacının, benzincinin, şoförün, yolcuların, canlı cansız her mahlûkun önünde el bağlayıp durdu. Böyle bir rahmet anında bir dilenci lokantanın kapısından patronun masasına doğru baktı. Patron o sırada sigarasını yakıyordu. Varsın yaksın. Yine de dilenciye bal gibi gördü. Aklınca görmezlikten geleyim dedi. Hani sigara yakıyor ya. Umursamazlıkla başını öte tarafa çevirdi. Bunun üzerine bereket bir daha kim bilir kimin yüzü suyu hürmetine dönüp gelmek üzere oralardan kaçıp gitti.”³²⁷

Hikâyedeki durumun benzerini Hz. Ebubekir’in yaşadığı nakledilir. “Bir gün Hz. Ebu Bekir’e üç misafir gelmişti. Yedikten sonra kalan yemek üç kat bereketlenmişti.”³²⁸ Hikâyedeki müridin azığında eksilme olmaması da bir keramettir ve kuvvetle muhtemel Hz. Ebubekir kıssasından mülhem kaleme alınmıştır.

Beyhude Ömrüm hikâyesinde Deli Derviş’in kış boyunca hastalanan çocukları ottan kökten yaptığı ilaçlarla tedavi etmesini keramet telakki eden kadınlar, onu evliyalık postuna oturtur.³²⁹ Kutlu, bu husustan dolayı Deli Derviş’in keramet gösterdiği düşüncesinde midir bilinmez ancak Yedigâr’la sohbeti sırasında Yedigâr’ın içindeki gizli niyetini bilmiş olması dolayısıyla Deli Derviş’in keramet gösterdiğini yazmaktadır.

“— Nedir ağa sabahın erinde seni bu kayaya koşturan; rahmanî midir, şeytanî midir?

Ne desem acaba?

Derviş bana hep gayıptan bilici gibi gelmişti. Ne desem, ne desem diye; bir uygun söz aramaya durdum.

Derviş durumu fark etti. O insanı feraha sevk eden ses tonu ile.

—Zorlanma ağa zorlanma; Allah nasip eder ise biz de bu bahçenin meyvesinden yeriz artık.

Sırtımdan soğuk bir ter boşandı.

Evet, işte, âşikar içimden geçenleri bilmişti.”³³⁰

Keramet velilerin özelliklerinden olduğu gibi, normal insanlarda da zuhur edebilmektedir. *Nur* hikâyesinde bu durumu Sinan ekseninde görmekteyiz. Nur’un babası İskender aletlere bağlı ve kendisinden umut kesilmiş şekilde hastanede yatmaktadır.

³²⁷ A.g.e. s. 72-73.

³²⁸ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 119.

³²⁹ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 35.

³³⁰ A.g.e. s. 36.

Sinan, hastanın başında dua ederken dağda taşta, gökteki kuşta, denizdeki balıkta, tüm mahlûkatta yankılanan “Allah” diye bir çığlık atar ve İskender kendisine gelir.³³¹

“Nur babasına sarılacak ama doktorlar bırakmıyor. ‘Mucize, mucize!’ diye mırıldanıyorlar. O hengame arasında kendine gelen Sinan ağır ağır çıkıyor odadan, koridordaki ilk sandalyeye ulaşınca kendini bırakıyor.

Ter hâlâ akıyor topuklarından.

Neden sonra geliyor Nur. Sarılıp öpüyor saçından, yanağından, gözünden, alnından, gözyaşları ile suluyor Sinan’ın yüzünü, sonra kendine gelerek:

— Nasıl oldu bu?

Sinan duyulur duyulmaz bir sesle:

— Hikmet-i Hüda³³²

Hikâyenin nihayetinde Nur, mürşidi ve ahaliyle helalleşerek kaldığı medreseden ayrılır. Ayrılırken bir iş için gitmesi gerektiğini söyleyen Nur, İstanbul’a gelince Sinan’ın kardeşi Çiçek’e böbreğini bağışlar ve olağanüstü bir şekilde vefat eder.

“Nur’un kalbi üzerinden bir tok ışık çıktı. ‘Işık’ kelimesi buna yetmez. Dünya dillerinde bunu tarif edecek bir kelime yoktur.

Işık bütün vücuda yayıldı. Ardından yine kalp hizasında toplandı, birkaç küre oldu. Küre vücuttan koştur, tavana yükseldi. Tavanı deldi. Kaç kat varsa hepsini deldi. Binanın çatısını da delip göğe yükseldi. Açılan delikten Sinan yıldızları gördü.

O sıra Nur’un eli elinden kayıp yana düştü. Yüzüne baktı. O güzel gözleri bir daha açılmamak üzere kapandı.

Nur, ‘Nur’ olmuştu.”³³³

2.7. Mürşit-Şeyh

Tasavvuf yoluna girmek isteyen kişi, arayışının neticesinde –eğer nasibinde varsa– nasibi olan şeyhe intisap eder. “Dervişlerin manevi yolculukta önderliğini yapan, terbiyelerine, tekkenin disiplinine bakan ve bu mertebeye erişmiş olan kişiye de ulu, büyük, dilek ve istek anlamlarına gelen ‘şeyh’ ve ‘murâd’ denir.”³³⁴ Dervişânın bir şeyhi olmadan seyr-i sülûkuna devam etmesi mümkün değildir. Çünkü tasavvuf, içerisinde çeşitli sınırlar barındıran bir disiplindir. Bu sınırlara muvaffakiyet belirli mertebelere

³³¹ Kutlu, *Nur*, s. 119.

³³² A.g.e. s. 119.

³³³ A.g.e. s. 206-207.

³³⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1985. s. 18.

ulaşmakla elde edilir. Kişinin bu mertebelere ulaşabilmesi için ise bir mürşide ihtiyacı vardır. Her makamın, her mertebenin kapılarını açacak olan anahtar farklıdır ve şahsa münhasırdır. “Şeyh, müritlerinin bütün özelliklerini ve kabiliyetlerini göz önünde bulundurarak, herkese ayrı ayrı yol gösterir.”³³⁵ Dolayısıyla seyr-i sülük ancak bir şeyhin izinde devam edebilir.

Yoksulluk İçimizde hikâyesinde Süheylâ'nın arayışının neticesinde bir hoca hanımın sohbetlerine katıldığını görmekteyiz. Buradaki hoca hanım büyük şeyhlere bağlı bir hoca olarak nakledilir.³³⁶ Dolayısıyla tarikat ehli biridir. Sohbetlerine devam eden kadınlar ve talebeleri vardır. Süheylâ'nın değişimi de hoca hanımın sohbetlerine katıldıktan sonra gerçekleşir. Bu durum, hoca hanımın Süheylâ'nın mürşidi olduğu yorumunu yapmamızı mümkün kılar. Hikâyenin devamında hoca hanımla ilgili hiçbir bilgi verilmez.

Ya Tahammül Ya Sefer kitabında Nurettin Topçu'nun *Neslimizin Tarihi* yazısından alınan bir bölümde; “Neslimizin nasipsizliği, aradığının ne olduğunu tanıttacak bir mürşide rastlamayışı olmuştur.”³³⁷ ifadesiyle mürşidin insan hayatındaki etkisine vurgu yapılmıştır. Tasavvufi bir bakış açısı olarak, hayatın manalanması noktasında bir mürşide ihtiyaç olduğu çıkarımını yapmak mümkündür.

Aynı hikâyede Murat'ın odasında asılı olan sarıklı bir resim olduğu nakledilir. Bu resimdeki kişinin Murat Bey'in şeyhi olduğu ifade edilir.³³⁸ Dolayısıyla Murat'ın bir şeyhe intisap ettiğini ve tarikat ehli olduğunu söyleyebiliriz.

Bütünüyle tasavvufi bir muhtevaya sahip olan *Bu Böyledir* hikâyesinde, dünyayı terk edebilmek, dünyevî arzularından kurtulabilmek, hayatın karmaşasından bir çıkış yolu bulabilmek için mürşide ihtiyaç olduğu da sembolik bir şekilde anlatılır.

“Kaç defa bu ihtiyar bacaklarımla onların dediği yere kadar gittim. Çıkış falan yok... Zinnure adama acıyarak ‘Peki neden geri döndünüz?’ diye sordu, ihtiyar ‘Dönmeyip de ne yapacaktım... Tek başıma yolu bulamam diye, oturup bir yardım aramak için kaldım burada... Kimseden kimseye fayda yok... yolu bilen biri gelir elbet diye oturup kaldım...’”³³⁹

Dünya hayatının bir lunapark metaforuyla verildiği hikâyede yaşlı adam lunaparktan/dünyadan çıkamaz. Buradan çıkabilmek için yolu bilen birine ihtiyacı

³³⁵ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikâtlar*, s. 184.

³³⁶ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 60.

³³⁷ A.g.e. s. 83.

³³⁸ A.g.e. s. 92.

³³⁹ A.g.e. s. 85.

olduğunu söyler. Tasavvufta da “bu böyledir.” Kişi kendi çabasıyla bir yere varamaz. Bir şeyhe intisap ettikten sonra onun yönlendirmeleriyle, yol göstermesiyle seyr-i sülûkunu tamamlar. Tasavvufta usul esastan mukaddemdir. Usulü öğretecek kişi ise şeyhtir.

Sır hikâyesinin ilk satırlarından itibaren şeyhle karşılaşmaktayız.

“Gecenin bir vaktinde kapı çalındı, gidip açtım.

Karşımda Efendim duruyordu.

Yüzünün nurundan etrafa aydınlık saçılıyordu.”³⁴⁰

Hikâyenin bütününde bu şeyhin köyden şehre gelmesi ve tekkenin şehre taşındıktan sonraki dejenerasyonu anlatılır. Efendi diye bahsedilen şeyhin, insan hayatında bir değişime, dönüşüme vesile olması gerektiği savunulur. Mürşit, kişinin yeni bir hayatın kapılarını açmasında yol göstericidir.

“Efendi’ye gitmenin yaşadığımız hayatta bir dönüşümü, bir devrimi başlatmış olması gerekir. Bir yerden kalkıp, bir yere varmalı değil miyiz?”³⁴¹

Alıntıda da görüldüğü üzere tasavvuf yoluna girme ve bir şeyhe intisap etme kişinin hayatında yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu nokta-i nazar itibariyle şeyh, tasavvuf yolculuğunda en önemli yol göstericidir.

Sır hikâyesinde aynı dönemde başka şeyhlerin de yaşadığını görmekteyiz. Tasavvufta mutlakiyet yoktur. Mutlak olan Allah’tır, Allah’ın kelâmı olan Kur’an-ı Kerimdir ve sünnettir. Dolayısıyla Kur’an ve sünnete bağlı olmak kaydıyla aynı devirde farklı şeyhlerin olması tasavvuf adabına mugayir değildir. Her mürit nasibi olan mürşidi ile yola revan olur.

“Hani Adıyaman civarlarında bir şeyh var idi... O sıralar çok meşhur olmuştu...

— Evet

— Ona gidenler oldu. Faydasını da gördüler. Gidip dönenlerden bazıları doğru yolu buldu, içkiyi falan bıraktı, namaza başladılar.”³⁴²

Tufandan Önce hikâyesinde adı verilmemekle birlikte Zabita Kemal’in hayatının değişiminde de bir şeyhin etkili olduğunu görmekteyiz. Zabita Kemal, Şemsettin Bilen tarafından civar köylerden birinde yaşayan Şeyh Efendi’ye götürülür. Şeyh efendinin

³⁴⁰ Kutlu, *Sır*, s. 7.

³⁴¹ A.g.e. s. 27.

³⁴² Kutlu, *Sır*, s. 63.

dizinin dibinde Kemal'e tövbe ettirilir.³⁴³ Bundan sonraki hayatı da eskisi gibi olmaz. Evine, işine sadık olur.

Rüzgârlı Pazar hikâyesinde de lafzî olarak bir şeyhin varlığını hissederiz. Battal kavga sırasında “Ya Allah, ya pîr!..”³⁴⁴ diyerek Allah’tan ve şeyhten himmet bekler. “Hücvîrî’nin Keşfü’l-Maḥcûb’unda ve Muhammed b. Münevver’in Esrârü’t-tevhîd’inde şeyh ve pîr kelimelerinin aynı anlamda ve birlikte kullanıldığı görülmektedir.”³⁴⁵ Yani Battal mürşidinden yardım beklemektedir.

Kapıları Açmak hikâyesinde Garip Ahmet Baba diye bir şeyhten bahsedilir. Tekkesi Cihan ve Mümtaz tarafından restore edilir. Cihan ve Mümtaz’ın sohbeti sırasında, Cihan Garip Ahmet Baba’ya bağlanma isteğini dile getirir. “Keşke Garip Ahmet Baba hayatta olsaydı. Ona mürit yazılır, dünyadan el-etek çekerdim.”³⁴⁶ diyerek esasen dünyadan, masivadan yüz çevirebilmesi için bir mürşid-i kâmilin yol göstermesine, rehberliğine ihtiyaç duyduğunu dile getirmiş olur.

Huzursuz Bacak hikâyesinde evliyalardan bahsedildiğini görmekteyiz. Tasavvufta şeyh, mürşit, veli, evliya kavramları birbiriyle mezc edilmiş kavramlardır. Dolayısıyla evliyalardan bahsedilmiş olması da tasavvufi bir göndermedir.

“Yenikapı Mevlevihanesi ile Merkez Efendi şehre doğru âyinler, ilahiler üfürüyor.

Daralan içim genişledi.

Bu beldeyi evliyaların koruyup kolladığına bir kez daha inandım. Onların yüzü suyu hürmetine, kurudu denilen gövdeden her devirde yeşil bir dal fişkırıyor; ve Türk İstanbul düştüğü yerden bir daha kalkıyor.”³⁴⁷

Aynı hikâyede tekkenin son şeyhi Kâmil Efendi’den bahsedilir. Efendi dünyasını değiştirdikten sonra dedikodu ve fitne yüzünden tekkenin düzeni bozulur.³⁴⁸ Kimi müridan efendinin oğlu etrafında toplanırken bir kısım ihvan, efendinin müritlerinden Emin Bey’e intisap etmek ister. Fakat Emin Bey bunu kabul etmez. “Bende hilafet yok, olmaz bu iş, her şeyin bir usulü var”³⁴⁹ diyerek karşı çıkar. Emin Bey’in söyledikleri tasavvufta usulün esastan mukaddem olduğu prensibini hatırlatır niteliktedir.

³⁴³ Kutlu, *Tufandan Önce*, s. 22.

³⁴⁴ A.g.e. 72.

³⁴⁵ Sâfi Argapuş, “Pîr”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, s. 272-273.

³⁴⁶ A.g.e. s. 187.

³⁴⁷ A.g.e. s. 123.

³⁴⁸ A.g.e. s. 138.

³⁴⁹ A.g.e. s. 138.

Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı hikâyesinde Neyzenler Kahvesi'nin Tahir Sami Bey'in manevi dünyasını teşkil ettiği söylenir.³⁵⁰ Neyzenler Kahvesi'nin müdavimi olarak tanıtılan Galip Baba -Kör Neyzen- ehli tarik bir insandır. “Galip artık yanmış, pişmiş, olmuş. Lütfun da hoş, kahrın da denilen merhaleye ulaşmış”³⁵¹ ve Sami Bey bir nevi onun müridi olmuştur. “Onun elinden tutmasıyla Cuma namazlarına başlamış, kahvedeki sohbetlerle az çok dini bilgisini ilerletmiştir.”³⁵² Burada da metaforik bir anlatım olduğunu söylemek mümkündür. Neyzenler Kahvesi bir tekke gibidir, Kör Neyzen ise bu tekkenin postnişinidir.

“Peykelerin birleştiği köşede bir minder var. Minder Galip Baba'ya ayrılmıştır. Namı diğer Kör Neyzen. Bektaşî, Melamî ve Mevlevidir. Saç sakal bembeyaz, birbirine karışmıştır. Kafada yaz-kış takılı bir takke, yakasız gömlek, gömlek üstünde bir keçe yelek, şalvara benzer bir pantolon ve hepsinin üzerinde cübbe mi, palto mu, pardösü mü olduğu anlaşılmayan seko. Bu seko da yaz-kış üzerindedir.

Beyazıt Camii'ne namaza gittiği ve her namaz sonunda kendi başına bir köşeye çekilip uzun uzun zikrettiği zamanlar hariç bütün gününü bu kahvede geçirir. Tâ ki Abdullah Usta kahveyi kapatana kadar.

Günde bir öğün, bir kap yemek yer.”³⁵³

Galip Baba'nın sûfi adabınca giyindiğini, uzun zikirler çektiğini, az yemek yiyip az konuştuğunu görmekteyiz. Neyzenler Kahvesi'ne “gelenlerin çoğu ehl-i tarik olduğundan sessizce kalmanın da bir nevi konuşma olduğuna itikatları vardı”³⁵⁴ cümlesinde tasavvufi dikkati görmekteyiz. Galip Baba'yı bir mürşit kahveye gelenleri ise mürit olarak tanımlayabiliriz. Ayrıca hikâyede kullanılan ney mazmunu mürşidin önemini anlama noktasında dikkate değerdir. Sazlıktan kesilen kamış nasıl ki türlü terbiyelerden geçtikten sonra neyzenin dudağı, nefesi ve parmaklarıyla ses verir hale geliyorsa insanın da ses verecek hale gelebilmesi için terbiyeden geçmesi gerekir.³⁵⁵ Kişi bu terbiyeden geçmek için ise bir mürşide muhtaçtır.

Hayat Güzeldir kitabında on yedinci hikâyeye olan *Döne Döne* hikâyesinde Hacı diye bahsedilen karakterin mürşidiyle tanıştıktan sonra yaşadığı değişim anlatılır.

³⁵⁰ A.g.e. s. 126.

³⁵¹ A.g.e. s. 125.

³⁵² A.g.e. s. 126.

³⁵³ A.g.e. s. 124.

³⁵⁴ A.g.e. s. 126.

³⁵⁵ İnançer, *Dinle Neyden*, s. 29.

“Sonunda Cenab-ı Hakk’ın yardımı ile böyle ipi kırmış adamların elinden tutan bir mürşide raslamış. Bağlanış o bağlanış. Kabadayı genç gitmiş, mürşidi ile Hac’dan dönen mübarek bir zat gelmiş.”³⁵⁶

Bu hikâyede şeyhin şahıs üzerindeki etkisini görmekteyiz. Mürşidini bulan kişi, onun yol göstermesi ve belki de himmetiyle kabadayılıktan hacılık mertebesine ulaşmıştır.

Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesinde tarikat usulüyle ilgili somut bir benzetme yapıldığını görmekteyiz. Modacı kadın, pazarda beğendiği kumaşın sırrını istediğinde dokumacı kadınların şartlarıyla karşılaşır.

“Yanımızda kalacan. Beş sene çıraklık yapacan. İşin ek yerlerini belleyecen. Eğer seni beğenirsek, bu işin ehli olur dersek beline tarikat kuşağını bağlar bulamacın sırrını derik.”³⁵⁷

Tasavvufta da mürit bir çıraklık döneminden geçer. Büyük mutasavvıf Yunus Emre’nin dergâha uzun yıllar odun taşınması, eğri odun getirmemeye özen göstermesi en bilinen örneklerdendir.³⁵⁸ Çıraklık dönemi boyunca, müride nefis terbiyesi yaptırılmış olur. Sabreden mürit seyr-i sülukunda ilerleme kat ederek tasavvufi sırlara vakıf olur. Hikâyede de modacının kumaşın sırrına vakıf olabilmesi için beş yıl çıraklık yapması ve çıraklığı beğenildiği takdirde işin sırrının öğretileceği söylenir. Buradaki kadınların mürşide, modacının ise müride benzetildiğini söylemek mümkündür.

Hesap Günü hikâyesinde Enver, Bedir’i kendi tarikatına davet eder ve şeyhi vasıtasıyla masıvayı terk edebileceğini söyler.³⁵⁹ Burada şeyh, masıvayı terk konusunda bir yol göstericidir. Bedir’in de bu konuda istekli olduğunu görmekteyiz.

“Şeyh uygun görürse beni müritliğe kabul edecek.

Enver’e:

— Bînamaz mürit olur mu yahu, dedim.

— Olur, olur, dedi. Sen Efendi’ye teslim ol, o dua eder, sen gayret edersin. Cenab-ı Hak nasip eder.”³⁶⁰

Şeyhin duasının makbul olduğu vurgusu ayrıca dikkat çekmektedir.

³⁵⁶ A.g.e. s. 126.

³⁵⁷ A.g.e. s. 28.

³⁵⁸ Abdurrahman Câmî, *Nefahâtü'l-Üns* (Haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 803.

³⁵⁹ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 64.

³⁶⁰ A.g.e. s. 151.

Nur hikâyesinde bir şeyhle ilk defa karşılaştığımız yer, Nur'un ailesinin Şeyh Vefa neslinden geldiğinin rivayet edilmesidir.³⁶¹ Nur bu durumu öğrenmek umuduyla Sinan'ın tavsiyesiyle camide namaz kılarak uyur ve bir rüya görür. Rüyasında bu rivayet doğrulanır ve uyandığında her taraf iğde kokmaktadır. Nur'un, Sinan'ın yanından ayrılırken ardında iğde kokusu bıraktığı aktarılarak Şeyh Vefa soyundan gelme ihtimali rüya ve iğde kokusuyla kuvvetlendirilmiş olur.³⁶²

Hikâyede Şeyh Şaban-ı Velî'nin kabrinin Nur tarafından ziyaret edilmiş olması³⁶³ da önemlidir. Buradaki kaydettiğimiz her iki şeyh de hikâye kurgusu değil geçmişte yaşamış olan şeyhlerdir. Dolayısıyla şeyhlerin adının verilmesi, şeyhler ekseninde tasavvufun somut olarak konu edinilmiş olması bakımından önemlidir.

Hikâyede tasavvuf yoluna girmede mürşidin gerekliliği, Sinan'ın Nur'a "tasavvuf için bir Mürşid-i Kâmil'in eteğini tutmak lazım"³⁶⁴ cümlesiyle ifade edilir. Başka bir yerde ise eğitimin şart olduğu ifade edilir.³⁶⁵ Mürşidin önemini anlatan bir diğer ipucu, *Sır* hikâyesinde de zikredilen³⁶⁶ "önce refik sonra tarik"³⁶⁷ düsturunun, İskender'in hac ibadeti ile birleştirilerek somutlaştırılarak verilmiş olmasıdır. İskender, hacca gitmeye niyet ettiği zaman "birkaç kere hacca giden"³⁶⁸ Hacı Nusret'in kendisine yol arkadaşı olmasını ister.³⁶⁹ Nusret'in yol arkadaşı seçilmesinde birkaç defa hacca gitmiş olmasının belirtilmesi önemli bir husustur. Zira tasavvufta da kişinin seyr-i süluku boyunca ona yoldaşlık edecek olan kişi şeyhidir. Tasavvuf kaidesine göre şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır. Dolayısıyla yoldan önce yoldaş gerekir. İskender'in hacca giderken yoldaş olarak kendisine daha önce birkaç defa hacca gitmiş olan Nusret'i seçmesi gibi tasavvuf yoluna giren kişiye de belirli mertebelere ulaşmak için kendisinden önce bu mertebelere ulaşmış olan bir yoldaş, mürşid-i kâmil gerekir.

Nur, arayışı sırasında Seyyid Şerif Dergâhı'na ulaşır ve şeyh efendiye intisap etmek ister. Burada şeyh, Nur'u hemen müritliğe kabul etmez. "Acele etme kızım, ben bir istihare yapayım, sonra konuşuruz" diyerek tasavvuf usulüne göre hareket eder. İstihare neticesinde Nur'un nasibinin kendisinde olmadığını bildirerek aramaya devam

³⁶¹ Kutlu, *Nur*, s. 6.

³⁶² A.g.e. s. 7-8.

³⁶³ A.g.e. s. 80.

³⁶⁴ A.g.e. s. 94.

³⁶⁵ A.g.e. s. 131.

³⁶⁶ Kutlu, *Sır*, s. 57.

³⁶⁷ Kutlu, *Nur*, s. 124.

³⁶⁸ A.g.e. s. 125.

³⁶⁹ A.g.e. s. 124.

etmesini tavsiye eder. Bu noktada yazar, tasavvuf yoluna girmek isteyen kişinin isteği şekilde ve istediği şeyhe intisap edemeyeceğini, dolayısıyla mürşid-i kâmil bulmanın da nasip ile mümkün olacağını Nur karakteri üzerinden aktarmış olur. Tasavvufun yalnızca mahiyetiyle ilgili değil, giriş adabıyla ilgili bilgi verilmiş olması da hikâyeyi ayrıca önemli kılmaktadır.

Nur'un bir sonraki durağı Bandırma olur. Burada Bandırmalı Ali Efendi'yi sorduğunda vefat ettiğini öğrenir.³⁷⁰ Daha sonra Konya'da "hal ehli"³⁷¹ olarak tanımladığı birinin tavsiyesi üzerine Karaman'a Virane Şeyhi Beşir Efendi'yi aramaya gider. Ancak gitmeden evvel hal ehli olan bu kişinin Nur'a söyledikleri ve onu Karaman'a yönlendirmesi kendisinin de bir mürşid-i kâmil olabileceği ihtimalini düşündürür.

"Hal ehli biri idi yüzde yüz.

Bana hiç soru sormadı. 'Var kızım' dedi. 'Hiç olmaz mı?' hafif Konya şivesiyle, o tatlı sesiyle. 'Erenlerin hiçbir vakit kökü kesilmez. Cenab-ı Hakk'ın veli kulları her daim olacaktır. Konya'mızda şükür Allah'a bulunur elbette. Ama ben sana başka birini tavsiye edeceğim. Karaman'a gideceksin. Virane Şeyhi Beşir Efendi'yi soracaksın. Tekkesi şehirden ıraktır biraz. Aldırma, yürü git. Cenab-ı Hak kalbini açık etsin, sana hidayet nasip etsin.'"

Burada adı verilmeyen kişinin hal ehli ve kalp gözü açık biri³⁷² olarak tanımlanması, Konya'da veli kullar bulunmasına rağmen –ki kendisinin de bu kullardan biri olma ihtimali kuvvetlidir- Nur'u nasibi olan şeyhe yönlendirmesi bağlamında mürşid-i kâmil olarak değerlendirilebilir. Zira Nur da yanından ayrılırken "ne arayıp duruyorsun, işte şu adama bağlanıver"³⁷³ diye içinden geçirerek onun manevi yönüne vurgu yapar.

Nur, bu kişinin yönlendirmesi neticesinde Karaman'a giderek mürşidi olacak Beşir Efendi'yi bulur. Beşir Efendi'nin fiziki özelliklerine temas edilmekle birlikte Nur'a zikir, vird vererek mürşitlik etmesine³⁷⁴ ve tasavvuf ahlâkına uygun düşüncelerine de yer verilir.

"Nur sakallı olana bakıyor. Doksan-yüz kilo var ama sağlam. Yanaklar pembe, sakal bembeyaz, başta takke. Ve o harika tebessüm."³⁷⁵

³⁷⁰ A.g.e. s.158.

³⁷¹ A.g.e. s. 173.

³⁷² A.g.e. s. 173.

³⁷³ A.g.e. s. 173.

³⁷⁴ A.g.e. s. 186.

³⁷⁵ A.g.e. s. 182.

Beşir Efendi, derdini anlatan Nur'un "her bakımdan sınırlı ve sonlu olan bu dünyanın ötesinde sonsuz ve sınırsız olanla nasıl münasebet kurabilirim?"³⁷⁶ sorusuna "Aradığımız şey düpedüz velayet"³⁷⁷ şeklinde cevap vererek kendisinin yalnızca "fukara bir derviş"³⁷⁸ olduğunu vurgular. Beşir Efendi'nin fukara olduğunu söylemesi tasavvufi açıdan bakıldığında derin manalar ihtiva eder:

"Sûfi, kul olduğunun bilincinde olduğundan kendisi de, sahip olduğu şeylerin tümü de Allah'a aittir. Maliku'l-mülk Allah'tır, onun karşısında sūfinin hiçbir şeyi yoktur, hatta o kendi varlığına bile sahip değildir. Çünkü ona varlık veren Allah'tır. Bu anlamda fakr fenadır, fakir de fanidir, yani Allah karşısında hiçtir."³⁷⁹

Tasavvuftaki fakirlik düşüncesinin bir şeyh olan Beşir Efendi vasıtasıyla aktarılmış olması, Beşir Efendi'nin tasavvufun içinden konuşan bir şahsiyet olması sebebiyle ayrıca önemlidir. Mustafa Kutlu hikâyede yalnızca bir şeyhi konu edinmemiş, hikâyenin imkanları dahilinde, şeyh ekseninde tasavvufi düşünceye dair bilgilendirmeler yapmıştır.

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde Galip Hoca bir Nâkşi halifesidir ve cami cemaatinin bir kısmı kendisine intisap etmiştir.³⁸⁰

Sevincini Bulmak hikâyesinde mürşidin gerekliliğini ifade eden "Önce refik sonra tarik" sözünün muhtevasının tasavvufi olduğu yazar tarafından da açıkça ifade edilir.³⁸¹ Hikâyede Ali ile Suna'nın İstanbul gezisi esnasında karşımıza türbeler, tekkeler çıkmakta; İstanbul'un manevi havası aktarılmakla birlikte Tanpınar'dan atıfla şehrin asıl sahiplerinin buradaki manevi büyükler olduğu vurgulanmaktadır.³⁸² Ali ile Suna'nın gezisi vasıtasıyla şehrin manevi sahipleri hakkında bilgi verilmektedir.

"Merkez Efendi kim?

Dersime çalıştım geldim, cevap veriyorum.

Halvetiliğin Sünbülü koluna mensup Şeyh Musa Muslihiddin Efendi. 'Sünbül Efendi' dedikleri Şeyh Yusuf Sinan Efendi'den el almış. Yusuf Sinan sarığına sünbül takarmış. Zerafete bak. 1514'te bu tekkeyi yaptırmış. O sırada buralarda yerleşim yok. Efendi inzivaya çekilmiş yani. Yavuz Selim'in eşi Hafsa Sultan onu Manisa'ya davet ediyor. Kendisi aynı zamanda tabip. Orada hem şeyh hem

³⁷⁶ A.g.e. s. 184.

³⁷⁷ A.g.e. s. 184.

³⁷⁸ A.g.e. s. 184.

³⁷⁹ Süleyman Uludağ, *Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017, s. 189.

³⁸⁰ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 146.

³⁸¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 164.

³⁸² Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 167.

tabip olarak görev yapıyor, ünlü Mesir macununu orada icat etmiş. Sonra yeniden İstanbul'a dönmüş. Rivayete göre tekke binasını dervişleri ile birlikte çalışarak kendisi yapmış.”³⁸³

2.8. Mürit

Tasavvuf yolundaki kişiler için sūfi, zâhid, ârif, derviş, fakir, âşık, veli, ihvan gibi farklı adlandırmalar³⁸⁴ mevcuttur. Birbirlerinden ince nüanslarla ayrılırsalar da tasavvuf yoluna giren kişiyi tanımlamak için kullanılan adlandırmalardan biri de mürittir. Kelime anlamı olarak “irade ve talep eden, ehl-i irade, isteyen, arzu eden”³⁸⁵ kişi demektir. Tasavvufi manada, tasavvuf yoluna girerek bir şeyhe intisap eden, iradesini mürşidine teslim eden kişiye mürit denir. “Cenaze onu yıkayan kişinin önünde nasıl iradesiz ise mürit de şeyhinin önünde o şekilde iradesizdir.”³⁸⁶ İradeyi Hakk’ın zatının sıfatı olarak niteleyen Uludağ’a göre, “Allah bu sıfatla kulunun kalbine tecelli etmezse ve iradenin nuru kulunun gönlüne yansımaz ise kul mürîd olamaz.”³⁸⁷ Yani bir şeyhe intisap da nasip işidir.

Kuşeyrî *Risale* adlı eserinin irade bahsinde, iradenin tasavvuf yoluna girmenin başlangıcı olduğunu ve aynı zamanda –birçok şeyhin düşüncesine göre- “âdet üzere olan şeyi terk etmek” olduğunu söyler.³⁸⁸ Bu noktada irade ve tövbe kavramlarını birlikte düşünebiliriz. Mürit, tarikata girdikten, bir şeyhe intisap ettikten sonra eski yaşantısına tövbe ederek yeni bir yaşantıya başlamış olur. Seyr-i sülûkunda yol göstericisi mürşididir. Ancak müritliğin bir usulü, belli kaideleri vardır. Mürit, dergâha girdikten sonra nefsini terbiye etmesi için hizmet etmesi önemli bir basamaktır, hizmet ederse himmet bulabilecektir. “Tasavvuf anlayışında öğrenci ‘Himmet üstadım’ dedikçe, üstadı, ‘Hizmet evladım’ der.”³⁸⁹ Bu ifade, tasavvuf yolunda ilerlemek için hizmet etmenin önemini belirtir.

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde iradesini mürşidine teslim etmiş müritlerle sıklıkla karşılaşmaktayız. *Gönül İşi* hikâyesinde Rüstem Pehlivan “tarikat ehli”dir.³⁹⁰ Yani bir mürittir. Ancak hikâyede bu hususta daha fazla bilgi verilmez.

³⁸³ A.g.e. s. 194.

³⁸⁴ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 32.

³⁸⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 263.

³⁸⁶ A.g.e. s. 263.

³⁸⁷ Uludağ, *Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak*, s. 273.

³⁸⁸ Kuşeyrî, *Kuşeyri Risalesi*, s. 283.

³⁸⁹ Himmet Konur, *Sûfi Ahlâkı*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 72.

³⁹⁰ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 44.

Ya Tahammül Ya Sefer hikâyesinde Yunus'tan, Efendi Hazretleri'nin son müridi olarak bahsedilir. Efendisine olan bağlılığı, namazda dahi onu taklit etmesiyle ifade edilir.³⁹¹ Ancak bu bağlılığın devamlı olmadığını, Yunus'un daha sonra dünyaya, makama, mevkiye meyl etmiş bir bakan olduğunu görmekteyiz. Tasavvuf insanı terbiye, nefsi tezkiye ve kalbi tasfiye eder. Bununla birlikte müritlik sabır işidir. Yazar, müritliğin bir sabır işi olduğunu ve devamlı bir nefis terbiyesi gerektirdiğini hikâyede Yunus örneğiyle aktarmış olur. Tasavvufi yaşantıdan uzaklaşıldığında nefsin isteklerine karşı mağlup olunacağını ve Yunus gibi dünyanın cazibesine karşı konulamayacağını vurgulamıştır.

Aynı hikâyenin sonunda Veysel'in de bir ulu zatın müridi olduğu söylenir.³⁹² Ancak intisap ettiği şeyhle, dergâhla ilgili hiçbir bilgi verilmez. Detaylı bilgi verilmese de Veysel'in mürit olmasının belirtilmesi, karakterlerin tasavvufi bir hayat yaşaması ve dolayısıyla yazarın tasavvufu hayatın içinde olması gereken bir disiplin olarak algıladığı yorumunu yapmamızı mümkün kılar.

Sır hikâyesi, anlatıcının kapıyı açtığında Efendim diye hitap ettiği şeyhini görmesiyle başlar.³⁹³ Buradan anlaşılacağı üzere anlatıcının kendisi de bir mürittir. Şeyhin vefatından sonra efendisinden el alarak kendisi makama geçecektir. Dolayısıyla tasavvufta usule dair bir bilgilendirme yapıldığını görmekteyiz. Hikâyenin devamında âlim bir zatın mürit olmak isteği anlatılır.

“Bir tarihte, bir âlim zat, bir şeyhe intisap etmek istedi.

Şeyh dahi o âlim zata şöyle dedi:

— Sizde çok kitaplar olduğunu duyduk. Kendiniz de birkaç parça eser yazmışsınız. Doğru mudur?..

O âlim zat ‘beli’ deyince, şeyh bu defa şöyle buyurdu:

— Önce kitaplarınızı suya atın, sonra buraya gelin.”³⁹⁴

Mürit olmak için nefse ait istekleri, zevkleri ve dünyaya ait malı mülkü terk etmek, kalpte bunlara yer vermemek gerekir. Burada “benim servetim kitaplarım, kitaplarım yani hayatım”³⁹⁵ diyen bu kişinin ehl-i tarik olabilmesi için bu serveti gönlünden çıkarması gerekir. Bu kıssanın anlatılmasıyla da müritliğe kabulün tarikat usulünde nasıl olduğuna

³⁹¹ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, s. 70.

³⁹² A.g.e. s. 122.

³⁹³ Kutlu, *Sır*, s. 7.

³⁹⁴ A.g.e. s. 44.

³⁹⁵ A.g.e. s. 47.

dair bir örnek görmekteyiz. Ayrıca anlatılan olayla ilgili tasavvuf tarihinde de benzer menkıbeler bulunmaktadır.³⁹⁶

Beyhude Ömrüm hikâyesinde Deli Derviş isimli nereden gelip nereye gittiği belli olmayan karakter “elde asa, sırtta aba, eskinin Diyar-ı Rûm dervişleri gibi”³⁹⁷ birden köyde belirir.

“Emrullah Hoca’ya bakılırsa okur-yazar, mutasavvıf, hatta yarı ermiş bir zat idi. Tam tersini söyleyenle: ‘Üfürme Hoca, delinin teki bu’ diyenler de vardı.

Kış boyunca hastalanan çocukları ottan, kökten yaptığı ilaçlarla tedavi etmiş; kadınların gözünde evlialık postunu kapmıştı.

Kerametse, işte keramet diyorlardı.

Hem neden olmasın?

Sabahlara kadar camiden çıkmaz, ibadet eder; gün boyu oturamaz çalışır; yediden yetmiş herkesin önünde eğilirdi.”³⁹⁸

Dervişle ilgili burada yapılan tanımlamaya baktığımızda onun bir mürit hatta veli olabileceği yorumunu yapmak mümkündür. Ancak hikâyenin ilerleyen bölümünde dervişin esas kimliğini öğrenmekteyiz. Burada derviş mürit değil kendi başına seyr-i sülûkunu tamamlamaya çalışan bir zattır. Bu durum tasavvuf adabına muhaldir. Yazar “Zaten dervişliğin raconunu tekmil tamam edememiş; seyr-i sülukunu bir başına tamamlayamamıştı”³⁹⁹ diyerek Deli Derviş ekseninde, tasavvuf yoluna girmenin, seyr-i sülûku tamam etmenin ancak bir şeyhe intisap ederek, mürit olarak gerçekleşebileceğini savunur. Bu noktada müritlik seyr-i sülûkun nihayete erdirilebilmesi için elzemdir.

Huzursuz Bacak hikâyesinde adı verilmeyen bir tekkenin son şeyhi olan Kâmil Efendi vefat ettikten sonra ihvan, müritlerden Emin Bey’e intisap etmek ister.

“Bir kısım ihvan, Efendi’nin has müritlerinden Vakıflar’dan emekli Emin Bey’e bağlanmak istedi. Emin Bey pek yaşlıdır, üstelik ‘Bende hilafet yok, olmaz bu iş, her şeyin bir usulü var’ diyormuş.”⁴⁰⁰

Emin Bey’in verdiği cevap, tasavvuftaki usulün önemine vurgu yapmaktadır. Hilafet almamış bir zata intisap etmek, onun mürşit olmasını beklemek mümkün değildir.

³⁹⁶ Bkz. Annemarie Schimmel, *İslâmın Mistik Boyutları*, Alfa Yay., İstanbul, 2018, s. 52-53.

³⁹⁷ A.g.e. s. 34.

³⁹⁸ A.g.e. s. 35.

³⁹⁹ A.g.e. s. 159.

⁴⁰⁰ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 138.

Aynı hikâyede berberin de Kâmil Efendi'nin müridi olduğu ve şeyhi vefat ettikten sonra ona bağlı kaldığı ifade edilir.

“— Efendim, ben şeyhime bağlı kaldım. Çok şükür âlem-i mânada bize sahip çıkıyor.”⁴⁰¹

Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı hikâyesinde Sami Bey'in Galip Baba'nın bir tür müridi olduğu ifadesi kullanılır. “Sami onu Neyzenler Kahvesi'nde tanımış, bir tür müridi olmuştur. Onun elinden tutmasıyla Cuma namazlarına başlamış, kahvedeki sohbetlerle az çok dini bilgisini ilerletmiştir.”⁴⁰² Hikâyede Neyzenler Kahvesi bir tekke gibi, Galip Baba bir şeyh gibi, Sami ise Galip Baba'nın müridi olarak anlatılır. Tasavvuftaki tekke-şeyh-mürît ilişkisi, Neyzenler Kahvesi-Galip Baba-Sami şeklinde somutlaştırılmıştır.

Hayat Güzeldir kitabının *Döne Döne* başlıklı hikâyesinde Hacı adlı karakterin mürit olduktan sonraki değişimi anlatılır;

“Sonunda Cenab-ı Hakk'ın yardımı ile böyle ipi kırmış adamların elinden tutan bir mürşide raslamış. Bağlanış o bağlanış. Kabadayı genç gitmiş, mürşidi ile Hac'dan dönen mübarek bir zat gelmiş.”⁴⁰³

Burada da mürîtliğin muhtevasına vurgu yapıldığını görmekteyiz. Mürit olmak, nefse hâkimiyeti ve sırat-ı müstakim üzere olmayı gerektirir. Hacı da mürşidini bulup ona intisap ettikten sonra mürîtliğin gereği olarak eski yaşantısını, kabadayı tavrını terk etmiş ve mürşidiyle Hac'dan dönen bir mürit olmuştur.

Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesinde *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı* hikâyesine müşabih somut bir benzetme yapılmaktadır. Kadınların dokuduğu kumaşın sırrına modacının muvaffakiyeti belirli şartlar yerine getiriliğinde olacaktır.

“Yanımızda kalacan. Beş sene çıraklık yapacan. İşin ek yerlerini belleyecen. Eğer seni beğenirsek, bu işin ehli olur dersek beline tarikat kuşağını bağlar bulamacın sırrını derik.”⁴⁰⁴

Tasavvufta da mürit belirli sınamalardan geçer. Sabrederek ve nefesine hâkim olarak seyr-i sülukuna devam eder. Sabrının mükâfatı olarak perdeler kalkar, sırlar âyan olur. Sabır önemli bir anahtardır. Bu hikâyede de şeyh-mürît ilişkisi dokumacı kadınlar-modacı kadın şeklinde sembolize edilerek tasavvuf usulüyle ilgili bir somutlaştırma yapılmıştır.

⁴⁰¹ A.g.e. s. 138.

⁴⁰² Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, s. 126.

⁴⁰³ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 126.

⁴⁰⁴ Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, s. 28.

Hesap Günü hikâyesinde Enver'in mürit olduğunu ve Bedir'i de kendi tarikatına müritliğe davet ettiğini görmekteyiz.⁴⁰⁵ Enver Bedir'e mütevazı bir hayat önerir.⁴⁰⁶ Tasavvufî manada, kanaatkâr bir yaşam olarak ifade edilebilecek mütevazı hayat, müritlerin masivayı terk etmesini de hatırlatır. Masivayı terk noktasında mürit olmak önemlidir. Enver de bunun bilincinde olarak Bedir'in mürit olduktan sonra masivayı ve Allah'tan gayrı her şeyi terk edebileceğini söyler.⁴⁰⁷ Hikâyede şekerci Abdullah'ın da mürit olduğunu anlarız. Şekerci Abdullah Enver'den bahsederken "bizim tekkenin ihvanındandır"⁴⁰⁸ şeklinde bahseder. Yani Şekerci Abdullah da mürittir. Tasavvuf yine hayatın içindedir.

Tirende Bir Keman hikâyesinde Kenan'ın annesi Naime "bir tarikata mensup"tur.⁴⁰⁹ Yatsı ezanından sonra tekkeye giderek namaza ve zikre katılır.⁴¹⁰ Naime ile ilgili satır aralarında verilen bu bilgiler tasavvufta müritliğe dair bilgi verilmesi açısından önemlidir. Tasavvuf yolundaki kişinin bir yere intisap etmesi gerektiği ve devamında zikir halinde olması gerektiği Naime aracılığıyla işlenmiştir.

Nur hikâyesinde mürit kelimesinin türetildiği irade kökü/kelimesi üzerine, Kutlu'nun bir tarif yaptığını görmekteyiz: "Tasavvufta irade, mürit olmak yani iradeden vazgeçmek, Allah'ın iradesine mutlak teslim olmak demektir."⁴¹¹

Hikâyede uzun bir arayış sürecinin nihayetinde Nur, mürşid-i kâmilini bularak ona intisap eder. Nur'un müritliğinin anlatılması yalnız bir yere intisap ettiğinin bildirilmesiyle sınırlı kalmaz. "İlk zikir gecesinin sonunda Şeyh Efendi Nur'a zikrini, virdini verdi; telkinat ve tenbihatta bulundu"⁴¹² ifadesiyle yazar, mürşidin müridine zikir, vird vermesini ve dolayısıyla müritliğin kaidesini konu edinir. Nur zikrini aldıktan sonra sadece zikirle yetinmeyerek tasavvuf adabına göre yaşamaya başlar. Abdestsiz dolaşmamaya ve besmelesiz yere dahi basmamaya dikkat etmekle birlikte seccadeleri ıslatacak kadar gözyaşlarıyla uzun gece namazları kılar.⁴¹³ Tekkedeki yaşantısı bu şekilde devam ederken doğum yapmak üzere olan bir kadını karlı havada hastaneye yetiştirmesi akabinde gördüğü rüyada bir kız çocuğunu suyun içinden karşıya geçirerek kurtarmasını

⁴⁰⁵ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 64.

⁴⁰⁶ A.g.e. s. 63.

⁴⁰⁷ A.g.e. s. 64.

⁴⁰⁸ A.g.e. s. 66.

⁴⁰⁹ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, s. 6.

⁴¹⁰ A.g.e. s. 23.

⁴¹¹ Kutlu, *Nur*, s. 130.

⁴¹² A.g.e. s. 186.

⁴¹³ A.g.e. s. 194.

şeyhi yeni bir menzil alması olarak müjdelir.⁴¹⁴ Rüya, Nur'un müritlik sürecini sembolize etmesi bakımından önem taşımaktadır.

“Bir nehir kıyısında uzun ıslak otlar arasında çıplak ayakla yürüyor. Sık sık yürüyor. Nereye gidiyor belli değil ama acelesi var. Otların altı çamur. Çamurda her türlü haşerat var. Sülük, yılan, çıyan, solucan her neyse. Bacaklarına sarılıyor, iri sinekler konup kanatıyor, arada bir dayanamayıp durarak onları temizliyor, daha on metre gitmeden yine yapışıyorlar, ter topuğundan çıkıyor.

Ne bitmez bir yol bu.

Aniden bir kız çocuğu peyda oluyor. Onun da tüm vücudunu haşerat kaplamış.”⁴¹⁵

Rüyaya alternatif bir yorum olarak buradaki haşeratların Nur'un nefsinin temsil ettiğini söylemek mümkündür. Rüyada anlatıldığı gibi Nur, mürşid-i kâmilini bulmadan evvel nereye gittiği belli olmadan yürümektedir. Nefsiyle tek başına mücadele ediyor olması, hissî olarak bitmez bir yolda olduğunu düşündürür. Ancak mürit olduktan sonra bir rehberi, mürşid-i kâmil olur. Nur, rüyadan uyanırken içinde bir sesin “kurtulmak için kurtarmak lazım” dediğini duyar.⁴¹⁶ Hem maddi âlemde hamile kadının kurtuluşuna vesile olmuş hem de ikinci defa rüyasında çocuğu kurtarmıştır. Rüyada suya girmeden önce Nur'da ve çocukta var olan haşerat, sudan çıktıktan sonra tamamen kaybolur.⁴¹⁷ Nur, haşerattan bir anlamda nefs-i emmareden kurtularak menzil almıştır. Ancak daha fazlasına taliptir. Talebini şeyhiyle sohbetinde dile getirdiğinde yine müritliğin kaidesine dair bilgi verildiğini görmekteyiz.

“Yunus gibi ‘Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlam seni’ demek istiyorum dedi.

Şeyh:

— Kızım sen derviş olmadan ermiş olmak istiyorsun, farkında mısın?

— Evet ama bu mümkün değil mi?

— Allah nasip edecek, o zaman kadar sabredeceksin. Yunus'un dergâha yirmi yıl odun taşıdığını, bu zaman zarfında hiç eğri odun getirmediğini bilirsin. Bu bir menkıbedir. Olmuş veya olmamış, mânası ne?

— Siz buyurun.

— Şu. Sabır, sadakat, hizmet, hürmet. Dervişliğin ilk şartı sabır.”⁴¹⁸

⁴¹⁴ A.g.e. s. 196-198.

⁴¹⁵ A.g.e. s. 197.

⁴¹⁶ A.g.e. s. 198.

⁴¹⁷ A.g.e. s. 198.

⁴¹⁸ A.g.e. s. 201.

Tasavvufta seyr-i sülük bir süreçtir. Mürit ancak belirli merhaleleri geçtikten sonra insan-ı kâmil seviyesine gelir. Burada da müritlikte sabrın önemi vurgulanır.

Hikâyede Nur'un mürşidi olan Beşir Efendi'nin de bir hocanın tedrisinden geçtikten sonra icazet aldığı nakledilir.⁴¹⁹ Dolayısıyla Beşir Efendi de evvelde mürittir.

İyiler Ölmez hikâyesinde doktor Atalay'ın annesi Saliha'nın mürit olduğu nakledilir. "Şeyhinin kim olduğu gizli kalan Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergâhı'na intisap etmesi"⁴²⁰ haricinde bir bilgi verilmemiştir. Bu kadarı da yazar muhayyilesinde tasavvufun, hayatın içinde atan bir damar olduğunu ifadeye kâfidir.

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde Galip Hoca'ya intisap eden cami cemaati arasında Yusuf da zikredilir. Yani Yusuf isimli karakter de Galip Hoca'nın mürididir.⁴²¹

Sevincini Bulmak hikâyesinde *Bu Böyledir* hikâyesinin karakteri olan Hafız Yaşar'ın karısı ve kızıyla karşılaşmaktayız. Karısı Ayşe Hatun bir tekkenin ihvanındandır ve kızı Kevser dahi tekke terbiyesi almıştır.⁴²² Hikâyede Ayşe Bacı ve Ali'nin anneannesi de aynı şeyhe bağlı, tarikat ehli kadınlardır.⁴²³

2.9. Nefis

Arapça bir kelime olan nefis, lügatte "can, benlik, ruh" manalarına gelirken tasavvufta "kulun kötü huyları ve çirkin vasıfları, kötü his ve huyların mahalli olan latife" manasına gelmektedir.⁴²⁴ Kur'an-ı Kerim'de ise "zâtullah, insan ruhu, kalp/sadr, insan bedeni, bedenle beraber ruh, insana kötülüğü emreden kuvvet, zât, cins" olmak üzere sekiz farklı şekilde geçmektedir.⁴²⁵

Nefis terbiyesi tasavvufun ana gayesini oluşturur. Tasavvuf bir ahlak disiplinidir. Dolayısıyla ahlâkı güzelleştirmek için nefsi terbiye önemlidir. Nefsin eğitilmesi ve benlik iddiasından arındırılması Allah'a yakınlaşmak için gereklidir. Nefis; emmare, levvâme, mülheme, mutmeinne, râdiye, merdıyye ve kâmile olmak üzere yedi mertebeden müteşekkildir. Nefis-i emmare nefsin en alt derecesi, kötülüğü emreden nefistir. Nefis, terbiye edilerek mertebelerde ilerler ve nefis-i kâmile ulaşır.

⁴¹⁹ A.g.e. s. 189.

⁴²⁰ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 107.

⁴²¹ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 146.

⁴²² Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 59.

⁴²³ A.g.e. s. 170.

⁴²⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 274.

⁴²⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 472.

Mustafa Kutlu'nun *Gönül İşi* hikâyesinde “nefs-i emmare”ye cümle boyutunda yer verilir.⁴²⁶ Ayrıca hikâyede geçen “nefsaniyetlik kapısını kapattın ilim kapısı açıldı, yok gapatmadın, dünya adamı olduğun bil” cümlesiyle, nefse hâkimiyet neticesinde ilim kapısının açılacağı ifade edilir.⁴²⁷

Hikâyeciliğinin kendini bulma döneminin başlangıcı olarak kabul edilen⁴²⁸ *Yokuşa Akan Sular* hikâyesinde “nefs-i emmare” ile tekrar karşılaşırız. “Nefs-i emmare ki yedi canlıdır, ölü der bırakırsın, yattığı yerden sana bakar da kas kas güler”⁴²⁹ ifadeleriyle nefs-i emmarenin süfliliğine vurgu yapılır.

Yoksulluk İçimizde hikâyesinde Ataullah İskenderî'nin Hikem-i Ataiye eserinden ilhamla yazılan bölümde “Varlığını bilinmezlik toprağına göm. Gömülmeyen şey nabit olmaz”⁴³⁰ ifadeleriyle tasavvuf yoluna girecek olan kişinin varlığını, benliğini yani nefsini terk etmesi gerektiği vurgusu yapılır. “Ne ki nefesine ağır geliyor, onu yap”⁴³¹ ifadeleriyle nefsi terbiyenin nasıl olması gerektiği konusunda bilgilendirme yapılmaktadır.

Ya Tahammül Ya Sefer hikâyesinde “arzularından sıyrıl, nefsini değil başkalarını düşün, çalış, hizmet ehli ol”⁴³² ifadeleriyle nefsin hâkimiyetinden kurtulup Allah'ın rızasını kazanma gayretinde olmak tavsiye edilir. *Tufandan Önce* hikâyesinde de çalışmanın en büyük ibadet olduğu ancak nefse hâkim olabilmek gerektiği vurgulanır.⁴³³

Arka Kapak Yazıları'nın “Yolcunun Kitabı” bölümünde, iki tercih arasında kalındığında nefse ağır gelenin tercih edilmesi gerektiği ifade edilir. “Çünkü nefse ancak hak ve doğru olan şey ağır gelir.”⁴³⁴

Kapıları Açmak hikâyesinde “Cenab-ı Hak eşref-i mahlûkat olan insanın şeytanın iğvası, nefsin galebe çalması ile yeri geldiğinde esfel-i safiline yuvarlanabileceğini haber veriyor”⁴³⁵ cümlesi, nefse hâkimiyetin ne derece önemli olduğunu gösterir.

⁴²⁶ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 18.

⁴²⁷ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 19.

⁴²⁸ H. Salih Zengin, *Hikmet ve Ahenk*, Ağaç Kitabevi Yay., 2012, s. 16.

⁴²⁹ Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, s. 84.

⁴³⁰ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 17.

⁴³¹ A.g.e. s. 18.

⁴³² Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, s. 54.

⁴³³ Kutlu, *Tufandan Önce*, s. 66.

⁴³⁴ Kutlu, *Arka Kapak Yazıları*, s. 61.

⁴³⁵ Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 69.

Hayat Güzeldir hikâyesinde insanın Allah’a kulluk için yaratıldığı ifade edilerek bu hakikate varmak için çıkılan seferde nefsin ordularının yolu kestiği söylenir.⁴³⁶ Dolayısıyla en büyük savaş nefisle verilen savaştır.

Teknolojiyle mesafeli olduğunu bildiğimiz Kutlu, *Anadolu Yakası* hikâyesinde televizyon örneği üzerinden teknolojiye olan mesafesini bir nevi açıklar.

“Bu âlet nefse hitap ediyor, kalbe değil. Nefis de dokuz canlıdır bilirsin. İnsanın dünyadaki en büyük imtihanı nefisle mücadele.”⁴³⁷

Buradan hareketle Kutlu’nun teknolojiye olan mesafesinin sebebini, tasavvufi bakış açısının sonucu olarak yorumlayabiliriz. Hikâyenin ilerleyen bölümünde “kişi kendini bilmek gibi irfan olmaz”⁴³⁸ diyen Kutlu, buradaki kendini bilmek konusunu her ne kadar tarihini, geçmişini bilmek olarak açıklasa da bu ifadeyi tasavvuftan bağımsız kurulmuş bir cümle olarak değerlendirmek mümkün değildir. Zira “kendini bilen Rabbini bilir” tasavvufun düsturudur. Dolayısıyla kişinin kendini bilmesi elbette büyük bir marifettir. Kendini bilmekten maksat ise nefsini bilmektir.

“Tasavvufta insanın kendini tanıması çok önemlidir. Nefsini bilmek Allah’ı tanımanın en sağlıklı yoludur. ‘Nefsini bilen rabbini bilir’ ifadesi bu bağlamda çok sık kullanılır, bazan da hadis olarak rivayet edilir (Aclûnî, II, 262). Ebû Saîd el-Harrâz nefsini bilmeyenin rabbini bilemeyeceği görüşündeydi (Sülemî, Tabakât, s. 231; Gazzâlî, Mizânü’l-‘amel, s. 251). İbn Teymiyye, nefsindeki eksik ve olumsuz sıfatlara bakan insanın bunların tam ve kâmil olanlarının Hak Teâlâ’da mevcut olduğuna hükmederek rabbini bileceğini söyler (Risâle fi’l-‘aql ve’r-rûh, II, 48).”⁴³⁹

Kişi nefsini bildiğinde acziyetinin farkına varır. Nefsi yaratan Allah’ın büyüklüğü karşısında bir hiç olduğunu kabul eder ve benlik iddiasında bulunmaz. Benlik iddiasında bulunmak edebe aykırıdır. Mustafa Kutlu, “her nefis ölümü tadacaktır”⁴⁴⁰ âyetini ilk sayfalarına mühürlediği *Hesap Günü* hikâyesinde de nefsin bu yönünü işaret eder.

“Malı veren de Allah, alan da Allah. ‘Ben’ dersin yoldan çıkarsın. ‘Ben’ demek terk-i edeptir.”⁴⁴¹

Ben diyen kişi, nefsini yüce görmüş olur. Bu da kibrin alametidir. Örneğin iblis, Cenab-ı Hakk’a beni ateşten yarattın derken nefsini üstün görerek benlik iddiasında bulunmuştur. Benlik iddiasında bulunmak iblisin tavrıdır ve bu sebeple edebe aykırıdır.

⁴³⁶ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 52.

⁴³⁷ Kutlu, *Anadolu Yakası*, s. 123.

⁴³⁸ A.g.e. s. 128.

⁴³⁹ Uludağ, “nefis”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXII, s. 528.

⁴⁴⁰ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 7.

⁴⁴¹ A.g.e. s. 11.

Aynı hikâyede, yazarın tasavvuf ile ilgili düşüncelerinin açık olarak aktarıldığını görmekteyiz. Şahsiyet oluşturma ve kişilikli toplumu meydana getirmenin anahtarı olarak nefis terbiyesi sunulmuştur.

“İlk Müslümanlar önce iman etti, Hz. Peygamber’e uydu, maneviyatını yükseltti, güçlendirdi ve bir ahlâk sahibi oldu. Adil düzen bir sonraki aşamada bu inançlı ve ahlâklı insanlar eliyle kuruldu.

Düzenin birinci ilkesini ifade edebilir miyiz?

Elbette. Fert güçlenip cemaate baskı yapmamalı, cemaat ferdi ezmemeli! Sonunda ortaya bilgili, iradeli, özgüven sahibi şahsiyet çıkar. Şahsiyeti oluşturamazsan kişilikli topluma kavuşamazsın.

Nefis terbiye edilmeden böyle bir toplum oluşmaz. Doğru. İşte şimdi işin püf noktasına geldik. Hz. Peygamber’in ‘büyük cihat’ dediği nefis terbiyesi.

Ecdadımız o yolda adımlar atmış. Tarikatları, tekkeleri mahalle hayatına sokmuş, vakıf müessesesini geliştirmiş.”⁴⁴²

Hikâyenin devamında nefsin esas imtihan olduğu ve nefisle cihadı kazananın Hakk’ın rızasını da kazanacağı⁴⁴³ ifade edilir. Hikâyede geçen;

“Her insanın içinde bir canavar var derler. Bu şüphesiz terbiye edilmemiş bir nefistir. Yer ve zamanını bulunca ortaya çıkar.”⁴⁴⁴

İfadeleri önemlidir ve Mustafa Kutlu’nun tasavvufu referans alarak kurduğu cümlelerdir. Nefis yedi mertebeden müteşekkildir. Terbiye edilmemiş nefis yani nefis-i emmare, nefsin en alçak derecesidir. Niyazi Mısri’nin ifadesiyle hayvani nefistir. Nefsini bilmek, bu nefsi terbiyeyle mümkündür. Kişi nefisini terbiye ettiğinde ise en yüksek mertebedeki nefis-i kâmile ulaşır ve bu da Rabbini bileceği mertebedir. Niyazi Mısri’nin aşağıdaki dörtlüğünde Allah’a ulaşmanın nefis terbiyesi ile mümkün olabileceği belirtilmiştir:

Nâdanı terk etmedin yârânı arzularsın,

Hayvânı sen geçmedin insânı arzularsın.

Men arefe nefsehû fakad arefe Rabbehû

Nefsini sen bilmedin Subhânı arzularsın.

⁴⁴² A.g.e. s. 84.

⁴⁴³ A.g.e. s. 86.

⁴⁴⁴ A.g.e. s. 138.

Nur hikâyesinde “ölmeden ölüünüz” sırrına mazhar olanların ölümü gülümseyerek karşılayacağını söyleyen⁴⁴⁵ yazar, nefsin isteklerinin insanın başını derde sokan dört şeyden biri olduğunu nakleder:

“Abdullah bin Hubeyk şöyle diyor: ‘İnsanın başını derde sokan şu dört şeydir: Gözün, dilin, kalbin, arzun. Gözüne sahip çık onunla helal olmayan şeye bakma. Diline sahip ol Allah Tealâ’nın kalbinde olduğunu bildiği şeyin aksini söyleme. Kalbine dikkat etti gönlünde hiçbir Müslüman için kin ve haset bulunmasın. Arzuna malik ol, şer olan bir şeyi arzu etmiş olmayasın.’”⁴⁴⁶

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde yazar;

“‘Ölmeden önce ölüünüz’ demiş büyükler. Ne mânâya geliyor bu? İçinizdeki canavarı, yani nefsi boğazlayın diyor. Zor ama zor! Yine de bu yolda olmak lazım.”⁴⁴⁷

İfadeleriyle Hz. Muhammed (s.a.v)’in “ölmeden önce ölüünüz” hadisine ithafla bu yolda yani mutasavvıfların yolunda olunması gerektiğini vurgular. Bu ifade sufilere göre, nefis-i emmarenin tamamen yok edileceğini değil, kötü sıfatlarının tasfiye edilebileceğini ve edilmesi gerektiğini ifade eder.⁴⁴⁸

“Mutasavvıflar biri zorunlu (ıztırârî) diğeri iradî olmak üzere iki ölümden bahsederler. Ruhun bedenden ayrılması hakiki/zorunlu yani biyolojik ölüm; nefsin hevâ ve hevesini, arzu ve tutkularını etkisiz hale getirme, denetim altında tutma iradî ölümdür. ‘Ölmeden evvel ölmek’ deyimiyle kastedilen budur. Hz. Peygamber bir sahâbîye dünyada bir yolcu gibi yaşamasını ve kendini ölü saymasını tavsiye etmişti (Müsned, II, 24, 41; İbn Mâce, ‘Zühd’, 3; Tirmizî, ‘Zühd’, 20; Muhâsibî, er-Ri’âye li-ḥukûkallâh, s. 171). Mutasavvıflara göre Kur’an’da söz konusu edilen iki ölümden (el-Mü’min 40/11) biri iradî ölümdür. Cüneyd-i Bağdâdî, ‘Tasavvuf Allah’ın seni sende öldürmesi ve kendisiyle yaşatmasıdır’ derken iradî ölümü anlatmaktaydı. Ölümü ve sonrasını çokça düşünmeleri sûfilere ölmeden evvel ölmeye, yani kötülük yapmayı emreden nefsi etkisiz hale getirerek kötü duygu ve düşüncelerden fâni olmaya götürmüştür. Bunun için de yemeyi, uyumayı ve konuşmayı en aza indirmişler, inzivaya çekilerek kendilerini ibadete, tefekküre ve zikre vermişlerdir.”⁴⁴⁹

Aynı hikâyede “uyuma kendi nefesine Hakk’ın emrine bak”⁴⁵⁰ ifadeleriyle yine nefse uyulmaması gerektiği vurgulanır.

Sevincini Bulmak hikâyesinde nefsi “pis” sıfatıyla tarif eden⁴⁵¹ yazar, nefisle mücadelede Hz. Yusuf örneğini verir.⁴⁵² Nefisle mücadelede önemli olan, nefsanî

⁴⁴⁵ Kutlu, *Nur*, s. 118.

⁴⁴⁶ A.g.e. s. 166.

⁴⁴⁷ A.g.e. s. 56.

⁴⁴⁸ Nicholson, *İslâm Sufileri*, s. 76.

⁴⁴⁹ Uludağ, “tasavvuf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, s. 38.

⁴⁵⁰ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 156.

⁴⁵¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 42.

⁴⁵² A.g.e. s. 155.

arzunun şiddetidir. “Adam üçü reddeder, beşe isyan eder, ama yüz yirmi beşe ne der bilemeyiz”⁴⁵³ ifadesiyle nefsin hoşuna gidecek durumda nefisle cedelleşmenin esas mücadele olduğunu vurgular. Nefis mücadelesindeki galibiyet neticesinde kişinin Rabbini bulabileceğini bir kez daha ifade eder.

“Bilmek ile bulmak üzerine çok söz var. Tanımak önce geliyor galiba. Hele kendini tanımak.

Nefsini bilen Rabbini bilir, derler ya.”⁴⁵⁴

2.10. Rüya/Âlem-i Mana

Arapça bir kelime olan rüyanın lügat manası, “görmek”tir.⁴⁵⁵ Tasavvufta önemli bir unsur olan rüya “bütünüyle İslâm kaynaklı olup, Kur’ân, hadis ve sünnete dayandırılmaktadır.”⁴⁵⁶ Tasavvuf zahiri değil batını esas alan bir disiplindir. Rüya ise zahiri âlemin ötesinde olan âlem-i manadır. Dolayısıyla rahmani olan rüyalar mutasavvıflar açısından önemlidir.

Bazı tarikatlarda salikin seyr-i sülûkündeki manevi yükselişi de kendisinin gördüğü rüyalarla takip edilmiştir.⁴⁵⁷ “Onlar için dünyada ve ahirette müjdelere vardır”⁴⁵⁸ âyetinden ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “rüyâ gayb âleminin müjdecilerindedir” hadisinden dolayı rüya, tarikatta müjde olarak kabul edilir.⁴⁵⁹

Mustafa Kutlu’nun *Sır* hikâyesinde kendisinden sonra posta müridinin geçmesini talep eden şeyh, emaneti müridine tevdi ettiğini söyleyip “bize âlem-i mânada böyle göründü”⁴⁶⁰ diyerek rüyaya işaret eder. Şeyhin âlem-i mânada kiminle görüştüğü meçhul olarak kalsa da mana âleminde aldığı emirleri uygulaması noktasında önemlidir. Bu durumun benzer örneklerini tasavvufta da görmekteyiz. Mutasavvıf Kettâni, her pazartesi ve perşembe geceleri Hz. Peygamber’i (s.a.v.) rüyasında görür çeşitli meselelerle ilgili cevaplar alırdı.⁴⁶¹

Efendisinin vefatından sonra yerine geçen mürit yani yeni şeyh, şehirde müritler tarafından yapılan tekkeye nakil işine sıcak bakmamaktadır. Bu defa onu şeyhinin

⁴⁵³ A.g.e. s. 155.

⁴⁵⁴ A.g.e. s. 179.

⁴⁵⁵ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 525.

⁴⁵⁶ Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1996, s. 173.

⁴⁵⁷ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 318.

⁴⁵⁸ Yunus 10/64.

⁴⁵⁹ Yüksel, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, s. 175.

⁴⁶⁰ Kutlu, *Sır*, s. 11.

⁴⁶¹ Kelâbâzi, *Doğuş Devrinde Tasavvuf – Ta’arruf*, s. 237.

himmetini beklerken görmekteyiz. Bir gece yaradana sığınıp Hz. Peygamber'den (s.a.v.) şefaata dileyip beklediği himmet “imtihandır, kabul edesin” diye fütuhat olur.⁴⁶² Şeyh âlem-i manadaki emirden sonra şehirdeki tekkeye gittiğinde, dairesinde ilk uyuduğu gece bir rüya görür.

“Rüyamda güya ben Hz. Muaviye olmuşum da Şam'da İslâm devletinin ilk sarayını yaptırmakta imişim. Hz. Ebûzer-i Gıfarî benimle birlikte inşâ edilmekte olan sarayı geziyor. Derken gezintiye yarıda kesip, o dik, o sert, o muhkem sesi ile bana dönerek: ‘Bu sarayı halkın parası ile yaptırıyorsan bil ki bu bir zulümdür... Yok kendi paran ile yaptırıyorsan bil ki bu da bir israftır’ dedi.”⁴⁶³

İbn-i Arabî'ye göre rüya tebşîr (müjdelemek), tahzîr (uyarmak), ve ilham olmak üzere üç türdür. Hikâyede yeni tekkedeki israftan dolayı mürşidin uyarıldığını görmekteyiz. Rüyadan uyandıktan sonra şeyhinden himmet bekleyerek uykuya dalan mürşit, âlem-i manada şeyhi ile görüşür.

“Bu defa Efendim himmet edip yetiştî. Âlem-i mânada bana şöyle buyurdu: ‘Hz. Ebûzer-i Gıfarî haklıdır amma ben de haklıyım. Köyde eskinin insanlarına eski usul üzere hizmet etmek kolay zor olan fitnenin fink attığı bu şehir yerlerinin yeni insanlarına mürşid olabilmektir. Bakalım el mi yaman, bey mi yaman.’”⁴⁶⁴

Rüya unsuru farklı şekillerde ve hikâyede farklı bölümlerde aralıklarla kullanılmıştır. *Sır* kitabında “Mürîr” başlıklı hikâyenin de rüya ile başladığını görmekteyiz. Mürîr yine rüyasında Efendisi ile görüşmektedir:

“O gece âlem-i manada Efendisini görmüş idi. Hasretlik aradan çıkmış idi. Alnını ter basmış, sanki göğsünün orta yerine bir loğ taşı konmuş idi. Neyse ki efendi mütebessim, ‘Ya ihvan’ demişti, ‘Akpınar’ın suyu yine öyle büngül büngül akmakta mıdır?’

Derekap el bağlamış, boynunu bükmüş ‘Belî Sultanım’ diye usulünce cevap vermiş idi. O demde Efendi dahi sözlerine devam ile ‘Ne olmalı olmalı da, şuracıkta Akpınar’ın suyundan su sızdıran bir toprak testi olmalıydı gurban. Bu şehir yerlerinin suyu su olmaktan çıkmıştır. Çıkmak ne demek, düpedüz şişeye girip acı ilaç kesilmiştir. Vay ki Akpınar.’ deyip elini bir dizine vurarak mürîrten yana bakmış idi.”⁴⁶⁵

Hayat Güzeldir kitabının *Döne Döne* başlıklı hikâyesinde, muhtaç kadına yapılan yardımın kendisine nasip olmasından dolayı Allah'a şükreden Hacı, gözyaşlarıyla semaya başlar ve âlem-i manaya dalar. Çiçeklerle birlikte dönerek zikre devam eder. Dışarıdan

⁴⁶² Kutlu, *Sır*, s. 16.

⁴⁶³ A.g.e. s. 19.

⁴⁶⁴ A.g.e. s. 19.

⁴⁶⁵ A.g.e. s. 69.

bakıldığında çiçeklerin arasında yürüyen sakin bir adam olarak görünen Hacı, beden en zahiri âlemde, ruhen mana âlemindedir.⁴⁶⁶

Nur hikâyesi de bir rüya ile başlar. Şeyh Vefa soyundan geldiği rivayetini araştıran Nur, Sinan'ın tavsiyesi üzerine namaz kılıp uyuyarak rivayetin doğruluğuyla ilgili mana âleminden bir işaret bekler. Rüyasında gördüğü erik ağacı, alınını secdeden kaldırmaması şartıyla Şeyh Vefa neslinden olduğunu söyler.⁴⁶⁷

Rüya ile başlatılan *Nur* hikâyesi rüya ile nihayete erdirilir. Rüyasında bir kız çocuğunu kurtardığını gören Nur, rüyasını şeyhine anlattığında kendisine menzil aldığı müjdesi verilir.⁴⁶⁸ Nur için bu rüya, âyet ve hadislerde geçen müjde niteliğindeki rüyadır. Kutlu, Nur'un rüyasını kurgularken tasavvuftaki rüyaya bakış açısını yansıtmıştır. Rüya hem bir müjde hem de sâlikin seyr-i sülukundaki derecesini gösteren bir işaret olarak ele alınmıştır. Nur, menzil aldıktan sonra bir hafta boyunca rüyasında kendini cehennemde görür. Şeyhine anlattığında, şeyhi de aynı rüyayı otuz senedir gördüğünü ifade eder. Rüyanın manasını soran Nur'a şeyhi, âlemde ve âlemi manada her şeyin imtihan olduğunu belirterek iyiye yormak gerektiğini söyler.⁴⁶⁹ Yazar kendi kurgusu dahi olsa rüyayı yorumlama girişiminde bulunmaz. Bu durumu rüyanın ehli tarafından yorumlanması gerektiği mesajı olarak algılayabiliriz.

Sevincini Bulmak hikâyesinde ise Kutlu, rüyanın zihnindeki manasını kendi cümleleriyle ifade etmektedir. Rüyanın tasavvufi boyutuna da temas ederek velilerin rüyalarının ilham mahiyetinde olabileceğini söyler.

“Oysa bizde geniş bir İslâmî rüya bahsi var. Rahmanî rüya, şeytanî rüya, nefsanî rüya diye uzayıp gider.

Rüya mübeşşirattandır. Peygamberlerin gördüğü rüyalar vahiy, takva sahibi müminlerle velilerin gördüğü rüyalar ilham mahiyetindedir.”⁴⁷⁰

2.11. Sabır

Sözlükte “başına gelen acıya karşı telaş ve me'yûsiyyet göstermeyip dayanma, tahammül”⁴⁷¹ olarak tanımlanır. Tasavvufi yönüyle, bir makamdır.⁴⁷² Sabrın faziletleriyle

⁴⁶⁶ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 127-128.

⁴⁶⁷ Kutlu, *Nur*, s. 8.

⁴⁶⁸ A.g.e. s. 198.

⁴⁶⁹ A.g.e. s. 202.

⁴⁷⁰ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 129.

⁴⁷¹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, İdeal Kültür Yayıncılık, 2017, s. 638.

⁴⁷² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 303.

İlgili çok sayıda âyet ve hadis bulunmaktadır. Tasavvuf ehlinin temel kaynağının da Kur'an-ı Kerim ve hadisler olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda sabrın öneminin idrâk edilmesindeki zemini açıkça görmüş oluruz. Kur'an-ı Kerim'de sabır hususundaki Allah'ın sabredenlerle beraber olduğu⁴⁷³, sabredene müjdelere olduğu⁴⁷⁴, sabrın erdem olduğu⁴⁷⁵ âyetleri, tasavvufi ahlâkın oluşmasında sabrın önemini gösteren âyetlerdir. Tasavvufta temel gaye, nefsi terbiye etmektir ve nefis terbiyesinde sabır en önemli unsurdur. Zira sabredemeyen kişi ne kadar yol almışsa da nefesine yenik düştüğünde muradına nail olamaz.

Mustafa Kutlu, *Gönül İşi* hikâyesinde, Allah'tan gelen sabretmek gerektiğini ifade eder.⁴⁷⁶ *Hüzün ve Tesadüf* kitabının üçüncü hikâyesi olan "Bir Şey Yap"⁴⁷⁷ bölümünde tamamen tasavvufi öğütler bulunmakla birlikte sabrın önemine ayrıca vurgu yapılır. "Çabuk parlayan çabuk söner, sabır ile olur koruk helva"⁴⁷⁸ şeklinde sabır neticesinde ulaşılabilecek merhaleye gönderme yapılır. Bu ifadenin diğer hikâyelerde de tekrarlandığını görmekteyiz. Sabrı tavsiye etmek, Kutlu'nun genel bir tavrıdır. Bu tavrının İslâmî ve tasavvufi bakış açısının bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de Asr Suresi'nde Cenab-ı Hak mealen; insanın ziyanda olduğu ancak inanıp iyi iş yapanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin bunun dışında olduğunu bildirmiştir.⁴⁷⁹ Mustafa Kutlu'nun bu bölümde, Kur'an-ı Kerim'in bütün ilimlerini içine alan,⁴⁸⁰ Asr Suresi'ni referans aldığını söylemek mümkündür. Sabrı tavsiye edip sabırla koruğun helvaya dönüşeceğini söylemekle birlikte "bir şey yap âdil olsun, haktan hukuktan ayrılmasın"⁴⁸¹ diyerek sabırla birlikte hakkı da tavsiye eder. Dolayısıyla Kutlu'nun da tasavvufi bakış açısının zeminini tüm mutasavvıflar gibi Kur'an-ı Kerim oluşturmaktadır.

Sabrın tavsiye edildiği bir diğer hikâye *Mavi Kuş*'tur. Hikâyede, Doktor Yahya'nın eşi vefat eden köylüye ölümün Allah'ın emri olduğunu söyleyerek sabrı tavsiye ettiğini görmekteyiz.⁴⁸²

⁴⁷³ Bakara/153-249

⁴⁷⁴ Bakara/155

⁴⁷⁵ Bakara/177

⁴⁷⁶ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 40.

⁴⁷⁷ A.g.e. s. 15-17.

⁴⁷⁸ A.g.e. s. 17.

⁴⁷⁹ Asr 103/1-3

⁴⁸⁰ Ekinci, *Dinî Lügat*, s. 42.

⁴⁸¹ A.g.e. s. 16.

⁴⁸² Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 145.

Kapıları Açmak hikâyesinde “sabırla olurmuş koruk helva”⁴⁸³ ifadesinin tekrarlandığını görmekteyiz. İfadenin kullanıldığı bölümde tasavvufi bir muhteva olmasa dahi gündelik sohbet içinde sabrın önemine vurgu yapılması dikkate değerdir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Kutlu, satır aralarında dahi sabrı tavsiye eder.

Huzursuz Bacak hikâyesinde askerlikte en büyük silahın sabır olduğu söylenir ve sabrın insanı olgunlaştırdığı nakledilir; “O genç nefsin sabır ile terbiyesi kişiyi pişirir; giderken yere-göğe sığmayan delikanlı dönüp geldiğinde bakarsınız durmuş-oturmuş, ağırbaşlı bir insan olmuş.”⁴⁸⁴ Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde hayata tasavvuf penceresinden baktığını göz ardı etmediğimizde buradaki sabır bahsi bizi tasavvufi düşünceye sevk etmektedir. Tasavvufta da bu böyledir. Sabrın iki yönünden bahsetmek mümkündür. İlk yönü, Allah’tan gelene rıza noktasında gündelik yaşantı içinde gösterilen sabırdır. Hayatın içindeki sıkıntılara sabredildiğinde bu sabrın mükâfatı olacaktır. Hikâyedeki sabır bahsini bu kategoride değerlendirmek mümkündür. İkinci yönü ise tasavvufun adabı olarak seyr-i sülûkta müridin gösterdiği sabırdır. Yunus’un sabırdır, Hüdâyi’nin sabırdır.⁴⁸⁵ Tasavvufta hizmet nefsin eğitimi bakımından son derece önem taşır. Mürit dergâhta ihvana ve şeyhine hizmet ederek nefesine başkaldırmış olur. Dolayısıyla hikâyede bahsedildiği gibi tasavvufi eğitimde nefis, sabır ile terbiye edildiğinde pişer. Ve dergâha girerken ham olan nefis dergâhtan çıkarken pişer, yanar.

Aynı hikâyede Kemal’in ısrarıyla, daha fazla kazanç ve daha iyi bir kariyer vaadiyle kendi şirketinde çalışmaya razı ettiği Halil’in verilen vaatler gerçekleşmediği için sıkıntılı olduğunu görmekteyiz. Halil derdini anlattığında ise Ömer, sabretmesini tavsiye eder.⁴⁸⁶

Zafer Yahut Hiç hikâyesinde “sabır ile olurmuş koruk helva”⁴⁸⁷ ifadesi tekrar edilir. Yazarın aynı ifadeyi tekrar tekrar kullanması, sabrı tavsiye etmesi, sabrın önemini idrâk ettiğini ve bu düşüncesini okura da farklı şekillerde, farklı kurgularla aktardığını göstermektedir.

Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesinde sabrın nihayetinde mükâfatın olacağı “sabreden derviş muradına ermiş”⁴⁸⁸ şeklinde ifade edilmiştir. Çünkü “Allah

⁴⁸³ Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 66.

⁴⁸⁴ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 29.

⁴⁸⁵ Konuyla ilgili verilebilecek pek çok örnek vardır. Bahsi geçen sûfiler seyr-i sülûkta uzun yıllar sabrederek, hizmet ederek velilik mertebesine ulaşmışlardır. Yunus Emre’nin dergâha yıllarca odun taşıyarak hizmet ettiği, Aziz Mahmut Hüdâyi’nin mürşidine abdest suyu taşıyarak hizmet ettiği bilinmektedir.

⁴⁸⁶ A.g.e. s. 101-103.

⁴⁸⁷ Kutlu, *Zafer Yahut Hiç*, s. 187.

⁴⁸⁸ Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, s. 60.

sabredenlerle beraberdir.”⁴⁸⁹ Dolayısıyla sabredenler aynı zamanda Allah’ın muhabbetine ve inayetine mazhar olacaklardır. O sebeptendir ki, yazar mütemadiyen sabrın sonunun selâmet olacağını vurgular.

Hesap Günü hikâyesinde “fakir sabredecek, zengin şükredecek”⁴⁹⁰ ifadesi yine tasavvufi düşüncenin yansıtılmasıdır.

“Bütün dünya; azıyla çoğuyla, acısıyla tatlısıyla, başıyla sonuyla, her şey, ama her şey, Allah'ın kulu imtihan etmesi ve denemesi içindir. Bütün bu deneme ve imtihan vesileleri iki noktada toplanır. Sabır ve şükür. Kul, ya nimete şükreder ya da musibete sabreder”⁴⁹¹

Kur’an-ı Kerim’de fakirliğin imtihan olduğu bildirilir; “Andolsun ki biz sizi, biraz korku, biraz açlık, mallardan ve canlardan biraz eksilterek imtihan ederiz. Sabredenleri müjdele.”⁴⁹² Rivayet edilen bir hadiste de “sabırlı fakirler kıyamet günü Allah Taâla ile bulunacaklardır”⁴⁹³ müjdesi yer alır.

Tirende Bir Keman hikâyesinde “ya tahammül ya sefer”⁴⁹⁴ düşüncesine yer verilir. Hikâyenin devamında Sabır Anne ölüm karşısında “Hepimizin gideceği yer orası oğlum, sabretmek lazım, Allah imandan ayırmasın”⁴⁹⁵ diyerek Allah’tan gelene rıza gösterir. Ruveym’e göre, “sabır şikâyeti ve sızlanmayı terk etmektir.”⁴⁹⁶ Burada da Sabır Anne, adıyla müsemma olarak sabrı tavsiye eder. Aynı zamanda Ruveym’in yani bir mutasavvıfın bakış açısına sahiptir.

Nur hikâyesinde yazarın sabır göstermeye verdiği önemin, tasavvufi bakış açısından dolayı olduğunu daha açık bir şekilde görmekteyiz. Nur, müşidini bulmak için yola çıkarken, onu Virane Şeyhi Beşir Efendi’ye yönlendiren zât: “Sabredeceksin, tekkeyi bekleyen çorbayı içer, unutm”⁴⁹⁷ diyerek sabrın müritlikteki önemini hatırlatır. Nur’un istediğine ulaşması ancak sabırla mümkün olacaktır. Nur, müşidini bulduktan sonra da kendisine yine sabretmesi gerektiği söylenir;

“— Allah nasip edecek, o zamana kadar sabredeceksin. Yunus’un dergâha yirmi yıl odun taşıdığını, bu zaman zarfında hiç eğri odun getirmediyini bilirsin. Bu bir menkıbedir. Olmuş veya olmamış, mânası ne?”

⁴⁸⁹ Bakara 2/153

⁴⁹⁰ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 9.

⁴⁹¹ Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 852.

⁴⁹² Bakara 2/155

⁴⁹³ Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, s. 359.

⁴⁹⁴ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, s. 53.

⁴⁹⁵ A.g.e. s. 102.

⁴⁹⁶ Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, s. 267.

⁴⁹⁷ Kutlu, *Nur*, s. 173.

— Siz buyurun.

— Şu. Sabır, sadakat, hizmet, hürmet. Dervişliğin ilk şartı sabır.⁴⁹⁸

İyiler Ölmez hikâyesinde Civan'ı evlendirme vakti gelmiş olmasına rağmen maddiyat önemli bir problemdir. Bunun üzerine “sabredeceğiz, görelim Mevlâ neyler”⁴⁹⁹ denilerek sabrın sonunda mükâfatının olacağı ümit edilir.

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde yazar, tasavvufi bakış açısıyla acıya sabır, nimete şükür⁵⁰⁰ gerektiğini söyler. Hikâyede, karısından boşanma kararı alan Murat'ın da üzüntüyle birlikte Allah'tan sabır dilediğini görmekteyiz.⁵⁰¹

Sevincini Bulmak hikâyesinde tasavvufun şeklinin değil muhtevasının önemli olduğu vurgulanır. Tasavvufi ahlâkın hayata sirayet etmesi gerekir. Sabır, tasavvufta en önemli unsurlardan biridir. Yazar da bunu, hidayete ermenin bir anda olmayacağı ve sabır gerektirdiği ifadesiyle aktarmıştır.

“İyi de ‘Hidayet, hemen şimdi’ denmez ki? Şeyhin elini tutmakla da olmaz böylesi.

Nasıl olur peki? Bir insana hidayet nasıl gelir?

Cevabı olmayan sorular bunlar. Sorma. Yürüyecek yolu göstermiş kitap. Kılavuz Peygamber. Belaya sabır, nimete şükür.”⁵⁰²

2.12. Sır

Arapça kökenli olan sır kelimesi, tasavvufta “Hakk'ın gâib hale getirip halka bildirmedigi”⁵⁰³ bilgiler manasındadır. “Sır kelimesi tasavvufta ‘sadece Allah'ın bildiği ya da az sayıda insan tarafından bilinen özel bilgi’ ve ‘ruhun bir idrak mertebesi’ olmak üzere iki anlamda kullanılır.”⁵⁰⁴ Dolayısıyla sırrı, ehline malum olan özel bilgiler olarak tanımlamak mümkündür.

“*Sır* üç kısımdır: İnsanın sırrı; ruhtan daha latif olan bir emanettir, ruh da kalbden daha lâtifdir. {İkincisi} eşyânın sırrı; isimlerin mazharının vechidir. {Üçüncüsü olan} Allah'ın sırrı ise, O'nun sadece enbiyâ ve evliyanın büyüklerine muttali kıldığı sırdır. (*Cami*, 63)”⁵⁰⁵

⁴⁹⁸ A.g.e. s. 201.

⁴⁹⁹ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 67.

⁵⁰⁰ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 84.

⁵⁰¹ A.g.e. s. 43.

⁵⁰² Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 242.

⁵⁰³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 317.

⁵⁰⁴ Tosun, “sır”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXVII, 2009, s. 115.

⁵⁰⁵ Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 910.

Hikâyelerinin bütününden tasavvuf terminolojisine vakıf olduğunu gördüğümüz Kutlu, sır kavramını da tasavvufi boyutu ile hikâyelerine sindirmiştir. “Hz. Peygamber’in ‘Rabbim bana eşyanın hakikatini göster’ (*Rabbi! Erini’l-eşyâe hiye*)”⁵⁰⁶ sözünü çıkış noktası alan yazar, karakterlerini de eşyanın hakikatine vakıf olma isteğiyle kurgular. Sır kavramı hikâyelerde iki yönüyle karşımıza çıkmaktadır. İlk yönü, hayatın sırrına yani zahirin ardındaki sırra/eşyanın hakikatine muvaffakiyet talebidir. Sırın diğer bir yönü ise karakterlerin sırrolmasıdır.

Kutlu’nun *Yoksulluk İçimizde* hikâyesinde ilk olarak Süheylâ ve annesinin sırrolduğunu görürüz. Evlerini sattıktan sonra nereye gittiklerini, akıbetlerinin ne olduğunu bilen kimse yoktur.⁵⁰⁷ En nihayetinde bir kurmaca bir eser olsa da yazar ilahi bir tavır göstermez ve karakterlerinin akıbetiyle ilgili bir bilgi vermez.

Bu Böyledir hikâyesinin sembolik anlatımından sır kavramı da nasibini alır. Süleyman’ın okul yıllarından verilen örneğin devamında, okuyucunun zihnini hazırlamak olarak yorumlanabilecek, hayatın sırrına ufak bir temas vardır.

“Lakin felsefeden yine kaldım.

Bu böyledir. Yaz tatillerinde tuğla ocaklarında çalışan cılız çocuklar, dul karı yetimleri, bir kötü tavşanı bile vuramayan askerliğini yapmış banka memurları, adı Süleyman’a çıkmışlar, hep felsefeden kalırlar.

Hayatları kayar.

Hayatın bir tarafa doğru kayması hep bir sır olarak kalacaktır.”⁵⁰⁸

“Okulda felsefeden (ki felsefe hocası da ayaşım tekidir) hep kalan Süleyman’ın lunaparktan bir türlü çıkamaması, düşünerek bu dünyaya akıl sır erdiremeyeceğini imler.”⁵⁰⁹ Kutlu, bu temasın devamında “hayatın sırrı”nın Kur’an-ı Kerim okuyarak anlaşılabilirliğini reçete eder.

“Kur’an’ı kerimi okudukça o senin gören gözün, duyan kulağın olur, unutma. Unutmam diyor Süleyman. Dağa taşa bakarsın, şu gördüğün çiçeklere, sokaktan geçen adamlara, her şeye, her şeye. Bu çiçek neler söylüyor, bu adam nereye gidiyor, bu taşı buraya niçin koymuşlar hep anlarsın. Gece ile gündüz, uyku ile uyanıklık, hayatla ölüm birleşir. Dünyada niçin varsın, anlarsın. Okudukça açılırsın. Açılırsın ne demek?

⁵⁰⁶ Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, s. 23.

⁵⁰⁷ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 99.

⁵⁰⁸ Kutlu, *Bu Böyledir*, s. 12.

⁵⁰⁹ Handan Acar Yıldız, “Geleneğin Anlatımında Üst Kurmaca ve Sembol: Kambur Hafız ve Minare, Bu Böyledir”, *Hikâyemizin Türküsü: Mustafa Kutlu Hikâyeciliği Çalıştayı Bildiri Kitabı*, (Haz. Serkan Akdeniz, Talip Avcı) Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı Yayın no:43, 2019, s. 82-83.

Ayakbağı olan şeylerden kurtulursun bir, bir.

Gittikçe hafiflersin. Hafiflersin ne demek?

Biri sana ağır söz söyler, biri sana ağır bir yük yükler, biri seni över de göklere çıkarır, biri sana mani olmak ister, biri seni çekip götürmeye çalışır, biri önüne engeller yığar, bir başkası para yığar, biri der ki aç kalırsın, biri der ki yapamazsın, biri der ki olmaz, imkânsız.

.....

Bütün bunları aşarsın anlıyor musun?”⁵¹⁰

Sır hikâyesinde sır unsuru, hikâyenin adından itibaren bütününe sinmiş bir unsurdur. Yazarın daha hikâyenin başında müridinden el alan müridin bu görüşme esnasında neler yaşadığının, hangi makama, hangi mekâna geçildiğinin hâl ehline malum olduğunu ifade ettiğini görmekteyiz.⁵¹¹ Bu görüşme neticesinde efendisinden postu devralan mürit artık yeni müşittir. Kendisine özel inşa edilen yeni tekkede, cennetten haber gelecekmişçesine hazırlıklar yapılırken aynada kendisine bakarken yine hal ehline malum olan görüntülerin yansımasına vakıf olmuştur.

“Aynada bakarken kendime, nasıl bir fütuhat olmuş ki, kalbimin içini de görüverdim.

Orada ne gördüm, onu burada söyleyemem. Hâl ehli bilir.

Cübbemi çıkardım, yavaşça sarığımı yere koydum. Tekkeden çıkıverdim.

Ardımdan ‘Efendi sırroldu’ demişler.”⁵¹²

Kutlu yeni müşidin kalbinin içinde gördüğü sırrı, hikâye de olsa açığa vurmaz. Ehline malum olan sırdır o. Kutlu’nun tavrı, Gazali’nin sır hususundaki görüşüne paralel bir tavidir. Gazali *İlcam’ul-avam* eserinde, dalgıcın denize girip inci çıkarması tabii bir durumken yüzme bilmeyen kişi için bunu yapmanın bir felaket olacağı örneği üzerinden ârifler için çok faydalı olan ilâhi sırların ve yüksek marifetlerin halk için zararlı olabileceğini ifade eder.⁵¹³ Kutlu da hal ehline malum olan sırrı, hikâye olsa dahi ifşa etmez. Çünkü sufilere göre kişilerin kalpleri sırların mezarıdır, sır kalpte ölür ve dışarı çıkmaz.⁵¹⁴ Müşidin sırrı yine sırrolmasıyla muhafaza edilir. Süheylâ’dan sonra müşit de sırrolmuştur.

⁵¹⁰ Kutlu, *Bu Böyledir*, s. 42.

⁵¹¹ Kutlu, *Sır*, s. 10.

⁵¹² A.g.e. s. 22.

⁵¹³ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 21.

⁵¹⁴ Kuşeyri, *Risale*, s. 182.

Aynı hikâyede “benim servetim kitaplarım”⁵¹⁵ diyen karakterin görünenin ardındaki sırra kitaplarını feda ettiğini görmekteyiz. Tasavvuf tarihinde “mürekkep hokkalarını kırmak, kitapları yırtmak kimi mutasavvıflarca sûfilîğin ilk adımı olarak kabul edilmiştir.”⁵¹⁶ Hikâyedeki karakter de sufîliğin ilk adımı olarak kitaplarını suya atar.⁵¹⁷ Maksadı ise kitaptan daha ötesini görebilmektir:

“Belki Efendi bana kitaptan ötesini gösterecek...

Belki de kitabın gösterdiğini ama benim göremediğimi gösterecek”⁵¹⁸

Uzun Hikâye'de hayatın anlaşılmaz bir sır olduğunu söyleyen Kutlu⁵¹⁹, *Mavi Kuş* hikâyesinin daha ilk sayfalarında ayna metaforunu kullanarak asıl sırrın görünenin ardındaki manalarda gizli olduğunu ifade eder.

“Aslolan ayna camının ardına sürülen sırda. O sır olmasa kendimizi adi bir cam karşısında bulacağız ve hiçbir şey göremeyeceğiz.

Sır bize bir kapı aralıyor.

İşte diyor, sen busun.

Ama insan sadece kaştan, gözden, gövdeden mi ibaret? Ayna dediğin, taş toprağı, evi sokağı da gösteriyor. Mühim olan bu vücudun içini görebilmek. Kalbin aynasında ne var, ona ulaşabilmek.

Ne demişler; ‘Kendini bilen, Rabbini bilir’”⁵²⁰

Kutlu, bu kısacık bölümde tasavvufun muhtevasını özetlemiştir. Hikâyede “zâhire değil batına bakmak lazım”⁵²¹ diyen Kutlu, âlemin sırlarla dolu olduğunu bilincinde ve görünenin ardındaki sırda ısrarcıdır. Bu sırrın kolay elde edilemeyeceğini, elde etmek için özel bir terbiye gerektiğini ve bu terbiyenin de ruh terbiyesi olduğunu ifade eder.⁵²² Ruh terbiye, hiç şüphesiz tasavvufun muhtevasını oluşturur. Ruhunu diğer bir ifadeyle nefsin terbiye, Allah’a yakınlaşmaya ve Allah ile kul arasındaki perdelerin kalkmasına, zâhirin ardındaki batına yani sırra ulaşmaya vesile olur. Hikâyenin bidayetinde ayna metaforuyla okuyucunun zihnindeki kapıyı aralayan Kutlu, hikâyeyi nihayete erdirirken, ayna metaforunu tekrar kullanarak adeta okurları sırrın peşinden gitmeye teşvik etmektedir. Aynada oluşan görüntünün, arkasını kaplayan sır vasıtasıyla olduğunu bir kez daha ifade

⁵¹⁵ Kutlu, *Sır*, s. 47.

⁵¹⁶ Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, s. 52.

⁵¹⁷ Kutlu, *Sır*, s. 54.

⁵¹⁸ A.g.e. s. 51.

⁵¹⁹ Kutlu, *Uzun Hikâye*, s. 12.

⁵²⁰ Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 15.

⁵²¹ A.g.e. s. 74.

⁵²² A.g.e. s. 74.

ederek bu sırrın bütün insanı ve hayatın her yanını kuşattığını ifade eder.⁵²³ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet* kitabının “Gönül” başlıklı denemesinde, ayna metaforunun kaynağının tasavvuf olduğuna işaret eder:

“Dinî-tasavvufî edebiyat verimlerinde gönülün Divan edebiyatında olduğu gibi pek çok şeye teşbih edildiği görülür. Ancak bunlar içinde tasavvuf düşüncesinin sembolik ifadesinde yer alan ayna unsuru çok kullanılır. Ayna nasıl ışığı aksettirirse, gönül de tevhid sırrını, iman nurunu yansıtır. Ayna vahdetin, toz ise kesretin remzidir. Ayna tozlandığı zaman nasıl bakanı göstermezse, gönül de tozlandığı yani hakkı, hakikati unutup bu fâni âleme daldığı zaman ilâhi tecelliye mazhar olamaz. Gönül aynasını temizlemek, cilalamak gece gündüz Allah’ı zikir ile gerçekleşir. Böyle parlak gönüllere aşk dolar. Aşkla dolu gönül her an diridir.”⁵²⁴

Rüzgârlı Pazar hikâyesinde Cesur ve Nimet’in evliliğinde aktif rol oynayan doktor, onların evlerini baştan ayağa döşer ve bir yıllık kirasını peşin vererek iş yapmaları için dükkân kiralar. Doktorun yaptıklarını görüp imrenen toptancı, boş rafları mallarla doldurarak genç çifte destek olur.⁵²⁵ Kutlu’nun “Hazret-i Doktor” olarak nitelediği doktor karakteri de yaptığı iyilikler sonrasında diğer karakterler gibi sırr olur.

“Hazret-i Doktor bütün bu güzellikleri bahar dalları gibi Rüzgârlı Pazar’ın üzerine serpip ortalıktan sırroldu.

Kimdi, neydi, zaten bilinmiyordu.

Hakkında söylenenler birbirini tutmuyordu.

Hele bu hadiseden sonra iyicene kırklara karıştı sanki.”⁵²⁶

Huzursuz Bacak hikâyesinde, “Eskiler ‘Harabat ehline hor bakma şakir / Hazineye malik viraneler var’ demişler”⁵²⁷ ifadesi yazarın tasavvufî düşüncesinin doğrudan yansıtıldığı bir ifadedir. *Mavi Kuş* hikâyesinde de aynı ifadeyi⁵²⁸ kullanan yazar, okuru bu ifade üzerinde düşünmeye sevk etmektedir. Beyit, içerisinde çok derin anlamlar ihtiva eder. Rivayet edilir ki, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri’nin Zakir ve Şakir adında iki oğlu bulunmaktadır. Zakir, günün büyük bir kısmını meyhanede geçirir. Şakir ise aksine dindardır. İbrahim Hakkı Hazretleri, oğlunun meyhane borcunu ödemek üzere meyhaneye gittiğinde Zakir’in şarap içtiği fiçimin ertesi gün eksilmediğini, dolu olduğunu öğrenir. Böylece Zakir’in ermiş olduğuna kanaat getirir. Bir gün oğullarını imtihan etmek için onlarla birlikte kaleye çıkan İbrahim Hakkı Hazretleri, Önce Şakir’e, “kendini burçtan

⁵²³ A.g.e. s. 207.

⁵²⁴ Kutlu, *Vatan Yahut İnternet*, s. 193.

⁵²⁵ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 180.

⁵²⁶ A.g.e. s. 181.

⁵²⁷ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 56.

⁵²⁸ Kutlu, *Mavi Kuş*, s. 9.

aşağı at ki kırklara karışasın” der. Şakir babasının isteğini yerine getiremez ancak Zakir hiç gözünü kırpmadan kendisini kalenin burcundan aşağı atar. Tam o sırada geçen otuz dokuz güvercine Zakir ilave olur ve kırk olurlar. Böylece Zakir kırklara karışmış olur. İbrahim Hakkı Hazretleri Şakir'e hikâyede geçen bu beyiti söyler: Harabat ehline hor bakma Şakir/Defineye malik viraneler var. O günden sonra kırklara karışmış olan Zakir'i kimseler göremez. Zakir de sırr olur.

İbrahim Hakkı Hazretleri ve oğullarının yaşadıkları, muhtevası itibariyle Sultan Murat Han ve Nalıncı Baba kıssasını hatırlatır. Sultan Murat Han, gördüğü bir rüya üzerine veziriyle birlikte tebdil-i kıyafet gezerken Unkapanı civarında yerde yatan bir ceset görür. Kim olduğunu sorduğunda kırk yıllık komşuları ayyaşın biri olduğunu, Azaplar Çarşısı'nda çalışan iyi bir sanatkâr olduğunu, çok iyi nalın yaptığını ancak kazandıklarını içkiye, fuhşa harcadığını ve evine şişe şişe şarap taşıdığını söyler. Cami cemaatinden de değildir. Halkın cenazesini kaldırmaması üzerine padişah “bizim teb'amızdır” diyerek defin işini –gördüğü rüyanın da tesiriyle- bizzat yapmak ister. Fatih Camii'nde vezirle birlikte naaşı yıkadıktan sonra ailesini araştırır ve hanımını bulunca işin aslını, rüyanın hikmetini de anlar. Hanımı, Nalıncı Baba'nın kimin elinde şarap şişesi görse Ümmet-i Muhammed içmesin diye elindekini avucundakini verip satın aldığını, sonra getirip helaya döktüğünü söyler. Mezkur kadınların ücretlerini ödeyip eve getirdiğini, kendisinin onlara menkıbeler anlattığını, Mızraklı İlmihal ve Hücet-i İslam okuduğunu söyler. “Öyle bir imamın arkasında durmalı ki, tekbir alırken Kâbe'yi görmeli” diyerek hep uzak mescitlere gittiğini söyler. Hanımı, böyle giderse komşuların kötü belleyeceğini ve cenazesinin ortada kalacağını söyler. Kimseye zahmetim olmasın, diye mezarını kendi kazdıktan sonra iş mezarla bitiyor mu, seni kim yıkasın, kim kaldırsın? Diyen hanımına “Allah büyüktür hatun, padişahın işi ne?” diyerek cevap verir. Her iki kıssa da görünenin ardındaki manaların farklı olabileceğini ve insanın da esasen bir sır olduğunu somut bir şekilde anlatması bakımından önemlidir.

Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı hikâyesinde Kutlu, hikâyedeki karakterinin hayatına dair tüm detayları vermez, mahrem noktaları meçhul bırakır. Gerçeğin ne olduğunun ve eşyanın hakikatinin bilinmediğini söyleyen yazar “hayata ve kendimize dair o kadar meçhul var ki, hangi birini dile getirelim?”⁵²⁹ sorusuyla bu sırları ifadeye kuvvetin ve muhakkak idrakin yetmeyeceğini vurgular. Hikâyede kullanılan ney

⁵²⁹ Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, s. 102.

mazmunu⁵³⁰ -sırla ilgili- tasavvufî düşüncenin yansıtılması noktasında önemlidir. Rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) ilâhî aşkın sırrını Hz. Ali'ye söyler. Bu sırrın yükü altında ezilen Hz. Ali, kör bir kuyuya sırrı anlatır. Kör kuyu, sır ile çoşup köpürerek taşar ve etrafındaki suda kamışlar yetişir. Oradaki bir çoban kamışlardan birini keserek muhtelif yerlerden delip üflemeğe başlar. Neyden çıkan, kalplere çoşku ve heyecan veren bu ses ilâhî sırrı anlatır.⁵³¹ Hikâyede de Sami Bey, ney sesini duyduğunda karanlık odada bir köşeye ilişerek fânî dünyadan çıkar ve öte dünya düşlerine dalar.⁵³²

Zafer Yahut Hiç hikâyesindeki Ceneviz karakteri de sırrolan, akıbeti meçhul kalan karakterdir.⁵³³

Kutlu, *Hayat Güzeldir* hikâyesinde hayatın içindeki esrar-ı ilâhiyeyi farklı kurgularla yansıtır. Çiçeklerin zikre iştirak ettiğini⁵³⁴, insanlarla konuştuğunu⁵³⁵ bu hikâyede görmemiz mümkündür. Bunlar hiç şüphesiz hayatın içinde gözle görünmeyen ancak var olan esrar-ı ilâhiyedir. Kutlu'nun bunları yazarken tasavvufu kaynak aldığını, olayların muhtevası itibariyle menkıbeleri hatırlatmasından da anlayabilmekteyiz. Rivayet edilir ki; Üftâde Hazretleri'nin müridi olan Kadı Mahmud ve bütün dervişler, mürşitlerinin emri üzerine kırın en güzel yerlerini dolaşarak hocalarına birer demet çiçek getirdiler. Ancak Kadı Mahmûd sapı kırık solgun bir çiçekle gelir. Üftâde Hazretleri solmuş çiçekle gelmesinin nedenini sorduğunda Kadı Mahmud “hangi çiçeğe koparmak için elimi uzattıysam onu ‘Allah Allah’ diyerek Rabbini tespîh eder bir hâlde buldum. Gönlüm zikirlerine mânî olmaya râzı gelmedi. Ben de tesbîhine devam edemeyen bu çiçeği getirmek zorunda kaldım” cevabını verir. Üftâde Hazretleri “bundan sonra ismin Hüdâyî olsun. Ey Hüdâyî! Bu kır gezisinden yalnız sen nasiplenmişsin” der. Nasiplenmekten maksat sırta muvaffak olmaktır.

Anadolu Yakası hikâyesinde zahire değil batına bakmak gerektiğini söyleyerek yine sır kavramına temas eden yazar, “içe dönük ve derin”⁵³⁶ ifadesiyle tasavvuf dilini kullandığını beyan eder. Kutlu'ya göre içteki değer, kalbin safiyetinde, ahlakta, takvada, merhamette, şefkatte, hürmet ve hizmette saklıdır.⁵³⁷

⁵³⁰ A.g.e. s. 126.

⁵³¹ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 358.

⁵³² Kutlu, *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*, s. 126.

⁵³³ Kutlu, *Zafer Yahut Hiç*, s. 88.

⁵³⁴ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 127.

⁵³⁵ A.g.e. s. 66.

⁵³⁶ Yazarın müstakil olarak yazdığı “İçe dönük ve Derin” başlıklı denemesi için bkz: Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, s. 15-17.

⁵³⁷ Kutlu, *Akasya ve Mandolin*, s. 17.

“Öbürü taşrayı övüyor. Şöyle ‘Küçük ve sıcak. Yoksul ve samimi. İçedönük ve derin. Taşranın âhengi bir yeraltı nehri gibidir. Üstündekileri besler büyütür ama gücünün sırrını açığa vurmaz. O sebepten zahire değil batına bakmak lazımdır.’

Muzo anlayışla gülümsüyor.

— Bu arkadaş tasavvuf dilini kullanıyor. ‘İçedönük ve derin’ şairane bir laf.”⁵³⁸

Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesinde geleceği Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği,⁵³⁹ *Nur* hikâyesinde ise kıyamet vaktinin Allah’tan başka kimse tarafından bilinmediği⁵⁴⁰ ifadeleri insan aklının sınırlı olduğu ve hayata dair bilinmeyenlerin, sırların olduğunu anlatır niteliktedir.

Nur hikâyesinin devamında sır kavramı, Nur ve Sinan’ın sohbeti vasıtasıyla tartışılmıştır.

—“Şimdi Cenab-ı Hak buyurdu ki: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım. Melekler: bizler hamd ile seni tesbih ve takdis edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacağın, dediler. Cenab-ı Hak onlara, ‘Sizin bilemeyeceğinizi ben bilirim’ diye cevap verdi.

Bir başka ifade de şudur: ‘Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım’, şeklindedir.

...

— Meselâ ‘yeryüzünde fesat çıkaracak.’ Meleklerin ifadesi bu. Daha insan yok ortada, nereden biliyorlar bunu?

— Levh-i Mahfuz’da yazılıdır, oradan olabilir.

— Ayrıca Cenab-ı Hak ‘Sizin bilmediğinizi ben bilirim’ diye bir sır veriyor. Bunu bilmiyoruz.

— Hikmetinden sorulmaz. İslam teslim olmak demek. Fazla eşleme. Hem kuzum sen neyin peşindesin?

Nur duraksadı, sonra kararlı bir sesle:

— Hakikatın, ruhun, kalbin. Kur’an’ı Kerim’in merkez kavramları sır dolu.

...

— Cenab-ı Hakkı’nın veli kulları eşyanın hakikatına vakıf mıdır?

— Öyledir mutlaka. Allah dilediğine hidayet verir.

— Dua et bana da versin.”⁵⁴¹

⁵³⁸ Kutlu, *Anadolu Yakası*, s. 130.

⁵³⁹ Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, s. 80.

⁵⁴⁰ Kutlu, *Nur*, s. 71.

⁵⁴¹ Kutlu, *Nur*, s. 94.

Nur ve Sinan'ın sohbeti sırasında yine sohbetin merkezinde sır kavramının olduğunu görmekteyiz.

— Mealen söylüyorum. Âyette şöyle geçiyor: ‘Sana ruh hakkında sorarlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindedir. Size ancak az bilgi verilmiştir.’

— Bu da bir sır işte.

— Öyle.

— Bir de şu var. Ki bunu anlamak mümkün değil.

— Nedir?

— ‘Ona kendi ruhumuzdan üfledik.’”

Hikâyede, yaratılışa ve hayata dair sırların olduğu ifade edilmekle birlikte, sırrın merkezinin kalp olduğu ve sırları mükâşafenin kalple olacağı görüşüne yer verilir. Mükâşefe ise tasavvufî eğitimle mümkün olacak bir haldir. Âyet ve hadisleri referans göstererek işlenen bu görüş, hikâyede Nur'un tefekkürü sırasında kendisine yer bulur.

“Bu aralar ‘Kalp’ meselesine takıldı. Önce ilgili ayetleri bulup defterine not etti

Allah kimi doğru yola iletmek istiyorsa onun kalbini İslam’a açar. Kimi de saptırmak istiyorsa kalbini daraltır. (Enam)

Hakkında bilgi edinemediğin şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül (kalp) hepsi ondan sorumludur. (İsra)

Hiç yeryüzünde dolaşmadılar mı? Zira dolaşsalar elbet düşünecek kalpleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki gözler kör olmaz lakin göğüsler içindeki kalpler kör olur. (Hac)

Nur bu ayetin altına şu notu düştü: ‘Düşünecek kalpleri olurdu’. Demek ki kalp ile akıl birlikte ele alınacak, bu konuda derinleşmek lazım. Cenab-ı Hak ‘Mümin kululumun kalbine sığıdım’ diyor. Bunu da düşünmeli. Aşağıdaki ayetler de bu konu ile ilgili.

Kalpleri var ama onunla bir şey anlamıyorlar. (Araf)

Akletmek için onlarda kalp yok mu? (Hac)

İman kalptedir. (Mücadele)

Not: Demek ki kalp idrak, ilim, marifet aracı. Bu konumu ile aklın önünde.

Cebrail Kur'an'ı Hz. Peygamber'in kalbine indirmiştir. (Bakara-Şuara)

Nur'un notları devam ediyor: ‘Kur'an-ı Kerim’de kalbin körlüğünden (Kalp gözü diye bir şey var ya) kasvetinden, taşlaşmış olduğundan, mühürlendiğinden, üstüne perde çekildiğinden bahis var. Kalbin hem iman hem inkar mahalli olduğu söyleniyor. Keşif ve marifetin kaynağı da kalptir.

Sufiler Cenab-ı Hakk'a kalp ile yakınlaşılacağını söylüyor. Dini hakikatler ve sırlar ancak kalp ile bilinir (Allah bildirir, ilham eder). Akıl bu alanda yetersizdir.

Kalbi temizlemek lazım. Tasavvuf bunun eğitimini verir. Nefis terbiyesi ihlas, amel, İBADET, ahlak ile gerçekleşir. Ancak kalp aklın karşıtı değildir. Bir yere kadar akılla iç içedir. Akletme kalbin bir işlevidir (Buralar muğlak işte. Bir kâmil kişi bulup sormak lazım). Gazali kalp, ruh, akıl ve nefsin farklı anlamları olduğunu aynı zamanda bunların Rabbani latife denilen kavrama delalet ettiğini, insan hakikatinin de bundan ibaret olduğunu söylüyor. İnsanı diğer canlılardan ayıran, sorumlu kılan budur. Kalbin gayb âlemine bakan gözü (Kalp gözü) açılınca bu gözle edinilen bilgilere marifet, irfan, ilham, ledünnî ilim denir. Sufiler kalbin mertebeleri olduğunu söylüyor.

Demek ki eğitim şart.

Benim gönül gözüm açık değil. Kalbim de kapalı. Ruh'u merak ediyorum mesela ama şöyle bir âyet var: 'Sana ruh hakkında sorarlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.'⁵⁴²

Sır ile ilgili âyet ve hadiseler ekseninden olan tefekkür, hikâyenin devamında tasavvuf klasiklerinden *Kuşeyri Risalesi*'nden "kalp" bahsi ile devam eder. Nur, *Risaleden* okuduklarını defterine not eder:

"Tasavvufta marifet, irfan, hakikat, sır, keşf, ilham, firaset gibi mistik bilgilere delalet eden unsurlar var. Vecd ve cezbe halinde kalp gözü açılan sûfi, bu pencereden gayb âlemini ve ilahî tecellileri seyrederek. Dini yaşamaya hal, dini yaşayarak öğrenmeye marifet denir (mistik tecrübe).

...

Cafer Sadık demiştir ki: 'Sonra yaklaştı ve görüldü' (Necm) âyetinde kim Peygamber cismi ile Allah'a yaklaştı mânasını vehmederse yanılır. Yaklaşma kalp iledir. Kalp Allah'a yaklaştıkça Allah o kalpten maddeye ait dünyevî bilgileri uzaklaştırır. Burada maddi mânada yaklaşma ve uzaklaşma söz konusu değildir.'⁵⁴³

Okuduğu yerde geçen; kulun kalbine doğan şeyi kalp kulağı ile dinlemesi gerektiği ifadesini de anlayan Nur, acziyetini farkederken bu manayı idrakinin ancak Cenab-ı Hak ilham ederse mümkün olacağını kabul eder.⁵⁴⁴ Okumalarının devamında "nur"un da bir sır olduğunu anlar.

"Abdullah Antâki diyor ki: 'Yakînin küçük bir parçası kalbe ulaştıkça içini nur ile doldurur, orada bulunan şüpheleri dağıtır. Bunun için kalp şükür duygusu ile ve Allah korkusu ile dolar.'

Nur lügate bakarak 'yakîn'in ne olduğunu öğrenmek istedi. Lügat şöyle diyor: 'Kat'î ve zaruri bilgi. Zıttı zan, şek ve şüphedir. Tasavvufa göre kalbe atılan bir nurdur, kul bu nur ile Allah'tan başka her varlığın mecazi ve gölge bir mevcudiyeti olduğunu görür. Allah'tan başka hakiki bir fâil ve müessir olmadığını idrak eder.'

⁵⁴² A.g.e. s. 163-165.

⁵⁴³ A.g.e. s. 165-166.

⁵⁴⁴ A.g.e. s. 167.

Nur kitabı bir yana bıraktı.

Kendi kendine ‘Herhalde kendi adımdan başlamam lazım. Nur, her yerde nur. Nedir bu nur? Herhalde bildiğimiz ışık değil. Bu da bir sır. Kul olarak bizler aklımızla bu sırları çözemeyiz. Bize düşen sürekli dua hali. Zaten her Fatıha okuyuşumuzda bunu tekrar etmiyoruz.’

‘İlahi ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. Bize doğru yolu göster.’

Nur Kuşeyri’den not çıkarmayı bıraktı. Kitap baştan başa kalp ile dolu. Tasavvuf kalpte başlayıp kalpte bitiyor.”⁵⁴⁵

Nur’un ifadelerinden açıkça görülmektedir ki yazar, hikâyeyi tasavvuf ekseninde kurgulamıştır. Bu bağlamda hikâyedeki isim seçimi de tesadüfi değildir. Zira yazar da bir söyleşisinde okurun isimden etkileneceğini söyleyerek hikâye isimlerinin seçimine dikkat çeker;

“Bence ilk cümle ve hikâyenin ismi çok önemlidir. Çünkü kalbe doğan ilk şey doğrudur. Bu da saf bir kalp için geçerlidir. Bu yüzden ‘ilk’lere önem veririm. Bana göre ilk cümle hikâyenin kapısıdır. Okuyucu nasıl bir kapıdan girdiğini hissedebilmelidir.”⁵⁴⁶

İyiler Ölmez hikâyesinde Ruhi karakteri de sırolan bir karakterdir. Niçin, nereye ve nasıl götürüldüğü öğrenilememiş ve ortadan kaybolmuştur.⁵⁴⁷

Hayatın içindeki sırları ve bilinmeyenleri âyetleri referans göstererek, menkıbeleri hatırlatarak izah eden Kutlu, karakterlerinin sırolmasının sebebini de *Tarla Kuşunun Sesi* hikâyesinde açıklar. “İnsan kendini ne kadar tanıyor ki kahramanın dibine insin”⁵⁴⁸ diyerek insanın acziyetini vurgulayan Kutlu, hikâyesinin karakterlerinden Ziya ve Sefa’nın akıbetini de meçhul bırakır, her ikisinden de bir daha haber alınamaz, sırolurlar.⁵⁴⁹

— Yahu hocam ne biçim hikâye bu?

— Nesi var?

— Kahramanlar kayboluyor.

— Ama olur mu, insan merak ediyor. Her hadise faili meçhul kalıyor. Hikâyede bir başlangıç var ise bir de son olmalı.

— Sonumuzun ne olacağını bilemeyiz.

⁵⁴⁵ A.g.e. s. 167-168.

⁵⁴⁶ İlyas Dirin, “Mustafa Kutlu İle Öykücülüğü Üzerine”, *Hece Dergisi*, Sayı: 33-34, 1999, s. 106- 107.

⁵⁴⁷ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 25.

⁵⁴⁸ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 203.

⁵⁴⁹ A.g.e. s. 221-223.

— Peki. Hamit Efendi'nin toprakları ne olacak, şunun-bunun elinde mi kalacak? Duyduğumuza göre adam felç geçirmiş, evde yatıyormuş.

— Allah'tan umut kesilmez."⁵⁵⁰

Yazarın kahramanlarının sırrolmasının bilinçli bir tavır olduğunu bu hikâyede kendi ifadeleriyle öğreniriz. Kutlu'nun tasavvufi bakış açısını yalnızca bu tavidan dahi anlayabilmekteyiz.

Sevincini Bulmak hikâyesinde Nur gibi Suna'yı da hayatın sırrının peşinde görürüz. Suna sır kavramı üzerine düşünürken Kur'an-ı Kerim'i referans alır.

"Ne diyor kitabımız: 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?' Dışarıdan gelen seslerin alfabesini çözen, mesajı alanlar yok mu? Yok diyeceksin ama cesaretin yok. Bak sana son olarak bir hadis okuyayım: 'Biz Uhud'u severiz, Uhud da bizi sever.' Ne demek bu? Bir insanın bir dağı sevmesini anlayabiliriz ama bir dağın bir insana sevdalanmasını açıklayabilir misin? Şu incecik, gencecik suyun sesini dinleye dinleye bu dili öğreneceğim.

Ya Rabbi! Kalbimi aç! Aç ki akledebileyim."⁵⁵¹

Sır kavramıyla bağlantılı olarak nur kavramı, bu hikâyede de karşımıza çıkar.

"Nur nedir? Kabaca ışık deriz, elektrik ampülü, gaz lambası, güneş ışığı gelir aklımıza. Ama yine biliriz ki nur manevi bir aydınlanmadır. Dil bunu tarif ve tasvir edemez."⁵⁵²

2.13. Şükür

Arapça bir kelime olan şükür, nimete duyulan minneti ifade eder. Şükür, Allah'a teşekkür olarak tek bir amacı olmakla birlikte farklı şekillerde eda edilebilmektedir.

"Şükürde üç esas vardır: *İlim, hal, amel*. Nimeti bilme, nail olunan nimetten ötürü sevinme, nimete karşılık olarak yapılması gerekeni dil, beden ve kalple yerine getirme."⁵⁵³

Kur'an-ı Kerim'de şükürle ilgili pek çok âyet bulunmaktadır. Cenab-ı Hak İbrahim Suresi yedinci âyette şükredenlerin nimetlerini arttıracaklarını ve Allah'ın verdiği nimetleri inkâr edenler için şedid bir azabı olacağını bildirir. İnsan dünyaya Allah'a kulluk etmek için gelmiştir. Ve dünya hayatında farklı imtihanlardan geçmektedir. İmtihanla birlikte Allah'ın verdiği nimetlere şükretmek evvela kulluk vazifesidir. Buna ek olarak şükürün nimeti arttırdığı müjdesi de şükürün önemini unutmamak için kâfidir.

⁵⁵⁰ A.g.e. s. 224.

⁵⁵¹ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 268.

⁵⁵² A.g.e. s. 295.

⁵⁵³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 338.

Sufiler de şükürün tariflerini kendilerine göre yapmışlardır. Şiblî şükürü “nimeti değil, onu vereni görmendir”⁵⁵⁴ şeklinde tarif ederken, Ebu Said Harrâz “şükür, nimeti vereni tanımak ve O’nun yetiştiriciliğini ikrar etmektir”⁵⁵⁵ der. Şükürü, şükreden için Allah’ın ziyade bir nimeti⁵⁵⁶ olarak gören Hâris Muhasibî ile aynı görüşte olan Ebu Ali Rûzbâri de “nimetine şükretmeyi nasib etmen de bir nimettir”⁵⁵⁷ diyerek şükretmenin ne derece faziletli olduğuna vurgu yapar.

Mustafa Kutlu’nun *Gönül İşi* kitabının “Kanoluk” hikâyesinde Rıza, otuz senedir kahvecilik yaparak kimseye muhtaç olmadan geçindiği için Allah’a şükretmektedir.⁵⁵⁸ Tasavvuf düşüncesindeki gibi, nimeti verenin Allah olduğunun idrâkiyle şükredildiğini görmekteyiz.

Ya Tahammül Ya Sefer hikâyesine adını da vermiş olan bölümde Yunus’un evvelinde kanaatkâr, şükürdâr bir insan iken daha sonra makam, mevki hırsına kapılarak dünyaya meyl eden bir karaktere dönüştüğü anlatılmaktadır. “İşte bir küçük masamız var, Allah’a hamdolsun, hamdile oturduğumuz bir soframız var, daha ne isteyebiliriz ki, bir sen varsın Neslihan, bir de ben”⁵⁵⁹ diyorken, milletvekili ve bakan olduktan sonra dünyaya meyleder. Sayısız kıravatı, kol düğmesi, çorap lastiği arasından bir türlü seçim yapamaz. Önceden bir küçük masamız var diyerek şükrettiği sofraya, önünden gelip geçerken bir iki lokma atıştırdığı bir eşyaya dönüşür. Ancak içinde bulunduğu durumun farkında değildir. Düğüne gitmek için hazırlanmakta, kıyafet seçimi yapmaktadır. Saçının telini namahreme göstermeyen Neslihan da saçını açarak düğünlerde kokteyllerde kocasına eşlik etmektedir. Yazarın “artık bizim soframıza melekler inmiyor”⁵⁶⁰ cümlesiyle başladığı bölümde aynı ifade ikinci defa tekrar edilir. Bölümün muhtevasına baktığımızda, evvelinde şükürdâr bir aile olan Neslihan ve Yunus’un dünyaya kapıldığı ve şükürü terk ettiği için sofralarında melekler olmadığı ifade edilir. Zira İslam inancında şükür nimeti arttırır. Kur’ân-ı Kerîm’de, “Hani rabbiniz, ‘Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir!’ diye bildirmişti”⁵⁶¹ âyeti bu inancın temelini oluşturur. Hikâyede Yunus ve Neslihan’ın şükürü terk etmesi de meleklerin sofralarını terk etmesine sebep olmuştur.

⁵⁵⁴ Uludağ, *Hayata Süfi Gözüyle Bakmak*, s. 201.

⁵⁵⁵ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf – Ta’arruf*, s. 165.

⁵⁵⁶ A.g.e. s. 164.

⁵⁵⁷ A.g.e. s. 165.

⁵⁵⁸ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 33.

⁵⁵⁹ Kutlu, *Ya Tahammül Ya Sefer*, s. 58.

⁵⁶⁰ A.g.e. s. 56.

⁵⁶¹ İbrahim 14/7

Yazarın tasavvufi bir bakış açısıyla, şükürün önemini bu şekilde bir kurguyla vurguladığını görmekteyiz.

Arka Kapak Yazıları'nda "Yolcunun Kitabı" bölümünde nimetlere şükredilmediğinde nimetin kaybolup gideceğini ifade eden yazar, nimetleri şükür ipi ile bağlamayı tavsiye etmektedir.⁵⁶²

Rüzgârlı Pazar hikâyesinde yazarın tasavvufi bakış açısını tamamıyla yansıttığı ifadeler dikkat çekicidir:

"Güzel bir gün nasıl olur?

Ya hava ile, ya para ile.

Kırk kişiye sorsanız kırk ayrı cevap gelir.

Kimi çiçek açmış ağaçlardan, pırıl pırıl gökyüzünden dem vurur; kiminin postadan mektubu gelmiştir sevincik olur, kimi yar hesabı, kimi kâr hesabı yapar. Kimi de şükür makamındadır; çok şükür her günümüz böyle olsa der.

Bizim günümüz sonradan olma değil, anadan doğma güzel. Hani derler ya; Cenab-ı Hak övmüş övmüş yaratmış, öyle işte."⁵⁶³

Yazarın kendi ifadesiyle "şükür makamında" olduğu açıktır. Bu da hiç şüphesiz tasavvufi bakış açısının göstergesidir. Yazar *İlmihal Yahut Arzuhal*⁵⁶⁴ kitabında bulunduğu bu makamı daha açık bir şekilde ifade eder;

"...bir etrafıma bir de kendime bakıp 'baştan ayağa' şükre garkoluyorum. Sevincimden ağlarken kendi kendime:

— Bu ben miyim yâ Rabbi?

— Bunlar çiçek açmış kiraz ağaçları, şu öten kuş kanarya mı?

Soluduğum hava, sağlıkla aldığım nefes, attığım adım, söylediğim söz, işte kulak-ayak-göz-parmak vesaire. Bütün bunlar için; şu içtiğim su, bastığım toprak için, kalbime koyduğum iman, içime doğan nur, önüme açtığım yol, aklıma düşürdüğün fikir, dilime dolanan kelime-i tevhid için ve daha neler neler için; anam-babam-eşim-evlâdım-kardeşim-arkadaşım-yerim-yurdum-sağım-solum-aklım-fikrim (ne sayarsın bre abdal) saymaya kudretim yetmeyecek her şey için binlerce şükür."⁵⁶⁵

Yazının devamında gözyaşı, dua ve secde ile şükrettiğini söyleyen Kutlu, "çok şükür bu ihsana, bu nimete"⁵⁶⁶ diyerek tasavvuf ehlinin de asıl şükürün onu nasip edenini

⁵⁶² Kutlu, *Arka Kapak Yazıları*, s. 60.

⁵⁶³ A.g.e. s. 110.

⁵⁶⁴ Mustafa Kutlu, *İlmihal Yahut Arzuhal*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018.

⁵⁶⁵ A.g.e. s. 80-81.

⁵⁶⁶ A.g.e. s. 81.

görmektir dediğini söyleyerek ekler; “Avam yenecek-içilecek, giyilecek şeylere şükreder, havas kalbe gelen feyze şükreder.”⁵⁶⁷

Menekşeli Mektup kitabının ikinci hikâyesi *Hacca Gidebilmek*'te şükür kavramıyla yine karşılaşırız. Buradaki şükür bahsi Kutlu'nun *İlmihal Yahut Arzuhal* kitabında kaleme aldığı şükür bahsinin tezahürü gibidir. Kutlu, denemesindeki şükür bahsinde Abdülkadir Geylani Hazretleri'nin Fütûhu'l-Gayb adlı eserinden örnek verir;

“Abdülkadir Geylani Hazretleri Fütûhu'l-Gayb adlı eserinde üç tür şükürden bahsediyor:

Dil ile şükür: Nimetin Allah'tan olduğunu kabul ve yaratıklara nisbeti terk etmek. Ne kendine, ne güç-kuvvet ve kazancına, ne de bir başkasına isnad etmemek. Çünkü sen de, onlar da hep o nimet için sebep-âlet ve vasıtasınız.

Kalp ile şükür: Dil ile yaptığın şükür aslında kalpteki şükürün ifadesidir. Cenab-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de ‘Allah gizli ve açık olarak nimetlerini size bol bol vermiştir.’ (Lokman), ‘Sizde nimet adına ne varsa, hepsi Allah'tandır’ (Nahl), ‘Allah'ın nimetlerini sayacak olsanız saymakla bitiremezsiniz’ (İbrahim) buyurmaktadır. Müminin kalbi bu ihsana şükür ile dolar, taşar.

Organların şükürü: Bu ise insanın bütün varlığı, benliği, organları ile tam ve kâmil bir biçimde ibadete yönelmesidir.”⁵⁶⁸

Hacca Gidebilmek hikâyesinde Kadir'in yukarıdaki şükür tanımlarına benzer şekilde şükrettiğini görmekteyiz. Umresini tamamladığında “şükür yâ Rabbi, umre tamam oldu”⁵⁶⁹ diyerek dil ile şükreder. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mihrabı-minberiyle evi arasındaki yerde (Cennet Bahçesi) namaz kıлып dua etmek ister. Bunu gerçekleştirdiğinde “çok şükür nasip oldu”⁵⁷⁰ diyerek hem dil ile hem de kalp ile şükretmiş olur. Kadir'e orada namaz kılmayı nasip eden Cenab-ı Hak'tır. Kadir'in Hacdan dönüş sırasında yaşadığı sıkıntılar nedeniyle memlekete gelmesi meşakkatli olur. Memleket havasını aldığı anda yine şükreder; “Oh be, vatan toprağına ayak basamadık ama havasını solumaya başladık, şükürler olsun.”⁵⁷¹ Dil ile şükrettikten sonra bir de şükür namazı kılar.⁵⁷² Bu da organların şükürü olarak nitelendirilebilir. Açıkça görülüyor ki; Kutlu büyük mutasavvıflardan Abdülkadir Geylâni Hazretleri'nin şükür tanımlamasını özümsemiş, Allah'ın verdiği nimetlere karşı karakterlerini de gerek dille, gerek ibadetle Allah'a karşı şükürdar olarak kurgulamıştır.

⁵⁶⁷ A.g.e. s. 81.

⁵⁶⁸ A.g.e. s. 82.

⁵⁶⁹ Kutlu, *Menekşeli Mektup*, s. 103.

⁵⁷⁰ A.g.e. s. 112.

⁵⁷¹ A.g.e. s. 128.

⁵⁷² A.g.e. s. 128.

Menekşeli Mektup kitabının üçüncü hikâyesi *Kar Üstüne Kan Damlar* hikâyesinde yine dil ile şükredildiğini görmekteyiz. Soğukta sığınacak bir kaya kovuğu bulan askerler “Ohhh... Yarabbi şükürler olsun sana”⁵⁷³ diyerek donmaktan kurtuldukları için Allah’a şükrederler. “Sûfilere göre şükür, huzurunda eğilerek Allah Teâlâ’nın nimetini dile getirmek veya nimeti veren olarak O’nu övmek ve yüceltmektir: Hamd u sena!”⁵⁷⁴ Bu bağlamda şükürün dile getirilmesi tasavvufta önemlidir.

Kapıları Açmak hikâyesinde şükürdâr bir aile görürüz. Ana karakter Zehra’nın babası Arif Efendi’nin felç geçirmesine, tuvalete gidip abdest alıp namaz kılacak kadar hareketlerinin sınırlı olmasına rağmen aile “buna da şükür”⁵⁷⁵ diyerek şükreder.

Aynı hikâyede Zehra’nın bir evi olduğu için ibadetle birlikte Allah’a şükrettiğini görmekteyiz.⁵⁷⁶ “Şibli demiştir ki: ‘Şükür, nimeti değil, onu vereni görmendir.’”⁵⁷⁷ Zehra’nın da tasavvufi bir yaklaşımla nimeti veren Allah’a şükrettiğini görmekteyiz. Zehra’nın bu yaklaşımına benzer bir yaklaşımı da Mahir Hoca’da görmekteyiz. Zehra’nın yaptığı bebelere talep artınca Mahir hoca “Rızkı veren Cenab-ı Hak.” diye şükreder.⁵⁷⁸

Huzursuz Bacak hikâyesinde Ömer Faruk evlerini “Bizim evin temelinde Yasinler, ilahiler, hacı dedemin ve Fatmaanne’nin (Tuhaftır babam annesine böyle diyordu. Biz de ondan alışıp Fatmaanne dedik, hiç babaanne demedik.) duaları dolaşıyordu”⁵⁷⁹ şeklinde tanımlar. Hikâyenin ilerleyen kısmında ise “Çok şükür bizim evin ruhu yaşıyor, Fatmaanne hayatta”⁵⁸⁰ diyerek evin manevi atmosferinin kaybolmamasından dolayı Allah’a şükreder.

Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı hikâyesinde kanaatkârlığın bir yansıması olarak şükredildiğini görmekteyiz.

“Yine de Nişan Usta duvarda eski harflerle yazılı bir levhayı gösterir ve haline şükrettiğini söylerdi. Levhada yazılı olan şu:

‘Dükkân kapısı Hak kapısıdır, Hakk’a yalvar,

Çeşmim gibidir akmasa da damlar.’”⁵⁸¹

⁵⁷³ A.g.e. s. 153.

⁵⁷⁴ Uludağ, *Hayata Süfi Gözüyle Bakmak*, s. 201.

⁵⁷⁵ Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 17.

⁵⁷⁶ A.g.e. s. 123.

⁵⁷⁷ Uludağ, *Hayata Süfi Gözüyle Bakmak*, s. 201.

⁵⁷⁸ Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 140.

⁵⁷⁹ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 16.

⁵⁸⁰ A.g.e. s. 35.

⁵⁸¹ A.g.e. s. 44.

“Nimetin azına şükretmeyen çoğuna da şükretmez.”⁵⁸² Dolayısıyla kanaat etmek, aza şükretmek en önemli husustur. Şükürün bidayetidir. Nitekim Cenab-ı Hak, Kur’an-ı Kerîm’de “Hani rabbiniz, ‘Eğer şükrederseniz size (nimetimi) daha çok vereceğim, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir!’ diye bildirmişti”⁵⁸³ âyeti ile şükürün nimeti arttıracığını bildirir. Nişan Usta’nın haline şükretmesi de tasavvuf ahlâkına uygun bir durumdur.

Hikâyede haline şükreden bir diğer karakter de Saliha’dır. Annesinin bir ihtiyaçları olup olmadığını sorması üzerine “Çok şükür anne her şeyimiz yerinde”⁵⁸⁴ şeklinde cevap verir.

Hayat Güzeldir kitabının üçüncü hikâyesi *Çiçek Tefsiri*’nde yine tasavvufi bir bakış açısıyla nimeti gönderenin Allah olduğunu bilerek Allah’a şükredildiğini görmekteyiz. Çiçeklerin güzelliği karşısında “sizi bana gönderen Rabbime şükürler olsun”⁵⁸⁵ diyen karakter güzelliği gönderenin Allah olduğunu doğrudan ifade etmektedir. Bu da tasavvufî bakış açısının tezahürüdür. Aynı hikâyedeki karakter şüphe edilen kötü hastalığa yakalanmadığı için iki rekât şükür namazı kılar.⁵⁸⁶ İbadetle Allah’a şükreder. “Ne güzel şey nefes almak”⁵⁸⁷, “bugünüme şükrolsun”⁵⁸⁸ diyerek şükürünü dile de getirir.

Aynı kitapta, kitaba adını da veren *Hayat Güzeldir* hikâyesinde kaza geçiren karakterin kazayı yalnızca bir kırıkla atlatmış olmasına şükrettiğini görmekteyiz.⁵⁸⁹ Kendini toparladıktan sonra tefekküre dalarak şükre devam eder.

“Kendini topladı. Evet bir kaza atlatmıştı ama çok şükür ucuz atlatmıştı. Bu moral ile gelincinin kadife yapraklarına dokundu ‘N’aber güzelim’ diye şakalaştı onunla. Sonra papatyaları, öteki kır çiçeklerini fark etti. Arıları, kelebekleri gördü. Toprağa daha bir dikkatle baktı. Karıncalar, adını bilmediği böcekler bir o yana, bir bu yana gidip geliyor. Toprakta nasıl bir hareket var anlatılmaz.

Bahar patlamış, her yan yeşil.

Başını kaldırıncı şarampolün ortasında bir erik ağacı gördü. Her yanı bembeyaz çiçeğe kesmiş, sanki gelinlik giymiş. İnsan bakmaya doyamıyor. Onun üzerinde mavi gök ve bulutlar.

Bir kuş öttü.

Tâ aşağılarda akan derenin şırıltısı duyuldu.

⁵⁸² Uludağ, *Hayata Süfi Gözüyle Bakmak*, s. 203.

⁵⁸³ İbrahim 14/7

⁵⁸⁴ A.g.e. s. 55.

⁵⁸⁵ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 18.

⁵⁸⁶ A.g.e. s. 18.

⁵⁸⁷ A.g.e. s. 19.

⁵⁸⁸ A.g.e. s. 19.

⁵⁸⁹ A.g.e. s. 50.

‘Yarabbi hayat ne kadar güzel. Ama bizim gözümüz kör, kulağımız sağır. Ancak dara düştüğümüzde, paçamız sıkıştığında görüyoruz bu güzellikleri. Bu ne kadar nimet! Bunların hangi birine şükretmeli? Etrafımda olanlara mı, hayatta kaldığıma mı?’

Kır havasını derin derin içine çekti. Bildiği şükür dualarını okudu.”

Allah’ın nimetleri şüphesiz bunlarla sınırlı değildir. Kur’ân-ı Kerim’de “O, kendisinden isteyebileceğiniz her şeyi size verdi. Allah'ın nimetini saymak isterseniz sayamazsınız! Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür”⁵⁹⁰ ve “Halbuki Allah'ın nimetlerini teker teker saymaya kalkışsanız, onları sayamazsınız. Muhakkak ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir”⁵⁹¹ âyetleri nimetlerin çokluğuna işaret eder. Hikâyede nimetin çokluğunu fark eden karakter, tasavvuf ahlâkınca nimete hem dil ile hem ibadetle şükreder. “Cenab-ı Hakk’ın sayısız nimetlerini farkettikçe, ve bunlardan nasibimize düşene sahip oldukça içimi hem bir sevinç, hem de garip bir yeis kaplıyor”⁵⁹² diyen Kutlu’nun endişesi yine kendi ifadesiyle “nimetin şükürünü layıkı ile edâ edememek”tir.⁵⁹³ Kutlu’nun hikâyedeki karakter vasıtasıyla şükürle ilgili görüşlerini açıkça yansıttığını, karakterin de nimetin farkında olduğunu ve şükrettiğini görmekteyiz. Bununla birlikte “Hz. Peygamber’in ahlâkı ile davranmaya”⁵⁹⁴ ve “kazayı sağ-salim atlattığı için bir de kurban kesmeye”⁵⁹⁵ niyet eder. Hikâyedeki diğer bir kahraman Şükran’ın da kocasının kazadan kurtulması üzerine “Yarabbi şükürler olsun onu bize bağışladın”⁵⁹⁶ diyerek Allah’a şükrettiğini görmekteyiz.

Hayat Güzeldir kitabının on birinci hikâyesi *Şafak Pembesi* ’nde Saliha Kadın’ın bir gece kapısı çalınır. Kapıya yöneldiğinde kimseyi göremez ama kalbe hitap eden, “Hatun, tasalanma bak güneş doğuyor” diye bir ses duyar.⁵⁹⁷ Kapıyı açtığında çoktandır yumurtadan kesilen tavuğun yumurtladığını, azalan odunların tavana kadar dizilmiş olduğunu, un çuvalının ağzına kadar dolduğunu, peynir ve yağ küplerinin de dolu olduğunu görür.⁵⁹⁸

⁵⁹⁰ İbrahim 14/34

⁵⁹¹ Nahl 16/18

⁵⁹² Kutlu, *İlmihal Yahut Arzuhal*, s. 82.

⁵⁹³ A.g.e. s. 82.

⁵⁹⁴ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 52.

⁵⁹⁵ A.g.e. s. 52.

⁵⁹⁶ A.g.e. s. 56.

⁵⁹⁷ A.g.e. s. 73.

⁵⁹⁸ A.g.e. s. 75.

“Saliha Kadın artık başka bir yere bakmaksızın, namazı kılıp da toplamadan kalktığı seccadesine vararak diz çöküp Yasin okumaya başlıyor. Yasin ezberinde. Sonra belki bir saat kalbi ile şükrediyor, seccade gözyaşı ile ıslandı artık.”⁵⁹⁹

Saliha Kadın’ın Abdülkadir Geylani Hazretleri’nin tarif ettiği gibi kalp ile şükrettiğini görmekteyiz. Oğlundan gelen mektup üzerine de “ona bu müjdeyi ulaştıran Cenab-ı Hakk’a şükretmektedir”⁶⁰⁰ ifadesi kullanılır. Bu iki durumdan hareketle, Saliha Kadın’ın tasavvuf adabınca, nimetin Allah’tan geldiğini idrâk ettiğini ve beraberinde şükürdâr olduğunu görmekteyiz. Hikâyedeki tavrından dolayı buradaki karakter isimlendirmesinde Saliha isminin kullanılmasının da tesadüfi olmadığı kanaatindeyiz. “Kur’ân-ı Kerîm’de sâlih kavramı biri ‘iyi, hayırlı iş ve davranış’, diğeri ‘dinî ve ahlâkî bakımdan iyi davranışlara sahip kişi’ olmak üzere iki mânada kullanılmıştır.”⁶⁰¹ Salih kelimesinin müennesi salihadır. Saliha Kadın da hikâyede isminin anlamını muhafaza eden bir karakterdir.

Hayat Güzeldir kitabının on yedinci hikâyesi *Döne Döne*’de Hacı’nın mürşid-i kâmilini bulmasıyla birlikte kabadayılığı terk etmesi üzerine Dede’nin “şükür namazı kılarak saatlerce dua ettiği”⁶⁰² aktarılır. Allah dilediğine hidayet verir.⁶⁰³ Hacı’ya da hidâyetin nasip olması üzerine, onu nasip edenin Cenab-ı Hak olduğu düşüncesiyle yine ibadetle Allah’a şükredilir.

Hikâyede Hacı’nın muhtaç bir kadına yardımı anlatılır. Muhtarın yardımı muhtaç kadından bahsetmesi üzerine Hacı, üç çocuğuyla kocasının terk ettiği kadına kalacak evle beraber eşya temin eder. Ayrıca çalışıp para kazanabileceği bir iş ayarlar.

“Çiçek serasında yürürken şu gelen telefona, bu yardımın kendisine nasip olmasına şükretmeye başladı. ‘Ya Rabbi onca kulun arasından beni seçtin’ diyerek ağlamaya başladı. Bir gül, bir karanfil kokladı. Derken kalbi kabardı, çiçekler arasında ağlaya ağlaya semaya başladı. Yani bütün kainat ile birlikte duaya durdu.”⁶⁰⁴

Hacı da Dede gibi yardımını kendisine nasip edenin Allah olduğunu bilerek şükreder.

Hayat Güzeldir’in yirminci hikâyesi *Son İki Yaz*’da Osman Efendi ev aldıktan sonra şükür namazı kılar.⁶⁰⁵ Kitabın bütünündeki hikâyelerde olduğu gibi burada da

⁵⁹⁹ A.g.e. s. 75.

⁶⁰⁰ A.g.e. s. 76.

⁶⁰¹ Çağrı, “sâlih”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXVI, s. 31.

⁶⁰² Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 126.

⁶⁰³ Kasas/56

⁶⁰⁴ A.g.e. s. 127.

⁶⁰⁵ A.g.e. s. 150.

Osman Efendi'nin Allah'ın verdiği bir nimete ibadetle şükrettiğini görmekteyiz. Hikâyeler adetâ Kutlu'nun "hayat şükredince güzel" dediğini hissettirmektedir.

Anadolu Yakası hikâyesinde Uluslararası Kürek Yarışları sırasında Anadolu Yakası Tv'nin açılış reklamını uçurduğu uçakla yapacak olan Muzo'nun şansına, iki gün boyunca hava güneşli olur ve istediği gibi reklamını yapar. Bunun üzerine Allah'ın sevgili kulu olduğunu düşünerek şükretmesi gerektiğini söyler ve iki rekat şükür namazı kılar.⁶⁰⁶

Hesap Günü hikâyesinde "fakir sabredecek, zengin şükredecek"⁶⁰⁷ ifadesiyle yine nimeti nasip edenin Cenab-ı Hak olduğu düşüncesinin yansıtıldığını görmekteyiz. Zengin, sahip olduğu varlığının Allah'ın ihsanı olduğunu unutmayarak şükretmelidir. Nimetleri Allah'ın ihsanı olarak görmek ise tasavvufi bakış açısının bir göstergesidir.

Nur hikâyesinde *Döne Döne* hikâyesindeki Hacı'nın yaşadığı duruma benzer bir durumu Nur'un yaşadığını görmekteyiz. Hacı, muhtaç kadına yardım etmenin kendisine nasip olduğu için şükrederken Nur da karşısına çıkan Somalili çocuğa yardım edebildiği için şükreder.⁶⁰⁸ Onu karşısına çıkarmanın Allah olduğu düşüncesindedir. Nur'la beraber Çiçek de Allah'a Cüneyt'i karşısına çıkardığı için şükreder.⁶⁰⁹ Yazar, farklı karakterler aracılığıyla hayattaki imkânların Allah'ın bir ihsanı olduğunu tekrar tekrar vurgulayarak adetâ okuyucuya şükretmeyi öğretir. Bir yardım yapmayı nasip eden de insanları birbirleriyle karşılaştıran da Allah'tır. Dolayısıyla Allah'a her daim şükretmek gerekir.

Aynı hikâyede terzi yanında kalfalık yapan Ayten, işinde ilerleyememesine rağmen "Madam bizi kalfalıktan öte geçirmiyor, ama çok şükür"⁶¹⁰ diyerek bundan şikâyet etmez ve şükreder. Hikâyede hapisten çıkan Celal de "bizi birbirimize kavuşturan Cenab-ı Hakk'a şükürler olsun"⁶¹¹ diyerek Allah'a şükreder. Şükreden diğer bir karakter ise Şeyh Beşir Efendi'dir. Virâne'ye ektikleri elma ve kiraz ağaçlarının ihracatı sebebiyle gelirleri artar ve zaman içinde bu gelire Virâne'yi Beşiroğlu Medresesi'ne çevirirler. Gelirin fazla olmasından dolayı Beşir Efendi de Allah'a şükreder.⁶¹²

Şükür kavramı, tasavvuftaki boyutuyla da hikâyede ele alınır. Nur'un, tasavvufa dair okumaları sırasında *Kuşeyri Risale*'sinden örnek verilerek şükür bahsine değinilir.

⁶⁰⁶ A.g.e. s. 195.

⁶⁰⁷ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 9.

⁶⁰⁸ Kutlu, *Nur*, s. 26.

⁶⁰⁹ A.g.e. s. 41.

⁶¹⁰ A.g.e. s. 138.

⁶¹¹ A.g.e. s. 175.

⁶¹² A.g.e. s. 192.

“Davut (a.s.)’ın şöyle dua ettiği nakledilir: ‘İlahi sana nasıl şükredeyim ki şükretmek de senin bir nimetindir. O anda Davut’a vahiy geldi: ‘İşte şimdi şükrettin.’”⁶¹³

İyiler Ölmez hikâyesinde hapiste kendisini ziyarete gelen oğluyla görüşen İhsan Efendi, “şükür görüştürene”⁶¹⁴ diyerek Allah’a şükreder. Aynı hikâyede doktor Atalay’ın “Cuma gününün doktoru”⁶¹⁵ olduğu söylenir. Bunun sebebi, Cuma günleri hastaları ücretsiz olarak muayene etmesidir. Mahir İz’e göre şükürün dereceleri vardır ve “bir doktorun haftada bir gün muhtaçlara bedelsiz bakması bir şükr-i edna, yani küçük bir şükürdür.”⁶¹⁶

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde yazar, nimete şükretmek gerektiğini ifade etmektedir.⁶¹⁷ Bu idrakla, Murat adlı karakter, karısı Gülhanım’ı kendisine nasip ettiği için Cenab-ı Hakk’a şükreder.⁶¹⁸

Aynı hikâyede Yusuf ve Ayla, oğulları Yakup’u anlama güçlüğü sebebiyle ilkokuldan alarak evde kendileri toplama ve çıkarma öğretir. Evde dahi çok zor öğrenmiş olsa da Ayla bu durumdan şikâyet etmez. Oğlunu uyuttuktan sonra altını ıslatmadığı için şükreder. “Düşünün şükredecek ne çok sebep var”⁶¹⁹ diyen yazar, insanın hayatındaki ufak gibi görünen olumlu detaylara bile şükretmesi gerektiğini vurgular.

2.14. Tekke-Dergâh

Tekke kelimesinin kökeniyle ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yapısı itibariyle “oturmak, yaslanmak” manasındaki vekee kökünden geldiği düşünülmekte ve Arapça’da “asâ, dayanak” manasındaki tükee kelimesi bulunmasına rağmen sözlüklerde tekye kelimesinin bulunmaması, kelimenin Arapça olduğuna dair görüşü zayıflatmıştır.⁶²⁰ “Çağdaş Arap sözlükçülerinden Muhammed Adnânî bu kelimenin Arapça’dan alınıp tekye biçiminde Türkçeleştirildiğini belirtir.”⁶²¹

Dergâh kelimesi Farsça der “kapı” ve yer bildirme eki “-gah>-geh” ekinin birleşmesiyle oluşmuştur. Tekke ve dergâh, dervişlerin manevi eğitimlerini yürüttükleri,

⁶¹³ A.g.e. s. 167.

⁶¹⁴ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 86.

⁶¹⁵ A.g.e. s. 97.

⁶¹⁶ İz, *Tasavvuf*, s. 152.

⁶¹⁷ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 84.

⁶¹⁸ A.g.e. s. 59.

⁶¹⁹ A.g.e. s. 144.

⁶²⁰ Kara, “tekke”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XL, 370-379.

⁶²¹ A.g.m. s. 370-379.

seyr-i sülûka devam ettikleri, zikir ve ibadetlerini gerçekleştirdikleri mekâna verilen isimlerdir. Mimari bakımdan da birbirinden farklı olan “bazı tekkeler dervişlerin ve uzak yerden gelen dervişlerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılmış olduğu halde, bazıları haftanın belli günlerinde veya günün belli saatlerinde toplanıp zikir ve sohbet etmek için yapılmıştır.”⁶²²

Mustafa Kutlu'nun *Gönül İşi* hikâyesinde Selman, yanık sesle ezan okumasını “Goca Hasangala'nın nakşî tekkesi”⁶²³ kaynaklı olduğunu söylemektedir. Böylece ilk tekke bahsi, bu hikâyede karşımıza çıkmaktadır.

Bu Böyledir hikâyesinde Ahi Baba Tekkesi'ne yer verilerek yapılan tasvir dikkat çeker. “Şehrin üzerinden destur demeyip gerine gerine geçip giden bu teller; ve mezarlıkları, maydanoz maşaralarını, üzerinde el izi kalmış kapı tokmaklarını, alçacık bahçe duvarlarını, mürdüm eriklerini, Ahi Baba Tekkesi'ni yarıp geçen bu yol”⁶²⁴ olarak yapılan tasvirde, hayatın içinde bir unsur olarak tekkeyi görmek tasavvufî dikkatin göstergesidir.

Sır hikâyesi, anlatıcının evine efendisinin gelerek kendisinden sonra posta oturacak kişinin anlatıcı olduğunu bildirmesiyle başlar.⁶²⁵ Bu görüşmeden kısa süre sonra efendi vefat eder ve onun yerini anlatıcı alır. Anlatıcı, tekkenin hizmetini aldıktan sonra “memleketin dört bucağından ihvan, ‘Medet yâ pir’ deyip yollara düşüyor, binbir meşakkat ile bizim bu ücra, ücra olduğu kadar fukara köyümüze ulaşır, eh bir iki gün yorgunluk çıkarıp, himmet ricasında bulunuyor”⁶²⁶ diyerek mevcut mekânın yetmediğini ve yeni bir yer inşa etme ihtiyacı olduğunu aktardıktan sonra yeni yapılan tekkeyi tanımlar. “Hanemizin kıyıcığına bir mütevazı tekke ile bir misafirhane inşa ettik”⁶²⁷ şeklinde aktarılan yeni tekkenin “mütevazı” olarak tanımlanması tasavvufun mahiyetine dair önemli bir tanımlamadır. Zira tasavvuf, masivadan yüz çevirerek süsten ve gösterişten uzak olmanın adıdır. Dolayısıyla seyr-i sülûkun mekânı olan tekke de mütevazı olmalıdır. Mustafa Kutlu, hikâyede olması gerekeni tek kelimeyle en güzel şekilde vurgularken olmaması gereken durumu da tekkenin akıbetini aktararak hikâye içerisinde adeta bir mukayese yapar.

⁶²² Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 350.

⁶²³ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 16.

⁶²⁴ Kutlu, *Bu Böyledir*, s. 37.

⁶²⁵ Kutlu, *Sır*, s. 7-10.

⁶²⁶ A.g.e. s. 11.

⁶²⁷ A.g.e. s. 12.

“Güya ki, bizim tekkemize uzaklarda giyinip kuşanıp ve keselerine hayli akça koyup ve Mercedes denilen arabaları ile gece gündüz demeyip sürüp gelen ve geldiğinde ne ise de gittiğinde yüzün asıp: ‘Perişanlık diz boyudur... Hizmetler yerli yerince değildir... Tekkede yatanlar tahta kurusundan bizar olmakta, yenilen aş aş olmaktan çıkmaktadır ve sohbetle lezzet, zikrullahta bereket kalmamıştır ve daha neler nelerdir...’ diye dünya ahvaline ve masivaya dair ne kadar kıyl u kal var ise eder olmuşlar...”

Mütevazı tekke ile ilgili bu düşüncede olan ihvan, şehirde efendiden habersiz yeni bir tekke inşa eder. Efendi şehirdeki tekkeye gitme hususunda şeyhinden himmet bekler ve “imtihandır, kabul edesin”⁶²⁸ diye fütihat olur. Efendinin gözünden şehirdeki tekkenin tasviri, tekkenin nasıl olmaması gerektiğinin anlatılması gibidir:

“Sanki ayağı çarıklı, yüzü yanık köylülerden biri değil de, samur kürklü bir şehzade imişiz gibi bizi koltuklayıp Mercedes arabalara bindirerek şehir yerinde inşa ettikleri tekkeye indirdiler.

Ağa, şaşımamak elde değil.

Yahu siz bu kadar parayı helalinden nasıl ve ne yoldan kazandınız da bu tekke binasının duvarına döşemesine sıvadınız?

Yerler silme halı... Ayağın basacak olsan içine gömülecek. Duvarlar kaplama tahta. Abdest mahalleri mermerin en iyisinden. Zikre ayrılan odanın bir ucundan öteki ucu neredeyse görünmüyor.

Görmemişlik zor zanaat.

Bir köşede büzülüp kaldım...

Tekkenin bitişiğinde bizim hane halkı için de böyle müzeyyen bir daire –öyle diyorlar- inşa edilmiş ve hiçbir eksikliği kalmamacasına, içinin eşyası da tamam edilmiş...”⁶²⁹

Tasavvufun yanlış algılanması, hikâyede mekân tasviriyle aktarılmış olur. Zira esası masivadan yüz çevirmek olan tasavvufun, masivaya ait unsurları barındıran bir tekkede yürütülmesi tasavvuf adabına uygun değildir.

Menekşeli Mektup hikâyesinde, bir zamanlar faaliyet gösteren ancak hali hazırda sükût eden bir tekkenin geçmiştaki varlığından söz edilir.

“Bu mahallenin evvelinde mescidin yanındaki yıkık tekke var. Şeyhin biri, hani kalabalıktan uzak ya, bir de su çıkıyor; demiş tam yeridir şuraya bir tekke bir de çeşme kurayım. Kurmuş. Bir zaman dolmuş-boşalmış olmalı. Eh dünyada her şey fani. O tekke de zamanla sükût etmiş, ama çeşme kalmış.”

⁶²⁸ A.g.e. s. 16.

⁶²⁹ A.g.e. s. 17-18.

Kapıları Açmak hikâyesinde ise Garip Ahmet Baba Tekkesi'nin tasvirine yer verilir.

“Kasaba meydanının kıyıcığında harap ve ahşap bir tekke var: Garip Ahmet Baba Tekkesi. Tekke asırlık bir çınar gölgesinde, bir de küçük haziresi var. Ahmet Baba'nın muhtemelen sonradan dikilmiş mezar taşında ‘Horasan Erenlerinden Garip Ahmet Baba-1410’ yazıyor. Taş yarı yarıya yeşile boyanmış, boyalar yer yer dökülmüş. Öteki mezar taşları otların, dikenlerin, yabani güllerin, baharda açan leylakların arasında kaybolmuş. Tek tük sarnıklar, tarikat taşları, fesler gözüküyor.”⁶³⁰

Tekkenin ayrıntılı tasvirinin yanında, aktüel zamanda da kasabalının tekkeye hürmet ettiği aktarılır:

“Bina esasen küçük, bodur minareli bir mescit. Her halde inşa edilirken mescit olarak kurulmuş, sonra meşihat konulmuş. Aransa belki vakfiyesi de vardır. Kasabalı Garip Ahmet Baba'yı büsbütün unutmamış. Bilhassa Ramazanlarda tekke açılıp, teravih kılınıyor. Bu sebeple eski-püskü de olsa zemininde halılar, kilimler, seccadeler var. Mihrabında, minberinde kalem işleri solgun renkleriyle hâlâ gülümsüyor.”⁶³¹

Huzursuz Bacak hikâyesinde, “son şeyhi Tahta Cami'nin imamı Kâmil Efendi” olan tekkenin varlığından söz edilir. Küçük bir haziresi ve orada beş on kabir bulunan tekkenin şeyhi vefat ettikten sonra tekkenin sessizliğe büründüğü aktarılır.⁶³²

Nur hikâyesinde, Nur aracılığıyla farklı tekkeler konu edinilir. İlk olarak Nur'un Sinan'ın ailesiyle tanışmaya gitmeden önce tekkeye giderek dua ettiğini görmekteyiz. Ayakları onu Yahya Efendi Dergâhı'na sürüklemiş, orada, bir ikindi sonrası, gölgeler uzayınca kadar dua etmiştir.⁶³³

Aynı hikâyede Nur, mürşidini ararken Bursa'daki Seyyid Şerif Dergâhı'na giderek intisap edeceğini söyler.⁶³⁴ Ancak şeyh efendi istihare neticesinde nasibinin kendisinde olmadığını söyler.⁶³⁵ Nur'un nasibi Virane Şeyhi Beşir Efendi'dedir. Nur'un Beşir Efendi ile ilk karşılaşmasında buldukları medresenin/tekkenin⁶³⁶ tasviri yapılır:

“Medrese bir dikdörtgen. Bir kısa ucunda, sırtını yola dayamış, bodur minareli mescit. Aynı zamanda kütüphane, dersane ve tevhidhâne olarak kullanılıyor, bitişikte harem. Her iki yanda üçer daire, yani iki küçük oda bir sofa. Sonradan öğrendiğine göre bu karşılıklı daireler, şeyhin üç oğlu ve üç damadına ait. Sonra derviş hücreleri dörderden sekiz adet. Dikdörtgenin öteki kısa ucunda bir

⁶³⁰ Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 95-96.

⁶³¹ A.g.e. s. 96-97.

⁶³² A.g.e. s. 136-139.

⁶³³ Kutlu, *Nur*, s. 136.

⁶³⁴ A.g.e. s. 155.

⁶³⁵ A.g.e. s. 158.

⁶³⁶ Tarihi 16.asır sonuna ulaşan medresenin aynı zamanda tekke olduğu, burada Beşiroğulları sülalesinden çok ulema ve meşayih yetiştiği nakledilmektedir. Bkz. s. 187.

hamam, bir fırın, bir kiler-ambar, bir büyük mutfak, ortada kapı. Bina dışında ahırlar, samanlık ve sonradan yapıldığı belli sekiz-on kulübe. Buralarda çiftlikte çalışan gariban aileler yaşıyor.

Bahçede bir ulu çınar, medresenin yaşında var. Onunla yarışan bir ihlamur. Bir nar bir de mürdüm eriği. Çepeçevre revnaklar. Orta kısım çimen çiçek. Tam ortada kesme taştan bir havuz. Havuzun üstünü dumanlı kara salkımları sallanan bir asma çardağı kaplamış. Etrafında rengarenk güller.

Çardağın altında üç köşeli sedir. Halı kaplı ot yastıklar. Kök boyalı, yünden mamul sedir halıları.

Havuzla düşen suyun sesi, ihlamurda öten saka, çardağın mor gölgesi. İnsan diyor şu ikindi üzeri şuraya uzan bir deliksiz uyku çek.

Revak altları hep sulanmış süpürülmüş. Avlu tertemiz.”⁶³⁷

Hikâyelerinin genelinde az sözle çok şey anlatmayı yeğleyen ve detaylı tasvirler yapmayan Kutlu, tasavvufla ilgili ara ara verdiği bilgileri detaylı bir medrese/tekke tasvir ederek zihinde bir görüntüye kavuşturur.

İyiler Ölmez hikâyesinde doktorun annesi Saliha'nın kayınpederi ile birlikte İstanbul'un camilerini ve tekkelerini gezdiğini, şeyhinin gizli olduğu Beşiktaş'taki Yahya Efendi Dergâhına intisap ettiği nakledilir.⁶³⁸ Doktor Atalay da kandil gecelerinde annesi ile beraber Yahya Efendi Dergâhı'na gitmektedir.⁶³⁹

Yenikapı Mevlevihânesi'nin yenilenmiş şeklini görünce “Sevincini bulan” biri oldum diyen Kutlu⁶⁴⁰, *Sevincini Bulmak* hikâyesinde Yenikapı Mevlevihanesi⁶⁴¹ ile birlikte Terzi Baba türbesi⁶⁴², Kaşgari Tekkesi⁶⁴³, Telli Baba⁶⁴⁴, Bahariye Mevlevihanesi⁶⁴⁵ ne yer vermektedir.

Kutlu'nun hikâyelerinde tekke ve dergâhlar gündelik hayatın içerisinde kendine yer bulur. Kimi hikâyesinde karakterlerin faal dergâhlara intisap etmekte kimi hikâyelerinde ise faal olmayan dergâhların ziyaret edilmesi ile dergâhlar canlılığını korumaktadır.

⁶³⁷ A.g.e. s. 183.

⁶³⁸ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 107.

⁶³⁹ A.g.e. s. 112.

⁶⁴⁰ Kutlu, *Bir Demet İstanbul*, s. 209.

⁶⁴¹ A.g.e. s. 179.

⁶⁴² Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 67.

⁶⁴³ A.g.e. s. 176.

⁶⁴⁴ A.g.e. s. 178.

⁶⁴⁵ A.g.e. s. 179.

2.15. Teslimiyet-Rıza

Rıza Arapça'da "razı olmak, memnun olmak"⁶⁴⁶, teslim ise Arapça'da "boyun eğmek"⁶⁴⁷ anlamındadır. Tasavvufî bir makam olan rıza makamını, teslimiyetin bir neticesi olarak tanımlayabiliriz. Rıza makamında olan kişi iradesini Allah'a teslim eder ve "lütfun da hoş, kahrın da" diyecek seviyeye ulaşır. "Rızâ, tevekkül ve sabrı tamamlayan rûhi bir yükseliştir."⁶⁴⁸ Bir ölünün teslimiyeti gibi nefsin rızasından ayrılarak bütün işleri Allah'ın ebedi tedbirine havale edip O'nun rızasına ulaşmaktır.⁶⁴⁹

Rıza, Allah'ın kuldan razı olması ve kulun Allah'tan razı olması şeklinde iki türdür. Allah'ın rızası kuluna sevap, nimet, kerâmet ve ikram irade etmesi iken kulun rızası ilahi emirleri yerine getirmesi ve ilahi hükümlere boyun eğmesidir.⁶⁵⁰ Ebû Ali Dekkâk rızâyı "Allah'ın hüküm ve kazasına itiraz etmemek" şeklinde tarif ederken, İmam Ahmed b. Hanbel "Allah'ın umuruna teslim olmak" şeklinde tarif etmiştir.⁶⁵¹

Kutlu *Dem Bu Demdir* kitabının "Belasını Aramak" başlıklı denemesinde Allah'tan gelen belaya razı olan kişinin, Allah'ın rızasını kazanacağını ifade eder. İsyan edenler ise gazaba uğrar. Kutlu'ya göre, Allah'ın lütfuna da cefasına da rıza göstermek gerekir. Düşüncesinin kaynağını ise tasavvufa dayandırmaktadır. Mutasavvıf Cüneyd-i Bağdadi'ye göre bela ariflerin yolunu aydınlatır. Ayrıca bela, günahtan arınarak mânen yükselmeye vesile olmaktadır.⁶⁵²

Rızayı Mustafa Kutlu'nun hikâyesinde ilk olarak cümle boyutunda bir temasla görmekteyiz. *Gönül İşi* kitabının "Kanoluk" hikâyesinde Hacı Gani, "olmuş işin kötüsü olmaz" diyerek Allah'tan gelene rıza gösterir.⁶⁵³

Teslimiyet kavramını "İslâm'ın da tevekkülün de esası" olarak tarif eden Kutlu, *Yoksulluk İçimizde* hikâyesini bu ilkeden hareketle yazdığını ifade eder.⁶⁵⁴ Hikâyede Süheylâ'nın Engin'e "seninle birlikte Hakk'a teslim olacağız"⁶⁵⁵ dediğini görmekteyiz. Engin'in de kendisi gibi dünyadan yüz çevirip Allah'a yaklaşmasını isteyen Süheylâ,

⁶⁴⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 517.

⁶⁴⁷ A.g.e. s. 654.

⁶⁴⁸ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 180.

⁶⁴⁹ Kübra, *Tasavvufî Hayat*, s. 71-72.

⁶⁵⁰ Hücviri, *Keş'ul Mahcûb*, s. 240.

⁶⁵¹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 180.

⁶⁵² Kutlu, *Dem Bu Demdir*, s. 81.

⁶⁵³ Kutlu, *Gönül İşi*, s. 28.

⁶⁵⁴ Kutlu, *İlmihal Yahut Arzuhal*, s. 137.

⁶⁵⁵ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 70.

Engin'e Allah'a güvenmesi gerektiğini söyler, Allah'ın inayetini unutmayarak niyet edip teslim olmasını ister.⁶⁵⁶ Süheylâ'nın murâdı, Hakk'ın rızasıdır.

Arka Kapak Yazıları'nda, "lütfun da hoş kahrın da demesini öğren"⁶⁵⁷ cümlesiyle okuyucuya Allah'tan gelene rıza gösterme tavsiyesi verilmektedir.

Beyhude Ömrüm hikâyesinde rızkın Allah'tan geldiğini ve tasalanmamak gerektiğini söyleyen yazar⁶⁵⁸ teslimiyete vurgu yapar. Hikâyenin nihayetinde Yadigâr'ın son nefesini verirken kendini teskin ederek Allah'a teslim olduğunu görmekteyiz.

"Dur dedim kendime; oku-üfür, yüzünü Cenab-ı Hakk'a döndür, ha şöyle sakinleş biraz. Nitekim öyle de oldu. Telaş gitti, teslimiyet geldi. Vücudumu bir sıcaklık, zihnimi tatlı bir uyuşukluk kapladı."⁶⁵⁹

Rüzgârlı Pazar hikâyesinin içinde Duran'ın mahallesinde yaşayan yoksul bir kadının hayat hikâyesine yer verilir. Üç çocuğu olan kadının on altı yaşındaki büyük kızı kocaya kaçtıktan sonra kucağında bebeğiyle baba evine geri gelmiş, ortanca kız yoksulluk içinde hem okuyup hem çalışmakta, küçük oğlu ise boya sandığıyla ablasının okuyabilmesi için çalışmaktadır. Kocasını da felçli olan kadın tüm bunlara rağmen "Allah büyük, Allah kerim" diyerek Allah'a teslim olmuştur. Allah'tan gelene rıza gösterir ve kocasına da üzülmeye geçerek moral vermektedir.⁶⁶⁰

Yine aynı mahallede yaşayan ve yine yoksul olan adamın hikâyesine yer verilir. Adamın iş aramaya gidebilecek kadar yol parası dahi yoktur. Sağlığı da yerinde değildir. İnşaattan düşmüş, birden fazla ameliyat geçirmiş ve nefes darlığı çekmektedir. Hayatındaki tüm olumsuzluklara rıza gösterir ve "Allah büyük, Allah kerim" diyerek Allah'tan umudu kesmemek gerektiğini söyler.⁶⁶¹

Menekşeli Mektup hikâyesinde yazar olarak postacı ile karısının evliliğini uygun bulmasa da "olanla ölenin hesabı sorulmaz"⁶⁶² şeklinde rızanın muhtevasına göndermede bulunan Kutlu, evlendikten sonra evden kaçan karısının arkasından postacıya "Nasip işte, kader-kısmet. Böyle olacağı varmış"⁶⁶³ dedirterek postacının kaderine teslim olduğunu

⁶⁵⁶ A.g.e. s. 71.

⁶⁵⁷ Kutlu, *Arka Kapak Yazıları*, s. 60.

⁶⁵⁸ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 164.

⁶⁵⁹ A.g.e. s. 208.

⁶⁶⁰ Kutlu, *Rüzgârlı Pazar*, s. 42-44.

⁶⁶¹ A.g.e. s. 44-45.

⁶⁶² Kutlu, *Menekşeli Mektup*, s. 10.

⁶⁶³ A.g.e. s. 67.

ifade eder. Aynı hikâyede geçen “olan kaddedir”⁶⁶⁴ ve “olanın önüne geçilmez”⁶⁶⁵ ifadeleri ile de olana rıza gösterilmesi gerektiği vurgulanır.

Menekşeli Mektup kitabının *Hacca Gidebilmek* hikâyesinde ana karakter Kadir, Allah’ın iradesine teslim olmuş ve “Cenab-ı Hakk’ın izni olmaksızın yeryüzünde bir yaprak dahi kıpırdamaz”⁶⁶⁶ diyerek “O’nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez”⁶⁶⁷ âyetine iman etmiştir. Bu hiç şüphesiz her şeyin Allah’tan geldiğine inanmak ve bu sebeple olana rıza göstermenin ifadesidir. Kadir, geçirdiği kaza sonrasında Arabistan’da hastaneye yatırıldıktan sonra “bundan gerisi Allah kerim”⁶⁶⁸ diyerek yine Allah’a sığınır ve O’na teslim olur.

Menekşeli Mektup kitabının son hikâyesi *Kar Üstüne Kan Damlar* hikâyesinde hastanede nişanlısının iyi haberini bekleyen oğlana güngörmüş bakıcının söyledikleri, yazarın kitabını nihayete erdirmeden okuyucularına seslenişi gibidir:

“Bu haber ak da olsa kara da olsa Hak’tan gelmiş bir haberdur bilmiş ol. Lütfun da hoş, kahrın da hoş, diyenlerden ol.

Cenab-ı hak insanı acıyla da imtihan eder, tatlıyla da, unutma.”⁶⁶⁹

“Kulun rızası, kazanın iki türlü tecellisi, Hakk’ın vermesi ve vermemesi karşısında kulun kalbinin eşit durumda bulunmasıdır.”⁶⁷⁰ Kutlu’nun tavsiyesi, ehl-i rıza olmaktadır.

Kapıları Açmak hikâyesinde kadere rıza göstermenin farklı aralıklarla vurgulandığını görmekteyiz. Zehra’nın başına gelenleri “kader” olarak kabul etmesi⁶⁷¹, Mahir Hoca ve Cihan’ın Arif Efendi’yi “olana kader derler, önüne geçemezsin”⁶⁷² şeklinde teskin etmesi, Zehra’nın evvelinde Cihan ile söz yüzüğü takamamış olması üzerine; “olan da kaddedir, olmayan da”⁶⁷³ şeklinde iç geçirmesi hikâyedeki kadere rıza gösterilen durumlara verilebilecek örneklerdir.

⁶⁶⁴ A.g.e. s. 77.

⁶⁶⁵ A.g.e. s. 79.

⁶⁶⁶ A.g.e. s. 85.

⁶⁶⁷ En’am 6/59

⁶⁶⁸ Kutlu, *Menekşeli Mektup*, s. 117.

⁶⁶⁹ A.g.e. s. 142.

⁶⁷⁰ Hücvirî, *Keşfu’l Mahcûb*, s. 240.

⁶⁷¹ Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 44.

⁶⁷² A.g.e. s. 50.

⁶⁷³ A.g.e. s. 156.

Aynı hikâyede geçen “bir kapıyı kapatan Mevlâ ötekini açar”⁶⁷⁴ ve “Cenab-ı Hak bir kapıyı kapadığında ötekini açar”⁶⁷⁵ ifadeleri de teslimiyeti anlatan ifadelerdir. Hikâyenin başlangıcında -tüm hikâye boyunca aralıklarla karşımıza çıkan- teslimiyetin, babası tarafından Ahmet’e tavsiye edildiğini görmekteyiz. Zehra’nın ağabeyi olan Ahmet, dünya hırsı ile bilenmiştir. Babasının; “Cenab-ı Hak bundan böyle senin de rızkını verir”⁶⁷⁶ diyerek Allah’a teslim olmasını, dokumacılık mesleğini devam ettirerek rızkına razı olmasını tembih etmesine rağmen gözü yükseklerdedir. Nitekim Ahmet’in teslimiyetten uzak tavrı, para hırsı ve dünyaya meyli Zehra’nın mahvına sebep olmuştur.

Huzursuz Bacak hikâyesinde “olmuş işin kötüsü olmaz, biz olacağı bakalım”⁶⁷⁷ ifadesinden yazarın tasavvufi dil kullanma gayretinde olduğunu görmekteyiz. Zira olan kaderdir ve kadere rıza tasavvuf ahlâkıdır. Tasavvuf inancına göre, olanda hayır vardır.

Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı hikâyesinde okuyucuya seslenen yazar, Allah’ın neyi ne zaman ihsan edeceğinin bilinemeyeceğini, bu dünyada ya da öbür dünyada ihsan edilebileceğini ve kullara düşenin sabır ve şükür olduğunu söyler.⁶⁷⁸ Buradan hareketle yazarın, kulların haline rıza göstermesi gerektiği görüşünde olduğunu söylemek mümkündür. Tahir Sami Bey’in bu inançla kaderine rıza gösterdiğini görmekteyiz. Dışarıdan yardım alamadığı için okuyamamış olmasını kaderin tecellisi olarak değerlendirmektedir.⁶⁷⁹

Zafer Yahut Hiç hikâyesinde *Menekşeli Mektup*’ta da aktarılmış olan “O’nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez”⁶⁸⁰ âyeti tekrarlanarak teslimiyete vurgu yapılır.

“Dönüp kaderini kucaklamalı. Teslimiyet şart. Görelim Mevlâ neyler. O dilemedikçe yeryüzünde bir yaprak dahi kıpırdamaz. Bu bir âyet olmalı. Ferahlıyor. İrade-i cüz’iyye ehli sünnetin bulunduğu bir orta yol. Akla yakın bir izah. Akıl da bu izahın anahtarı.”

Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesinde yazarın, Aziz Bey’in çocuğu olmayışını “eh ne yapalım Cenab-ı Hak vermedi”⁶⁸¹ şeklinde yorumladığını görmekteyiz. Aynı hikâyede “iş olacağına varır”⁶⁸² ifadesiyle kaderin tecellisinin olacağı vurgulanır.

⁶⁷⁴ A.g.e. s. 44.

⁶⁷⁵ A.g.e. s. 53.

⁶⁷⁶ A.g.e. s. 18.

⁶⁷⁷ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 24.

⁶⁷⁸ Kutlu, *Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı*, s. 50.

⁶⁷⁹ A.g.e. s. 79.

⁶⁸⁰ En’am 6/59

⁶⁸¹ Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, s. 7.

⁶⁸² A.g.e. s. 61.

Tirende Bir Keman hikâyesinde Naime anne ve babasını çok aramış, bulamamış ve kaderine razı olmuştur.⁶⁸³

Nur hikâyesinde Sinan'ın tevekkül sahibi olduğu ve Hakk'a teslim olduğu ifade edilir.⁶⁸⁴ Sinan, İskender'in, iş bulamayacağını söylemesi üzerine "rızkı veren Cenab-ı Hak" diyerek teslimiyetini ifade eder.⁶⁸⁵ Nur ise bundan daha fazlasına taliptir. Tevekkül ve teslimiyetten fazlası ise rızâdır. Kutlu, Nur ve Sinan'ın muhabbeti sırasında irade bahsi ekseninde teslimiyetle ilgili görüşlerini tafsilatlı bir şekilde nakleder.

"Kur'an'da; Allah bir şeyi irade etti mi ol der, o da hemen oluverir. (Künfe-yekûn); Allah kullarını dilerse hidayete erdirir, dilerse dalalete sürükler; Allah dilemedikçe, insanlar dileyemez; Kullarından dilediğine azap eder, dilediğini affeder... buyrulur. Hadiste de böyledir. İlke düzeyinde, her görüşteki müminin kabul ettiği bir şeydir bu.

Problem mesuliyet söz konusu olduğu zaman çıkmaktadır. Madem Allah'ın irade ettiği mutlak olarak oluyor, o zaman şu veya bu fiili yapan niçin mesul olsun? Nitekim Cebriye mezhebi, kulu rüzgârın önünde bir yaprak gibi "mecbur" kabul ederken, onun tam karşısındaki Mutezile 'kul fiilinin halıkı/yaratıcısıdır ve bundan dolayı mesuldür' fikrini savunmaktadır. Böyle olunca da kula sadece Allah'a ait olan yaratıcılık vasfı verilmektedir. İnanç açısından bu problemlidir. Ehl-i sünnet Kelam ilmindeki irade-i külliye, irade-i cüziye ayrımı buradan çıkmaktadır. Bu ayrıma göre insan irade-i cüziyesiyle ister, Allah yaratır. Allah yaratmazsa irade-i cüziye bir işin olmasını sağlamaz. Onu sorumlu kılan bu istemdir ve bununla sınırlıdır. İstemeden, hata, unutmaya yoluyla yahut bir başka kişi/şey tarafından zorlanarak yaptığı şeyler sorumluluk getirmez. Tasavvufta irade, mürit olmak yani iradeden vazgeçmek, Allah'ın iradesine mutlak teslim olmak demektir.'

Sinan burada durup bir açıklama yapıyor:

— Türkiye'nin önemli düşünürlerinden Nurettin Topçu Bey'in 'İradenin Davası' diye bir kitabı var, onu okumalısın.

— Olur, bakarım. Ne diyor?

— Nurettin Bey'in irade meselesini ele alışının bu tartışma tarzıyla irtibatı azdır. Ona göre irade bir ferdiyet/şahsiyet (ben) olma yolundaki Allah'a, sonsuzluğa, namütenahiye doğru hareketini sağlayan bir isteyiş ve atılıştır. Kelamın iradeyi ikiye ayırma yorumuna karşı çıkar. İrade-i cüziye diye bir şeyden bahsedilecekse eğer bu ancak irade-i külliye içinde dahil olmak, bunun için mani olucu bütün kademelere isyan etmek, onları aşmak ve irade-i külliye/tek irade içinde erimek, böylece orada var olmak istikametinde çalışan bir iradedir. Bunu ne kadar yapabilirse o kadar iradeli (ben) olacak, o kadar ilahi iradeye katılacaktır.

— 'Sonsuzluğa doğru hareket' ne demek bu?

⁶⁸³ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, s. 17.

⁶⁸⁴ Kutlu, *Nur*, s. 94.

⁶⁸⁵ A.g.e. s. 98.

- Doğrusu ben de tam kavramış değilim.
- Söylediklerinden şunu çıkarıyorum. Ehl-i sünnet bu tartışmayı suhuletle sona erdirmek için çok güzel bir formül bulmuş. Harika. Lakin tasavvufun görüşü bana daha yakın. Teslimiyet. İslam zaten teslim olmak demek.
- Ama mesuliyet. Suç ve ceza.
- Evet orada iş karışıyor.
- İnsan mesuldür diyor Kur'an. Göz mesuldür, kulak mesuldür.
- Ama aynı zamanda şunu da diyor: 'O istemedikçe yeryüzünde bir yaprak kıpırdamaz.'⁶⁸⁶

İyiler Ölmez hikâyesinde yazarın teslimiyeti ve rızayı din ile mezc ettiğini görmekteyiz. Dini; eşyanın hakikatine, hayatın manasına vakıf olmak, Hakk'ın rızasını kazanmak olarak tanımlayan yazar, "din teslimiyet, Cenab-ı Hakk'a kul olmaktır"⁶⁸⁷ der. Devamında dinin Âmentü'ye inanmak olduğunu ve soruların ancak o zaman cevap bularak karanlıkların aydınlanacağını söyler.⁶⁸⁸

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde "yazılan yazı bozulmaz"⁶⁸⁹, "olanla ölene bir şey denemez"⁶⁹⁰, "kuşlar da kaderle uçar"⁶⁹¹ ve "olan kaderdir"⁶⁹² diyerek kadere işaret eden Kutlu, "kişi kaderini kucaklamalı"⁶⁹³ ifadesiyle de kadere rızayı ve teslimiyeti işaret eder. Satır aralarına gizlediği bu manayı açıkça ifade ederek de pekiştirmiş olur.

"Her şeyin aynı şekilde sürüp gideceğini sanırız. Kâinata ve hayata akıl erdirmeye çalışmak boş. Akıl dediğin bir yere kadar. Nasıl gayba inanıyoruz, olup bitenler için şöyledir böyledir demenin mânası yok.

Teslim olmalı."⁶⁹⁴

Sevincini Bulmak hikâyesinde "olmuş işin kötüsü olmaz"⁶⁹⁵ diyen Kutlu, tasavvuf ahlâkının önemine vurgu yapar. Olana rıza göstermek gerektiğini vurgular.

"Nasip-kısmet; az gelir, çok gelir, hiç gelmez, belli olmaz, belki mahşere kalır. Lutfun da hoş, kahrın da hoş denilecek."⁶⁹⁶

⁶⁸⁶ A.g.e. s. 129-131.

⁶⁸⁷ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 105.

⁶⁸⁸ A.g.e. s. 105.

⁶⁸⁹ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 29.

⁶⁹⁰ A.g.e. s. 43.

⁶⁹¹ A.g.e. s. 68.

⁶⁹² A.g.e. s. 85.

⁶⁹³ A.g.e. s. 101.

⁶⁹⁴ A.g.e. s. 121.

⁶⁹⁵ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 47.

⁶⁹⁶ A.g.e. s. 242.

2.16. Tevekkül

Arapça bir kelime olan ve lügatte “vekil edinme, güvenme” olarak geçen tevekkül, “gerekli tüm çabayı sarf ederek, her türlü, tedbiri aldıktan sonra, işi tam bir inanca Allah’a havale etme”ye denir.⁶⁹⁷ Tanımdan anlaşılacağı üzere, tevekkül Allah’a olan inancın ve kendi acizyetinin farkında olmanın bir göstergesidir. Çünkü insan kendi çabasıyla belirli bir yere kadar gelebilir ve sonrasında Allah’ın inayetine muhtaçtır.

Tevekkül zihnen, ruhen, kalben yaşanır ve tamamen manevi ve bâtınıdır.⁶⁹⁸ Sufiler de tevekkülü, “Allah’la yetinme, O’na güvenme, O’nun vekil olduğunu benimseme, O’na teslimiyet gösterme, O’nun her çeşit takdirine râzı olma, kanaatkâr ve zâhid olma, kulluk görevlerini yerine getirirken rızık tasası çekmeme, nefsi ve diğer şeyleri rab edinmeme, sebepleri ilahlaştırmama (şirk-i esbab) şeklinde anlamışlardır.”⁶⁹⁹

Tasavvufun tüm kavramları birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte tevekkül ve teslimiyet kavramları da birbiriyle iç içedir. Hikâyelerde geçen bu unsurları birbirinden keskin çizgilerle ayırmak mümkün değildir ancak tevekkülün daha yoğun olarak yansıtıldığı bölümleri teslimiyet kavramından ayrı işlemek yazarın tevekküle bakış açısını daha iyi yansıtabilmek için gerekli görülmüştür.

Mustafa Kutlu’nun ilk kitabı *Ortadaki Adam*’ın “Hüseyin” hikâyesinde; bir haftadır sıcak bir yemek yememiş, ciğerleri bozulmuş, seksen beş kilodan kırk altı kiloya düşmüş ve vücudu bitap olan karakter bundan şikâyet etmez. Allah’a tevekkül ederek iş bulacağına inanır.⁷⁰⁰

Yoksulluk İçimizde hikâyesinde *Levha II* bölümü nefisle mücadelede tevekkülün önemine vurgu yapan cümlelerle başlar:

“Ne ki nefisine ağır geliyor, onu yap. Kaldırdığın ağırlık miktarınca sana ferah erecektir. Kederle dolusun. Merak ve endişe içindesin. Demek ki hakikati göremiyorsun. Karamsarlığın kaynağı ışıktan uzak durmaktır. Gayret atna bin, himmet dile ve ümid et. Bidayeti parlak olanın nihayeti de parlaktır.”⁷⁰¹

Arka Kapak Yazıları’nın “Yolcunun Kitabı” bölümünde, yazar Allah’a tevekkül ettiğini açıkça ifade eder. Nefsin zilletinden çıkıp şüphe ve şirkten arınmayı talep ederek

⁶⁹⁷ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 658.

⁶⁹⁸ Uludağ, *Tasavvufun Dili*, s. 593.

⁶⁹⁹ A.g.e. s. 597.

⁷⁰⁰ Kutlu, *Ortadaki Adam*, s. 141-142.

⁷⁰¹ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 18.

“Ancak senden yardım diliyorum, ancak sana tevekkül ediyorum, beni bırakma, beni hüsrana uğratma”⁷⁰² diyerek dua eder.

Uzun Hikâye'de Pelvan Sülüman, Bulgaristan'dan İstanbul'a gelince bahçeli bir eve yerleşir. Besicilikten başka bir işten anlamayan Pelvan Sülüman, elindeki az para ile bahçenin bir köşesine ahır yaparak koyun alır. “Rızkı veren Cenab-ı Hak” diyerek Allah'a tevekkül eder ve zamanla koyunlar çoğalır, inek, tavuk, hindi, kaz gibi hayvanlar da beslemeye başlar.⁷⁰³ Aynı hikâyede Münire'yi kaçırarak olan Bulgaryalı Ali'nin planı kayıkla Üsküdar'ı geçebilmektir. “Sonrası Allah kerim”⁷⁰⁴ diyen anlatıcı, karakterin tevekkülünü ifade eder.

Bu Böyledir'in modernizme direnen, geleneğin temsili olan karakteri yorgancı Hafız Yaşar'ın dükkânına elektrik bağlatmaması üzerine gelen eleştirilere “rızkı veren Allah”⁷⁰⁵ diyerek cevap verdiğini, Allah'a tevekkül ettiğini görmekteyiz. Tevekkül rızkı değil, rızkı vereni düşündürmektir.⁷⁰⁶ Hafız Yaşar da rızkı verenin Allah olduğunu dile getirerek elektrik bağlatmaya karşı bir tavır sergiler ve Allah'a tevekkül eder.

Beyhude Ömrüm hikâyesinde de yazarın, rızkı verenin Allah olduğunu hatırlattığını görmekteyiz.⁷⁰⁷ Ayrıca hikâyede “gayret bizden Tefvik Allah'tan”⁷⁰⁸ ifadesiyle tevekkülün muhtevası özetlenir. Aynı ifade *Huzursuz Bacak* hikâyesinde de karşımıza çıkar.⁷⁰⁹

Menekşeli Mektup hikâyesinde İncilâ Gülfem Hanım'ın Almanya'ya giden kocasından bir iz bulmak ümidiyle Almanya'ya gitmeye karar veren postacı, oradaki akrabasından yardım talep eder. Gittiğinde ne yapacağını bilmemesine rağmen “Hele bir Almanya'ya varalım”⁷¹⁰ diyerek Allah'a tevekkül edip “Gerisi Mevlâ neyler, neylerse güzel eyler”⁷¹¹ diyerek Allah'a sığınıp yola koyulur.

Menekşeli Mektup kitabının *Hacca Gidebilmek* hikâyesinde Orhan ve Burhan kardeşler ticaret için Mekke'ye giderler. Kadir'e de kendileriyle gelmesi için teklifte bulunurlar. Kadir'in arabası Orhan ve Burhan'ın arabası gibi uzun yola götürecek kadar

⁷⁰² Kutlu, *Arka Kapak Yazıları*, s. 61.

⁷⁰³ Kutlu, *Uzun Hikâye*, s. 11.

⁷⁰⁴ A.g.e. s. 15.

⁷⁰⁵ Kutlu, *Bu Böyledir*, s. 40.

⁷⁰⁶ Uludağ, *Tasavvufun Dili*, s. 595.

⁷⁰⁷ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 164.

⁷⁰⁸ A.g.e. s. 27.

⁷⁰⁹ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 124.

⁷¹⁰ Kutlu, *Menekşeli Mektup*, s. 66.

⁷¹¹ A.g.e. s. 66.

sağlam değildir. Zor olacaktır ama Kadir “Cenab-ı Hak’a güvenip farzı eda edelim”⁷¹² diyerek Allah’a tevekkül edip yola koyulur.⁷¹³

Hac dönüşünde Kadir bir kaza yapar ve Arabistan’da hastanede mahsur kalır. Kazanın tarafı olan Arap davasından vazgeçmek için on sekiz bin riyal istemektedir.⁷¹⁴ Kadir’e ihtiyacı olan tutarı İhsan gönderir ve Kadir’i bu müşkilden kurtarır. Kadir’in bu olay üzerine Allah’a dua ettiğini görmekteyiz.

“Cenab-ı Hak ne diyor: Kulum bana bir adım yaklaşırsa, ben ona iki adım yaklaşıyorum. Hasbünallahü ve ni’mel-vekil. İki gözüm iki çeşme sabaha kadar dua ettim.”

Tevekkülün sözle ifadesi olan “hasbünallahü ve ni’mel-vekil” zikri tevekkülün özünü ifade eder. Vekil olarak Allah’ın yeteceği, Kur’an-ı Kerim’de Âl-i İmrân,⁷¹⁵ Nisa,⁷¹⁶ Ahzab,⁷¹⁷ sûrelerinde de geçen ilahi bir öğretilerdir. Sufiler ise tevekkülü, “Allah’la yetinme, O’na güvenme, O’nun vekil olduğunu benimseme, O’na teslimiyet gösterme, O’nun her çeşit takdirine razı olma, kanaatkâr ve zahit olma, kulluk görevlerini yerine getirirken rızık tasası çekmeme, nefsi ve diğer şeyleri Rabb edinmeme, sebepleri ilâhlaştırmama (şirk-i esbab) şeklinde anlamışlardır.”⁷¹⁸ Dolayısıyla tevekkül, tüm tasavvufî unsurlara temas eden ve içerisinde birçok mana barındıran bir unsurdur. Bu bağlamda Kutlu’nun tevekkülü hikâyelerinde kullanması tasavvufî bakış açısını gösterir.

Kapıları Açmak hikâyesinde Zehra’nın, “Allah bana yeter”⁷¹⁹ diyerek eski yaşantısına tövbe ettiğini görmekteyiz. Tevbe Suresi’nde geçen “Buna rağmen yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter, O’ndan başka tanrı yoktur, ben yalnız O’na güvenip dayanırım; O, büyük arşın sahibidir” âyeti referans alınarak yazılmış bir bölüm gibidir.

Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı hikâyesinde Sami’nin kaldığı depoyu ısıtmak için odun ve kömürü az kalmasına rağmen yine de sevinip “Bir süre idare eder, ondan ötesi Allah Kerim”⁷²⁰ diyerek tevekkül ettiğini görmekteyiz.

Sıradışı Bir Ödül Töreni hikâyesinde kasabada düzenlenecek şenlikle ilgili Nezaket’in her türlü ihtimali düşünüp yapılabilecekleri aktardıktan sonra “biz üzerimize

⁷¹² A.g.e. s. 91.

⁷¹³ A.g.e. s. 114.

⁷¹⁴ A.g.e. s. 119.

⁷¹⁵ Âl-i İmrân, 3/173

⁷¹⁶ Nisa, 4/81

⁷¹⁷ Ahzab, 33/3

⁷¹⁸ Uludağ, *Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak*, s. 213.

⁷¹⁹ Kutlu, *Kapıları Açmak*, s. 10; s. 90.

⁷²⁰ Kutlu, *Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı*, s. 162.

düşeni yapalım, gerisi Allah'a kalmış”⁷²¹ diyerek tevekkülü elden bırakmadığını, “Mevla görelim neyler/Neylerse güzel eyler”⁷²² inancında olduğunu görmekteyiz.

Tirende Bir Keman hikâyesinde Kutlu, gurbetçilerin tevekkül sahibi olduğunu, “yarına güveni ambarında duran un, gerisi Allah kerim” ifadesiyle aktarır.⁷²³

Nur hikâyesinde “Okuyanı Çoğaltma Derneği” kurarak halka hizmet etmeyi amaçlayan Cemil, “gayret bizden, tevfik Allah’tan” diyerek tevekkül eder.⁷²⁴

İyiler Ölmez hikâyesinde karısı hastanede olan ve kalacak yeri olmayan delikanlıya Mustafa dükkânının kapıları açar ve bir süre kalabileceğini söyler, “Gerisi Allah kerim”⁷²⁵ diyerek Allah’a tevekkülünü dile getirir.

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde Kutlu, çiftçinin tevekkül etmesi gerektiğini⁷²⁶ söyler. Aynı hikâyede, Molla Murat’ın da oğluna kendisinden sonra oba beyi olacağını ve tedbirini alıp takdiri Allah’a bırakması gerektiğini tavsiye ettiğini görmekteyiz.⁷²⁷

Hikâyenin devamında padişahın ülkeyi yönetirken olası bir işgal girişimine karşı gerekli tedbirleri alması gerektiğini söyleyen Kutlu, tedbirler sonrasında “Hani gelirlerse gayret kemerini kuşan, Allah’a dayan, karşı koy”⁷²⁸ diyerek önce tedbir alınıp sonra tevekkül edilmesi gerektiğini bir kez daha hatırlatır. Bu tevekkülün en önemli hususiyetidir. “Hz. Peygamber, devesini salıveren ve Allah’a tevekkül ettim diyen kişiye, ‘Onu bağla ve tevekkül et’ demiştir.”⁷²⁹

Sevincini Bulmak hikâyesinde Suna’nın Ali ile evliliğinde Allah’a tevekkül ederek yola çıktığını görmekteyiz. Evliliğin meşakkatli bir yolculuğun başlangıcı olduğunu düşünen Suna, Allah’a tevekkül ederek evlilik yoluna çıkar.⁷³⁰

2.17. Tövbe

Tövbe kelime anlamı olarak “pişmanlık, nedamet ve dönme” şeklinde tanımlanırken tasavvufi manada “kötü ve günah işlere pişman olup Hakk’a yönelme”yi⁷³¹

⁷²¹ Kutlu, *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, s. 106.

⁷²² A.g.e. s. 107.

⁷²³ A.g.e. s. 96.

⁷²⁴ Kutlu, *Nur*, s. 176.

⁷²⁵ Kutlu, *İyiler Ölmez*, s. 97.

⁷²⁶ Kutlu, *Tarla Kuşunun Sesi*, s. 66.

⁷²⁷ A.g.e. s. 75.

⁷²⁸ A.g.e. s. 93.

⁷²⁹ Uludağ, *Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak*, s. 209.

⁷³⁰ Kutlu, *Sevincini Bulmak*, s. 226.

⁷³¹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 355.

ifade eder. Esasen tövbe, yaratıcı ve kul arasındaki itimadı sağlayan bir beyandır. Allah'ın rızasını kazanmak isteyen kul, geçmişte yaptığı hatalara ve günahlara tövbe ederek bir daha aynı hatayı tekrarlamayacağını hem kendi nefesine hem de yaratıcısına bildirmiş olur. Tasavvufi manada dinin yasaklarının yanında kalbin meylettiği ve gönlün putlaştırdığı istekler de kul ile yaratıcısı arasında bir perdedir⁷³² ve tövbe gerektirir.

Mustafa Kutlu'nun *Yoksulluk İçimizde* hikâyesinde tasavvufi bakış açısını görmekteyiz. Hikâyede, gönlün putlaştırdığı dünyaya dair isteklerden tövbe etmek gerektiği vurgusu yapılır. Kutlu, Ataullah İskenderî'nin *Hikem-i Ataiye*'sinden ilhamla yazılan Levha II Ahlâk Dersi bölümünde; "Dünya sûretlerinin bulaştığı ayna nasıl parlar? Huzura girmeden önce tevbe sularında yıkan."⁷³³ diyerek tasavvufi makamların ilki sayılan⁷³⁴ tövbenin önemine vurgu yapar. Zira tövbe etmeden huzura varmak ve dolayısıyla aynanın ardındaki sırra muvaffakiyet mümkün değildir.

Tufandan Önce hikâyesinde ise camide hutbe sırasında Şemsettin'in iç konuşmasıyla duygu durumu verilir;

"Lamı cimi yok arkadaş, bundan böyle Cuma Müslümanlığımı bırakıp beş vakit namaza başlamalı; bu yıldan tezi yok Hacca niyet etmeli.

Nedir yani. Benimkisi düpedüz tavuk tövbesi. Hani tavuk evin önüne pislememek için tövbe eder, her seferinde unutup yine pisleyivermiş.

Yok, yok... Böyle gitmeyecek. Bu defa kesin. Bu defa aday falan olmayacağım. Öf be!... İki arada bir derede kalmaktan yorulduğum artık"⁷³⁵

Şemsettin'in de dünyaya dair putlaştırdığı şey, belediye başkanlığıdır. Tövbesini "bir daha aday olmamak" şeklinde yapmaktadır. Şemsettin, gönlündeki bu istekten vazgeçip tövbe ederek Allah'a yaklaşmak için namaza başlamayı ve Hacca gitmeyi planlamaktadır.

Menekşeli Mektup kitabının ikinci hikâyesi olan *Hacca Gidebilmek* tövbe kavramıyla karşılaştığımız bir diğer hikâyedir. Hikâyenin başkişisi Kadir hacca iş için gitmesine rağmen mekânın manevi atmosferi ile tövbe etmeye başlar: "Arkadaş tövbe zamanıdır, Cenab-ı Hak burada yapılan tövbeyi kabul eder diyerek günahlarıma tövbe etmeye başladım."⁷³⁶ Hayatını gözden geçirdiğinde Müslümanca bir hayat yaşama gayreti

⁷³² Kübra, *Tasavvufî Hayat*, s. 48.

⁷³³ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 17.

⁷³⁴ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 159.

⁷³⁵ A.g.e. s. 65.

⁷³⁶ A.g.e. s. 98.

içinde olduğunu ve yaşamı boyunca tövbe gerektirecek büyük bir günaha bulaşmadığını tahayyül ederken geçmişte yaşanmış bir olayı hatırlar; “Tövbe Yâ Rabbi! Affet Yâ Rabbi!..”⁷³⁷ diyerek tekrar tövbeye başlar. Burada yaşanan olay muhtevası itibariyle tamamen tasavvufî düşüncenin yansıtılmasıdır. Kadir’in tövbesinin nedeni, geçmişte otobüs şoförlüğü yaparken kazanın müsebbibi olarak gördüğü muavinin kalbini kırmış olmasıdır.⁷³⁸ İhtilafî bir hadis olmasına rağmen tasavvufta gönül kırmanın Kâbeyi yıkmak gibi olduğu görüşü hâkimdir. Büyük mutasavvıf İbni Arabî’nin “Müminin kalbi Kâbe’den daha şerefli. Kâbe Azer’in oğlu Hz. Halil İbrahim’in, kalp ise Allah’ın eseridir”⁷³⁹ sözü ve Yunus Emre’nin aşağıdaki şiiri, sufilerce gönül kırmamaya gösterilen hassasiyeti vurgular. Kadir’in geçmişe yönelik sorgulamasında aklına sadece kırdığı bir gönlün gelmesi, Kutlu’nun gönül hususundaki hassasiyetini gösterir. Bu denli hassasiyet ise Kutlu’daki tasavvufî yaklaşımın bir delili olsa gerektir. Yazar, şiirden doğrudan bir alıntı yapmamakla birlikte anlattığı olay nedeniyle okuyucunun zihninde Yunus Emre’nin şiirinin mısralarına temas ettirir.

Aksakallı bir koca

Hiç bilmez ki hâl nice

Emek yemesin hacca

Bir gönül yıkar ise

Gönül Çalab’ın tahtı

Çalap gönüle baktı

İki cihan bedbahtı

Kim gönül yıkar ise

Şiirde bahsedildiği gibi Kadir de gönül yıkmış biri olarak Kâbe’ye varmıştır ve yaptığı hatanın bilincinde olarak tövbe etmektedir. Kadir’in dilinden yazılan bölümde Yunus Emre’nin *Bir Kez Gönül Yıktın İse* şiirinden tek cümlelik alıntıyla okura zihnî bir yolculuk yaptırılır. Kadir, “Bir kez gönül yıktın ise o kıldığın namaz değil”⁷⁴⁰ diyerek

⁷³⁷ A.g.e. s. 102.

⁷³⁸ A.g.e. s. 102.

⁷³⁹ Uludağ, *Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak*, s. 92.

⁷⁴⁰ Kutlu, *Menekşeli Mektup*, s. 102.

tövbe etmesinin gerekliliğini kuvvetlendirmiş olur. Ayrıca Yunus Emre'ye yapılan atıflar, yazarın tasavvufun içinden bir bakışa sahip olduğunu göstermektedir.

Hikâyenin sonunda İhsan adlı karakter, kendisine tövbe etmenin nasip olması için Kadir'den dua ister. Buradaki tövbe bahsi biraz daha farklı bir hüviyettir. Kadir tövbesini Kâbe'de yapmışken İhsan'ı rakı masası başında görmekteyiz. İhsan "Rabbim bana tövbe etmeyi nasip etsin"⁷⁴¹ diyerek gözyaşları içinde Kadir'den dua istemektedir. Yaptığı maddi yardımın karşılığında tek istediği kendisine tövbeyi nasip ettirecek duadır. Zira İslam inancına göre Müslümanın Müslümana yaptığı dua makbuldür. Dolayısıyla yazarımız da bu inanıştadır ki maddi bir alacağı manevi bir isteğe tercih ettirmiştir. Ayrıca Kur'ani bir gönderme bulunmaktadır. Kuran'ı Kerim'de müstakil bir *Tevbe Suresi* bulunmakla birlikte birçok yerde tövbe ile ilgili âyetler vardır. Allah Tevvâb'dır, tövbeleri kabul eder. Dolayısıyla İhsan rakı masasında olmasına rağmen Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyerek tövbe etmenin nasip olmasını ister.

Kutlu'nun birçok hikâyesinde kullandığı başlıklar tesadüfi olmamakla birlikte özenle seçilmiş ve derin manaları olan başlıklardır. Bu bağlamda *Kapıları Açmak* hikâyesinin başlığı dahi tövbe kavramının izahı için kâfidir. Tövbe, tasavvufun kapılarını açan ilk makamdır. Tövbe makamında olan bir kişi, mecazen eski yaşantısının kapılarını kapatmaya karar vermiş olur ve tasavvufi yaşantının kapıları açılır. Hikâyenin başlangıcında Zehra'nın böyle bir dönüm noktasında olduğunu görmekteyiz. Tövbenin gerçekleşmesi için en önemli şart olan pişmanlık Zehra'da vardır. Bu pişmanlık hali gözyaşı dökmesiyle ifade edilir. O derece pişmandır ki "gözlerinden yağmur gibi yaşlar" boşanır.⁷⁴² Zehra'nın kararı şu cümlelerle anlatılır:

"Tövbe ede ede kesin kararını verdi. Gidecekti. Bu hayatı terk edecekti. Olmaz denilen işi olduracaktı. Allah var tek yardımcımız O. Allah bana yeter dedi."⁷⁴³

Zehra'nın İstanbul yaşantısında sürekli Kur'an okuması⁷⁴⁴ "Eğer aldırımlarsa de ki: 'Bana Allah yeter! O'ndan başka ilah yoktur! Ben O'na dayanmaktayım ve O, büyük Arş'in sahibidir!'"⁷⁴⁵ âyetinin yaşantısına sirayet etmesine vesile olmuştur ve tövbe edip yalnızca Allah'a güvenerek eski yaşantısını terk etmiştir. Daha sonra köydeki

⁷⁴¹ A.g.e. s.134.

⁷⁴² A.g.e. s. 10.

⁷⁴³ A.g.e. s. 10.

⁷⁴⁴ A.g.e. s. 74.

⁷⁴⁵ Tevbe 9/129

yaşantısında da hocayla sohbeti sırasında pişmanlığını “Tövbe ettim hocam. Bin kere pişman oldum”⁷⁴⁶ diyerek sözlü olarak beyan eder.

Huzursuz Bacak hikâyesinde, tövbe kapısının açık olduğu vurgusu yapılmaktadır.⁷⁴⁷

Kutlu’nun *Hayat Güzeldir* hikâyesinde adı verilmeyen kahraman geçirmiş olduğu kaza neticesinde ölümün kıyısından dönerek eski hayatını gözden geçirir ve gizli bir tövbe söz konusudur.

“Ramazandan Ramazana; cumadan cumaya kıldığı namazı bütün yıla beş vakit yaymaya karar verdi. Yaşı geldi geçiyor. Fakiri doyurmalı, garibi giydirmeli. Hz. Peygamber’in ahlâkı ile davranmaya niyet etti.”⁷⁴⁸

Bu yeni yaşantıyla birlikte hayat daha güzel olacaktır. Dolayısıyla *Hayat Güzeldir* başlığı, yaşanan bir musibet neticesinde tövbe eden kahramanın aldığı kararlar sonrasındaki hayatının eski hayatından daha güzel olacağını ifade etmektedir.

Hesap Günü hikâyesinde Bedir’in cenazesindeki Paşa ve Albay Şefik’in sohbeti esnasında Paşa tarafından, günahı çok olmasına rağmen tövbe kapısının açık olduğu, Hacca gidip tövbe edilse anadan doğmuş gibi olunacağı ifade edilir.⁷⁴⁹ Tövbeyle günahlardan arınılabileceği düşüncesinin yanında Allah’ın rahmetinden ümit kesilmediğini görmekteyiz.

Hikâyede ölü olan ve defnedilmeyi bekleyen Bedir’in konuşturulması alışılmamış bir kurgudur. Cenazesine gelen bir diğer isim Cezmi’dir. Burada Bedir ve Cezmi’nin konuşmalarına yer verilir. Cezmi, geçmişte Bedir’in hakkı olan evi para uğruna satmış ve bundan dolayı pişmanlık duyarak Bedir’den helallik istemektedir. Tövbekâr olduğunu, helalleştikten sonra Hacca gideceğini söyler. Bedir de tövbe kapısının açık olduğunu ve Beytullah’ta gözyaşı dökerek af dilemesi gerektiğini söyler.⁷⁵⁰

Bu bölümde dikkati çeken iki husus vardır. İlki, sufilerin görüşü doğrultusunda Allah’tan umut kesmeyerek ve tövbe kapısının açık olduğunu idrak ederek geçmişte yaptıklarından pişmanlık duyulup bundan yüz çevirme isteğidir. Bu noktada tövbe sonrasında Hacca gitmek vurgusu da önemlidir. İslam inancına göre, Hacca giden kişi

⁷⁴⁶ A.g.e. s. 106.

⁷⁴⁷ Kutlu, *Huzursuz Bacak*, s. 124.

⁷⁴⁸ A.g.e. s. 52.

⁷⁴⁹ Kutlu, *Hesap Günü*, s. 27-28.

⁷⁵⁰ A.g.e. s. 75.

günahlarından arınmış olarak döner. Dolayısıyla Hacca gitmek tövbeyi daha sağlam bir zemine oturtacaktır.

Diğer önemli husus ise Beytullah'a git diyen Bedir'in tabutta olmasıdır. Yazarın anlatım kudretini ve tasavvufi bakış açısını göz önünde bulundurduğumuzda, Bedir için artık bir geri dönüş olmadığı, tövbe edemeyeceği düşüncesinin verilmek istendiğini söyleyebiliriz. Bu kurguyla, hayattayken tövbenin ne kadar kıymetli olduğunun vurgulanmak istenmiştir. Bu bağlamda Bedir'in ölmeden önceki günleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bedir'in son günlerinde bir şeyhe intisap etmek üzere olduğu, ibadetlerine dikkat ettiği ve “yeni bir sayfa”⁷⁵¹ açmak üzere olduğu dikkatimizi çeker. Yeni sayfadan maksat geçmişteki yaşantısını değiştirip tövbe edecek olması ve bir müşid-i kâmile intisap ederek tasavvuf yoluna girecek olmasıdır. Ancak Bedir, umulmadık bir şekilde hastalanır ve akabinde ölür. Yazar burada ölü ve diri iki karakteri gizli bir şekilde mukayese ederek hayatta olan Cezmi'nin Bedir gibi aciz olmadığı, hala tövbe etmek için fırsatı olduğunu vurgular.

Tirende Bir Keman hikâyesindeki Gani Bey karakteri *Tufandan Önce* hikâyesindeki İhsan'a benzerliğiyle dikkat çekmektedir. O da İhsan gibi içki müptelâsıdır.

“Bu memleketin sarhoşu bile Yasin'i ezberden okur. Ne sandınız ya. Adam içiyor diye adamlıktan çıkmadı ya. Allah affetsin. Kötü bir alışkanlık. Haram. Ama tövbe kapısı açık. Cenab-ı Hak Gani Bey'e de tövbeyi nasip eder, böyle merhametli adam.”⁷⁵²

Gani Bey sarhoş olmasına rağmen yazar, Allah'ın rahmetinden ümit kesmez. Aynı zamanda bir diğer karakter olan Ali de “İçiyoruz, Allah affetsin”⁷⁵³ diyerek bir nevi pişmanlığını dile getirir. Tövbe kapısının her daim açık olduğu tekrarlanarak tövbenin insan hayatı için ehemmiyetine vurgu yapılır.

Nur hikâyesinde arayışının henüz sonuç vermemesi üzerine Nur umutsuzluğa düşer. Tasavvuf itikadınca Allah'tan umudu kesmek imana mugayir bir durumdur. Nur da umutsuzluğa düşmesine rağmen içinde bulunduğu gafleti hemen fark eder ve tövbe eder. Allah'tan umudunu kesmeyerek gözyaşı döker.⁷⁵⁴

Aynı hikâyede Nur'un babası İskender'in başına gelen musibetten sonra yaşam tarzını değiştirdiğini ve eski yaşantısına tövbe ettiğini söylemek mümkündür.

⁷⁵¹ A.g.e. s. 75.

⁷⁵² A.g.e. s. 111.

⁷⁵³ A.g.e. s. 123.

⁷⁵⁴ Kutlu, *Nur*, s. 113.

Hastalığın geçmesi üzerine Kur'an meali, ilmihal ve namaz surelerini ihtiva eden bir kitap olarak mütemadiyen okumaktadır. Kur'an-ı Kerim mealini okudukça da gençliğini boşa geçirmesine yanmaktadır.⁷⁵⁵ Ömrünün geri kalanını hayır-hasenat işlerine harcamak niyetindedir.⁷⁵⁶ Eski muhitini terk eder.⁷⁵⁷ Dolayısıyla başına gelen musibetten sonra Allah'a yakınlaşmaya çalıştığı ve bir tövbe hali içinde olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Burada da yine tövbe kapısının açık olduğu ve şirke düşülmediği müddetçe Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek gerektiği vurgulanır.

“Evet kendine gelmişti tabii.

Kendini bilen Rabbini bilir.

Şimdi tövbe zamanı.

Cenab-ı Hak nasıl bir rahmet ve mağfiret sahibi olmalı ki tövbe kapısını hep açık tutuyor. Yeter ki şirke düşme.”⁷⁵⁸

Tasavvufta kendini bilen Rabbini bilir prensibi, nefse hâkimiyetle iç içedir. Kişinin kendini bilmesi için ise nefsinin bilmesi gerekir. Bu noktada İskender'in nefesine hâkim olması gerekmektedir. İskender için yazar, “O bir iş adamı, kolay mı alışkanlıkları terk etmek”⁷⁵⁹ dese de eskiden kalan ne varsa terk etmesi gerektiğini belirtir. Eski yaşantıyı terk etmek ise İskender'in nefesine hâkimiyetiyle mümkün olacak ve tövbesini makbul kılacak bir hamledir. İskender örneği üzerinden tasavvufta tövbenin mahiyetiyle ilgili bilgi edinmemiz mümkündür. Tövbe, kişinin nefsinin/kendini bilmesi, Rabbini bilmesi için çok önemli bir adımdır. Tasavvufta da seyr-i sülukun başlangıcını teşkil etmektedir. Bu nedenle tasavvufi bakış açısına sahip olan Kutlu, hikâyelerinde tövbenin önemine yer verir. Tasavvufi bir bakışla Allah'ın rahmetinden umut kesmemek gerektiği inancının savunucusudur. Tasavvufta en nihai gaye, Allah'a yakınlaşmaktır. Tövbe bu noktada Allah'a yakınlaşmanın başlangıcıdır.

Nur hikâyesinde bir diğer tövbe eden karakter Cemil'dir. Cemil'in tövbesi kendi iradesi dışında, Allah'ın nasip etmesiyle gerçekleşmiştir. Medrese-i Yusufiye⁷⁶⁰ olarak tanımladığı hapisanede Derviş'in gece namazlarına devam etmesi, kendisinin alını secdeye değmeyen bir Müslüman olması dolayısıyla Cemil'de bir farkındalık oluşturur

⁷⁵⁵ A.g.e. s.122.

⁷⁵⁶ A.g.e. s.124.

⁷⁵⁷ A.g.e. s.133.

⁷⁵⁸ A.g.e. s. 123.

⁷⁵⁹ A.g.e. s. 123.

⁷⁶⁰ A.g.e. s. 109.

ve hayatını değiştirmeye karar verir.⁷⁶¹ Tasavvufi bir bakış açısıyla görünenin ardındaki manayı “Cenab-ı Hak şer saydığım şeyi hayra tebdil etti”⁷⁶² şeklinde ifade eder. Ve tövbesinin gereği olarak “Eski Cemil olarak girdiğim delikten Yeni Cemil olarak çıkacağım” der.⁷⁶³ Böylece Eski kabadayı Cemil yerini hayır işlerine koşturan, “Okuyanı oğaltma Derneği”⁷⁶⁴ kuran Cemil alır.

“Bu kardeşiniz Hakk’ın lütfu keremi ile içeri girdi, bir başka adam olup çıktı. şunu iyi bilin: Allah dilediğine hidayet verir.”⁷⁶⁵

2.18. Zikir

Arapça bir kelime olan zikrin, sözlük manası, “anmak, hatırlamak, yd etmek”⁷⁶⁶tir. Tasavvufi manada ise Allah’ı hatırlamak, anmaktır. Kuran-ı Kerimde, cümle mahlkatın Allah’ı zikrettiği bildirilir;

“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder; O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halimdir, bağışlayıcıdır.”⁷⁶⁷

Tüm mahlkatın Allah’ı tesbih ettiği bildirilmekle beraber, “Ey iman edenler! Allah’ı çok çok anın. / Sabah akşam O’nun yücelik ve eşsizliğini dile getirin”⁷⁶⁸ yetiyle sürekli zikre işaret edilmektedir. Bir hadiste Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah’ı zikreden ve etmeyen diiri ile ölüye benzetmiştir.⁷⁶⁹

Kaynağını Kur’an ve sünnetten alan tasavvuf, zikir temelli bir disiplindir. Zikir, kalpten masivayı terk noktasında bir anahtardır. Devamlı zikir, kalbi dünyadan uzaklaştırıp Allah’a yakınlılaştırır. Seyr-i sülûkun devamı için de elzendir. Muvakkat bir ibadet değildir. Yani zikrin zamanı ve yeri bulunmaz. Sfi her daim ve her yerde Allah’ı zikretmeli, hatırlamalıdır. Belli bir kaideye bağlı olmamakla birlikte tarikatlarda sesli, sessiz, toplu yahut şahsi zikirler mevcuttur. Hepsinin temelinde Allah’ı anmak, hatırlamak bulunur. Kuşeyri’ye göre zikir, dilin ve kalbin zikri olmak üzere ikiye ayrılır. Kalbin daimi zikri mertebesine ise dilin zikri ile vsıl olunur.⁷⁷⁰

⁷⁶¹ A.g.e. s. 108.

⁷⁶² A.g.e. s. 154.

⁷⁶³ A.g.e. s. 154.

⁷⁶⁴ A.g.e. s. 176.

⁷⁶⁵ A.g.e. s. 175.

⁷⁶⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 393.

⁷⁶⁷ İsra/ 44

⁷⁶⁸ Ahzab / 41-42

⁷⁶⁹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 162.

⁷⁷⁰ Kuşeyri *Risale*, s. 301.

Mustafa Kutlu'nun ilk kitabı olan *Ortadaki Adam* hikâyesinde “Hacı Bekir Efendi, tesbihinin altmışdokuzuncu tanesinde durdu”⁷⁷¹ ifadesi ile yazarın ilk zikir ehli karakteri ile karşılaşmaktayız.

Yokuşa Akan Sular hikâyesinde ise Hacı Hanım'ın uzun zikrine Kahraman Ağa'nın oğlunun gelmesiyle son verdiğini görürüz. “Hacı Hanım bu isimle sabahtan beri oturup tarikat tesbihine çöktüğü yerden kalkıyor”⁷⁷² ifadeleriyle Hacı Hanım'ın bir tarikata mensup olduğunu ve zikrinin olduğu anlamaktayız.

Yoksulluk İçimizde hikâyesinde Engin'in tasavvufi bir dikkatle çekiç seslerini Mevlevî ayinine benzettiğini görmekteyiz.⁷⁷³ Bu dikkat Engin'den ziyade yazarın dikkatidir. Hayata tasavvuf penceresinden bakan Kutlu'nun çekiç seslerini Mevlevî ayinine benzetmesi daha sonra yazdığı hikâyelerde tırpancıların zikretmesi şeklinde karşımıza çıkacaktır.

Beyhude Ömrüm hikâyesinde Deli Derviş'in tepelerde “Ya Hû”⁷⁷⁴ diye Allah'ı zikrederek dolaştığı nakledilir. Deli Derviş de dili ile Allah'ı zikretmektedir.

Huzursuz Bacak hikâyesinde “Hû” zikriyle başlayan paragrafın devamında eski bir tekeden bahsedilir. Hû ile başlayan bölümün içeriğinde tekeden bahsedilmesi haricinde zikri hatırlatacak herhangi bir unsur bulunmamaktadır.

Hayat Güzeldir kitabının *Çiçek Tefsiri* hikâyesinde “her nefeste Allah demek lazım”⁷⁷⁵ diyen yazar, bir tarikata halkasının içinde olunmasa dahi aldığımız nefes için şükredip Allah'ı zikretmek gerektiğini vurgulamıştır.

Hayat Güzeldir kitabının *Şafak Pembesi* hikâyesinde Saliha Kadın oğlundan iyi haberler alınca Allah'a şükreder. Saliha Kadın'ın şükrederken yalnız olmadığı ve tekir kedinin de kucağında olduğu, ikisinin zikrinin birbirine karıştığı aktarılır.⁷⁷⁶

Hayat Güzeldir kitabında *Döne Döne* hikâyesinde Hacı'nın muhtaç kadına yardımın kendisine nasip olması üzerine Allah'a şükrettiğini, bütün kâinatla birlikte duaya durduğunu, çiçeklerle birlikte zikir halkası oluşturduğunu görmekteyiz.

“Yandıkça alevlendi, alev aldıkça dönmesi hızlandı.

⁷⁷¹ Kutlu, *Ortadaki Adam*, s. 16.

⁷⁷² Kutlu, *Yokuşa Akan Sular*, s. 59.

⁷⁷³ Kutlu, *Yoksulluk İçimizde*, s. 91.

⁷⁷⁴ Kutlu, *Beyhude Ömrüm*, s. 159.

⁷⁷⁵ Kutlu, *Hayat Güzeldir*, s. 18.

⁷⁷⁶ A.g.e. s. 76.

Siz çiçekleri ne sandınız. Onlar böyle bir ateşin yalazını görür de dayanabilirler mi? Bu defa âlem-i mânaya dalmış Hacı'nın etrafını sardılar, bir halka oluşturdular.

Döndükçe yanıyor, yandıkça dönüyorlardı.”⁷⁷⁷

Tirende Bir Keman hikâyesinde yazar, satır arasında tekkelerdeki zikir parçalarının önemini vurgular.

“Müziğimizin temelini teşkil eden uhrevî-dinî parçalar daima ağır başlı, insanı tefekküre sürükleyen nağmelerdir. Tekkelerdeki hareketli cehrî zikir parçaları vecde gelen müritleri coşturur, onları âdetâ bu dünyadan uçurur.”⁷⁷⁸

Kutlu'nun cehrî zikre temas etmiş olması, tasavvufu bir bütün olarak yani tüm yönleriyle hikâyelerine yansıtmış olduğunun göstergesidir. Necmüddin Kübra'ya göre tasavvufta cehrî zikrin büyük tesiri bulunur. Allah sesli, sessiz, kalp yahut dil ile yapılan tüm zikirleri işitendir. Dolayısıyla sesli zikirde maksat, sûfinin zikrini Allah'a duyurması değil sağır gibi olan nefsinde bu zikri işittirmesidir.⁷⁷⁹

Nur hikâyesinde Nur, medreseye vardığında “Allah Hû” zikri eşliğinde beş kişinin taş kırarak zikrettiğini görmektedir. Çekiçleri aynı anda kaldırıp aynı anda vuran bu kişiler taş kırmıyor bayağı zikrediyorlardır.⁷⁸⁰

Nur, müşidini bulup intisap ettikten sonra “Şeyh Efendi Nur'a zikrini, virdini verdi; telkinat ve tenbihatta bulundu”⁷⁸¹ ifadeleriyle tasavvuf usulüne dair bilgiler verilir. Nur'un menzil atladığı müjdesini alacağı rüyada da “ya Allah, ya Allah, ya Allah” şeklinde Allah'ı zikrettiğini görmekteyiz.⁷⁸²

Nur hikâyesinde son olarak yine tırpancılarının zikrine yer verilir ve bu zikrin âlemin ritmi, zikri ve tespîhi olduğu söylenir. Bu açıdan bakıldığında yazarın muhayyilesinde zikrin nasıl bir yere sahip olduğunu görmemiz mümkündür.

“Uzakta çayır biçen Tırpancılarının sesiyle kendine geldi.

“Ya Allah, Ya Allah, Lailaheillallah”

“Ya Allah, Ya Allah, Lailaheillallah”

Tırpancılar aynı anda adım atıyor, aynı anda tırpan sallıyor. Tırpan inip kalktıkça “Hışışş...” diye bir ses. Âlemin ritmi, zikri, tespîhi bu.”⁷⁸³

⁷⁷⁷ A.g.e. s. 127.

⁷⁷⁸ Kutlu, *Tirende Bir Keman*, s. 88.

⁷⁷⁹ Kübra, *Tasavvufî Hayat*, s. 62.

⁷⁸⁰ Kutlu, *Nur*, s. 181.

⁷⁸¹ A.g.e. s. 186.

⁷⁸² A.g.e. s. 198.

⁷⁸³ A.g.e. s. 200.

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) göre "Lâ ilahe illallah" zikri, en efdal ve üstün zikirdir.⁷⁸⁴ Necmüddin Kübra'ya göre "Lâ ilahe illallah" zikrinin ayrı bir ehemmiyeti bulunmaktadır. Bu zikir nefiy ve isbattan meydana gelmiştir. Nefiy, "Lâ ilâhe" (hiçbir ilah yoktur) kısmındaki olumsuzluğu; isbat, "İllallâh" (ancak Allah vardır) kısmını ifade eder. Her iki kısım da "Allah'tan başka ilah yoktur" şeklinde tercüme edilir.⁷⁸⁵ Sühreverdi ise "lâ ilâhe illallah" zikrinin kalbi aydınlatmada büyük etkinliği olduğunu söylemektedir.⁷⁸⁶

Tarla Kuşunun Sesi hikâyesinde yine karşımıza tırpancılar çıkmaktadır. Zikreden yalnız tırpancılar değil, tüm mahlûkattır.

"Bu ritim ile aşka gelen tırpancılar zikre başlar.

Tırpanı atarken: "Allah"

Çekerken "Hû".

Allah, Hû!

Allah, Hû!

Allah, Hû!

Dağ taş inliyor. Kurt kuş bu zikre iştirak ediyor."

İyiler Ölmez hikâyesinde tarikat ehli Saliha Kadın'ın tespih çeke çeke uyuyakaldığı ifade edilir. Bu ifadeden Saliha Kadın'ın da zikir ehli olduğunu anlamaktayız.

⁷⁸⁴ Kara, *Tasavvuf Ve Tarikatlar Tarihi*, s. 152.

⁷⁸⁵ Kübra, *Tasavvufî Hayat*, s. 62.

⁷⁸⁶ Uludağ, *Hayata Süfi Gözüyle Bakmak*, s. 128.

SONUÇ

Mustafa Kutlu, hikâyeciliğinin başlangıcında bir üslup arayışındadır. İlk hikâye kitapları olan *Ortadaki Adam* ve *Gönül İşi* kitaplarında Sabahattin Ali ve Sait Faik etkisini görmekteyiz. *Yokuşa Akan Sular* hikâyesi ile birlikte kendi üslubunu bulmaya başlayan yazar, tasavvufî dili hikâye içinde işlevsel olarak kullanmaya başlar. Uzun süren hikâye yazma serüveninde hikâyelerin temi değişse de tasavvuf ve tasavvufî dil tüm hikâyelerine sirayet etmiştir. Özellikle *Uzun Hikâye*'ye kadar olan ilk dönem hikâyelerinde tasavvuf konusunu yoğun olarak görmekteyiz. *Uzun Hikâye*'den sonraki hikâyelerinde de yazar, tasavvuftan istifade etmiştir. Tasavvufun yoğun olarak işlendiği hikâyeleri olmakla birlikte tasavvufla yoğun bir şekilde karşılaşmadığımız hikâyelerde dahi tasavvufî dil kullanımını görmekteyiz. Yazar, hikâyelerde kullandığı tasavvufî dili, şekil ve kurgu ile bütünleştirerek kendine has bir üslup oluşturmuştur.

Kutlu, hikâyelerini oluştururken gelenekten, Şark hikâyeciliğinden istifade etmektedir. Sözgelimi *Yoksulluk İçimizde* hikâyesini modern bir Leyla Mecnun hikâyesi olarak tanımlamaktadır. Şark hikâyeciliğindeki gibi az sözle meramını anlatır. Kendi ürettiği modern mazmunlarıyla Türk hikâyeciliğine yeni bir soluk getirmiştir. Tasavvuf konusunu da hikâyelerde kendine has bakış açısıyla ve bu modern mazmunlarıyla okuyucu ile buluşturmaktadır.

Kutlu tasavvufu kuru, sathî bir düzeyde ele almaz. Özgün bir dil kullanarak ve hayatın içinden konuşarak tasavvufu günlük yaşantının içerisinde sürekli var olan bir olgu olarak okuyucusuna sunar. Tasavvufu farklı boyutlarıyla ve farklı kavramlar çerçevesinde ele almış olsa da Kutlu'nun dikkati tek bir yödedir: "Dünyanın geçiciliği." Kutlu, dünyanın ebedi olmadığını ve asıl vatanın öte dünya olduğunu vurgulamaktadır. Bunu yaparken geleneksel düşünceden besleniyor olsa da modern mazmunlar üretir. Dünyanın geçiciliği, kimi zaman bir lunapark metaforuyla, kimi zaman bir tiyatro sahnesi kurgusuyla, kimi zaman ise bir film sahnesi olarak yansıtılır. Ona göre bir gölgelik olan bu dünyada kedere, üzüntüye yer yoktur. Tasavvufî bir bakış açısıyla kanaati, şükürü, tevekkülü ve teslimiyeti bir yaşam şekli olarak hikâyelerinde ele alır. En nihayetinde şunu söylemektedir: "*Hayat Güzeldir*".

Kutlu'nun hikâyelerinde tasavvufun yansıtılma şekli; tasavvufun algılanma şekillerinden biri olan dünya hayatından el-etek çekme düşüncesinin aksine hayatın

dinamik bir şekilde akışı içerisinde verilir. Önemli olan dünyadan tümüyle yüz çevirmek değil, gönülden dünyaya ait zevkleri, nefsin arzularını hülasa dünyaya bağlayan bütün unsurları çıkararak ve dünya hayatının ötesinde bir hayatın varlığını idrak ederek yaşayabilmektir. Kutlu'nun "Süheyla"sı, "Engin"i, "Nezaket"i, "Nur"u bu düşüncenin yansıtılmasında öne çıkan müdrik karakterlerdir. Modern hayatın içerisine doğmuş bu isimler hikâyelerde içsel bir arayış içindedirler. Bu durum Kutlu'nun hikâyelerinde bir mana derinliği arayışının da göstergesidir. Kutlu bu mana arayışının tasavvuf disiplini bağlamında gerçekleştirir.

Kutlu'nun hikâyelerinde kullandığı tasavvufi dil, tasavvufun dış özelliklerini değil manasını ön planda tutar. Her ne kadar hikâyelerinde tekke, şeyh, zikir gibi tasavvufun görünen niteliklerine yer verse de nihai amaç tasavvufun manaya verdiği önemi yansıtmaktır. Kutlu'nun hikâye karakterleri sosyal hayatın içinde olan karakterlerdir. Günümüzde, klasik anlamda tasavvufi bir hayat yaşamak ya da böyle bir hayatın umumca yaşanmasını beklemek artık mümkün gözükmez. Fakat dinin şeriattan ve fıkıh kanunlarından ibaret olmadığını, dinin bir gayesinin olduğunu, görünenin ardında başka âlemler olduğunu anlatan tasavvufun da hayattan tamamen dışlanmaması gerektiğini düşünür. Bunu da hikâye karakterlerine hayatın görünen yüzünden başka bir yüzünü aramaya yönelterek gerçekleştirir. Kutlu'nun hikâyelerindeki arayış kavramı mana arayışı haricinde, mürşid-i kâmil arayışı olarak ve tasavvuf dilinin günlük hayattaki sohbetler esnasında yansımaları olarak "aramakla bulunmaz ancak bulanlar arayanlardır" ifadesiyle karşımıza çıkmaktadır.

Kutlu'nun hikâyelerinde dünyanın geçiciliği ve arayıştan sonra yoğun olarak karşılaştığımız diğer tasavvufi unsurlar; aşk, fakr, kanaat, keramet, mürit, mürşit, nefis, rüya/âlem-i manâ, sabır, sır, şükür, tekke, teslimiyet/rıza, tevekkül, tövbe ve zikir dir.

Nihai olarak çalışmamızda tespit ettiğimiz tasavvufi unsurların, aynı zamanda Kutlu'nun hikâyelerindeki zihinsel arka planı oluşturduğu görülür. Kutlu, hayata tasavvuf penceresinden bakmaktadır ve hikâyelerinde bu bakış açısını kendine has kurgusu ve üslubuyla yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdülkerim Kuşeyrî, Kuşeyri Risalesi, (haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

Acar Yıldız, Handan, “Geleneğin Anlatımında Üst Kurmaca ve Sembol: Kambur Hafız ve Minare, Bu Böyledir”, Hikâyemizin Türküsü: Mustafa Kutlu Hikâyeciliği Çalıştayı Bildiri Kitabı, (haz. Serkan Akdeniz, Talip Avcı), Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, Sakarya 2019.

Alev, Kadriye, Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Dünya Algısı, FSMVÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Anar, Turgay, “Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Ezan Sesinin İşlevleri”, Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (haz. M. Fatih Andı, Bahtiyar Aslan), Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Andı, M. Fatih, “Metinler Arası İlişkiler Açısından Mustafa Kutlu’nun Bu Böyledir İsimli Eseri”, Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi – 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (haz. M. Fatih Andı, Ömür Ceylan), Ümraniye Belediyesi, İstanbul 2015.

Argapuş, Sâfi, “Pir”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 34, Sayfa: 272-273.

Ayvazoğlu, Beşir, Defterimde Kırk Suret, Kapı Yayınları, İstanbul 2013.

Ayvazoğlu, Beşir, “1983’te Hikâye”, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1984, (haz. Mehmet Doğan), Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 1984.

Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Çağrı, Mustafa, “Sâlih”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 36, Sayfa: 31-32.

Dirin, İlyas, “Mustafa Kutlu İle Öykücülüğü Üzerine”, Hece Dergisi, Sayı:33-34, Eylül-Ekim 1999.

Eb’ul-Alâ Afifi, Tasavvuf, İz Yayıncılık, İstanbul 2018.

Ebû Nasr Serrâc Tûsî, İslâm Tasavvufu, (haz. H. Kamil Yılmaz), Erkam Yayınları, İstanbul 2019.

Ekinci, Ekrem Buğra, Dinî Lügat, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2018.

Eraydın, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.

Erginli, Zafer, Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006.

Gölpınarlı, Abdülbâki, 100 Soruda Tasavvuf, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985.

Hâris El- Muhâsibî, Allah'a Dönüş, Sufi Kitap, İstanbul, 2019.

Hücvirî, Hakikat Bilgisi - Keşful Mahcûb, (haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

İnançer, Ömer Tuğrul, Dinle Neyden, Sufi Kitap, İstanbul 2009.

İz, Mahir, Tasavvuf, Med Yayınları, İstanbul 1981.

Kara, Mustafa, "Tekke", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 40, Sayfa: 368-370.

Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

Karaca, Alâattin, "Ortadaki Adam'dan 'Hayat Güzeldir'e Mustafa Kutlu'nun Hikâyesi", Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı: 462, Nisan 2012.

Kelâbâzî, Doğuş Devrinde Tasavvuf – Ta'arruf, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.

Kılıç, Çiğdem, "Karagöz Oyunlarında Tasavvuf İzleri", Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, Haziran 2018.

Kılıç, Mahmud Erol, Tasavvufa Giriş, Sufi Kitap, İstanbul 2017.

Konur, Himmet, Sûfi Ahlâkı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

Kutlu, Mustafa, Akasya Ve Mandolin, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

Kutlu, Mustafa, Anadolu Yakası, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

Kutlu, Mustafa, Beyhude Ömrüm, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.

Kutlu, Mustafa, Bir Demet İstanbul, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

Kutlu, Mustafa, Bu Böyledir, Dergâh yayınları, İstanbul 2019.

Kutlu, Mustafa, Chef, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

- Kutlu, Mustafa, Dem Bu Demdir, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- Kutlu, Mustafa, Fırtınayı Kucaklamak, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- Kutlu, Mustafa, Gönül İşi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1974.
- Kutlu, Mustafa, Hayat Güzeldir, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- Kutlu, Mustafa, Hesap Günü, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, “Hikâye”, Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı 1984, (haz. Mehmet Doğan), Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 1984.
- Kutlu, Mustafa, Huzursuz Bacak, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- Kutlu, Mustafa, Hüzün ve Tesadüf, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, İlmihal Yahut Arzuhal, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, İyiler Ölmez, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- Kutlu, Mustafa, Kalbin Sesi İle Toprağa Dönüş, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020.
- Kutlu, Mustafa, Kapıları Açmak, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, Mavi Kuş, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, Menekşeli Mektup, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, Nur, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Kutlu, Mustafa, Ortadaki Adam, Hareket Yayınları, İstanbul 1970.
- Kutlu, Mustafa, Rüzgârlı Pazar, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Kutlu, Mustafa, Sevincini Bulmak, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, Sır, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- Kutlu, Mustafa, Sıradışı Bir Ödül Töreni, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Mustafa Kutlu, Şehir Mektupları, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018.
- Kutlu, Mustafa, Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, Tarla Kuşunun Sesi, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- Kutlu, Mustafa, Tirende Bir Keman, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, Tufandan Önce, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

- Kutlu, Mustafa, Uzun Hikâye, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- Kutlu, Mustafa, Vatan Yahut İnternet, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- Kutlu, Mustafa, Vitrinde Olmak, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Kutlu, Mustafa, Ya Tahammül Ya Sefer, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- Kutlu, Mustafa, Yoksulluk İçimizde, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019.
- Kutlu, Mustafa, Yokuşa Akan Sular, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Kutlu, Mustafa, Zafer Yahut Hiç, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.
- Necmüddin Kübra, Tasavvufî Hayat, (haz. Mustafa Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Nicholson, Renold A., İslâm Sûfileri, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2014.
- Öngören, Reşat, “Tasavvuf”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 40, Sayfa: 119-126.
- Pala, İskender, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.
- Schimmel, Annemarie, İslâmın Mistik Boyutları, Alfa yayınları, İstanbul 2018.
- Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Tonga, Necati, Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde, Akçağ Yayınları, Ankara 2016.
- Tosun, Necdet, “Sır”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 37, Sayfa: 115-116.
- Tosun, Necip, Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- Uludağ, Süleyman, “Bidayet”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 6, Sayfa: 132-133.
- Uludağ, Süleyman, “Fakr”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 12, Sayfa: 132-134.
- Uludağ, Süleyman, “Nefis”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 32, Sayfa: 526-529.
- Uludağ, Süleyman, “Ölüm”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 34, Sayfa: 37-38.
- Uludağ, Süleyman, Hayata Sûfi Gözüyle Bakmak, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kabalcı Neşriyat, İstanbul 2016.
- Uludağ, Süleyman, Tasavvufun Dili, Ensar Neşriyat, İstanbul 2016.

Yıldırım, Ercan, Mustafa Kutlu Hikâyeciliği, Ebabil Yayıncılık, Ankara 2007.

Yıldız, Ali, “Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Tasavvuf”, Hikâyenin Bugünü Bugünün Hikâyesi – 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (haz. M. Fatih Andı, Ömür Ceylan), Ümraniye Belediyesi, İstanbul 2015.

Yıldız, Alpay Doğan, Mustafa Kutlu Hikâyeciliği Hikmet ve Âhenk, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2019.

Yılmaz, H. Kamil, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul 2019.

Yılmaz, H. Kamil, Gönül Erleri Kırk Veli, Erkam Yayınları, İstanbul, 1991.

Yüksel, Hasan Avni, Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

Zengin, H. Salih, Hikmet ve Ahenk, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.

TABLO

	Arayış	Aşk	Dünyanın Geçiciliği	Fakr	Kanaat	Keramet
Ortakdaki Adam						
Gönül İşi						
Yokuşa Akan Sular						
Yoksulluk İçimizde	X	X	X	X		
Ya Tahammül Ya Sefer			X	X		
Bu Böyledir			X			X
Sır	X					X
Arka Kapak Yazıları			X			
Hüzün ve Tesadüf	X					
Uzun Hikâye						
Beyhude Ömrüm			X			X
Mavi Kuş		X	X			
Tufandan Önce			X			
Rüzgârlı Pazar			X			
Chef			X			
Menekşeli Mektup			X			
Kapıları Açmak					X	
Huzursuz Bacak			X		X	
Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı		X	X		X	
Zafer Yahut Hiç			X		X	
Hayat Güzeldir			X	X	X	
Anadolu Yakası	X		X			
Sıradışı Bir Ödül Töreni	X		X			
Hesap Günü	X		X	X	X	
Tirende Bir Keman			X		X	
Nur	X	X	X		X	X
İyiler Ölmez	X		X	X		
Tarla Kuşunun Sesi		X	X			
Sevincini Bulmak	X		X		X	

	Mürit	Mürşit-Şeyh	Nefis	Rüya - Âlem-i Mânâ	Sabr	Sır
Ortadaki Adam						
Gönül İşi	X				X	
Yokuşa Akan Sular			X			
Yoksulluk İçimizde		X	X			X
Ya Tahammül Ya Sefer	X	X	X			
Bu Böyledir		X				X
Sır	X	X		X		X
Arka Kapak Yazıları			X			
Hüzün ve Tesadüf					X	
Uzun Hikâye						X
Beyhude Ömrüm	X					
Mavi Kuş					X	X
Tufandan Önce		X	X			
Rüzgârlı Pazar		X				X
Chef						
Menekşeli Mektup						
Kapıları Açmak		X	X		X	
Huzursuz Bacak	X	X			X	X
Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı	X	X				X
Zafer Yahut Hiç					X	X
Hayat Güzeldir	X	X	X	X		X
Anadolu Yakası			X			X
Sıradışı Bir Ödül Töreni	X	X			X	X
Hesap Günü	X	X	X		X	
Tirende Bir Keman	X				X	
Nur	X	X	X	X	X	X
İyiler Ölmez	X					X
Tarla Kuşunun Sesi	X	X	X		X	X
Sevincini Bulmak	X	X	X	X	X	X

	Şükür	Tekke	Teslimiyet - Rıza	Tevekkül	Tövbe	Zikir
Ortadaki Adam				X		X
Gönül İşi	X	X				
Yokuşa Akan Sular						X
Yoksulluk İçimizde			X	X	X	X
Ya Tahammül Ya Sefer	X					
Bu Böyledir		X		X		
Sır		X				
Arka Kapak Yazıları	X		X	X		
Hüzün ve Tesadüf						
Uzun Hikâye				X		
Beyhude Ömrüm			X	X		X
Mavi Kuş						
Tufandan Önce					X	
Rüzgârlı Pazar	X		X			
Chef						
Menekşeli Mektup	X	X	X	X	X	
Kapıları Açmak	X	X	X	X	X	
Huzursuz Bacak	X	X	X		X	X
Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı	X		X	X		
Zafer Yahut Hiç			X			
Hayat Güzeldir	X				X	X
Anadolu Yakası	X					
Sıra Dışı Bir Ödül Töreni			X	X		
Hesap Günü	X				X	
Tirende Bir Keman			X	X	X	X
Nur	X	X	X	X	X	X
İyiler Ölmez	X	X	X	X		X
Tarla Kuşunun Sesi	X		X	X		X
Sevincini Bulmak		X		X		

ÖZGEÇMİŞ

Hiranur Baylan Aslan, 1995 yılında İstanbul/Fatih'te doğdu. 2014 yılında eğitimine başladığı İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2017 yılında Yüksek Onur Öğrencisi olarak mezun oldu. 2018 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda Tezli Yüksek Lisans programına başladı. 2020 yılında "Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvuf" konulu teziyle Yüksek Lisans Eğitimini tamamlayarak mezun oldu.